

IJUÑ ALP'EÑEL

JUNK'ÄJKLEL

CH'OL

Se agradece a la Comisión Nacional de Derechos Humanos
y a la Cuarta Visitadora General,
Mtra. María Eréndira Cruzvillegas Fuentes
por su colaboración para las ilustraciones de la primera página.

Ajch'olob tyememuch'uloñlaj tyi chuñtyäl,
jincha'añ laktroñel/e'tyel tyememuch'uloñlaj
mikcha'leñlaj, che'ku muk'äch Komoñ/komol
kotyañlakbä cha'añ ma'añ/ma'añik ijilel lajkixim
yik'oty lajku'ul jinche'komol kotyañlakbä.

BAJA
CALIFORNIA

SONORA

CHIHUAHUA

COAHUILA

BAJA
CALIFORNIA
SUR

SINALOA

DURANGO

ZACATECAS

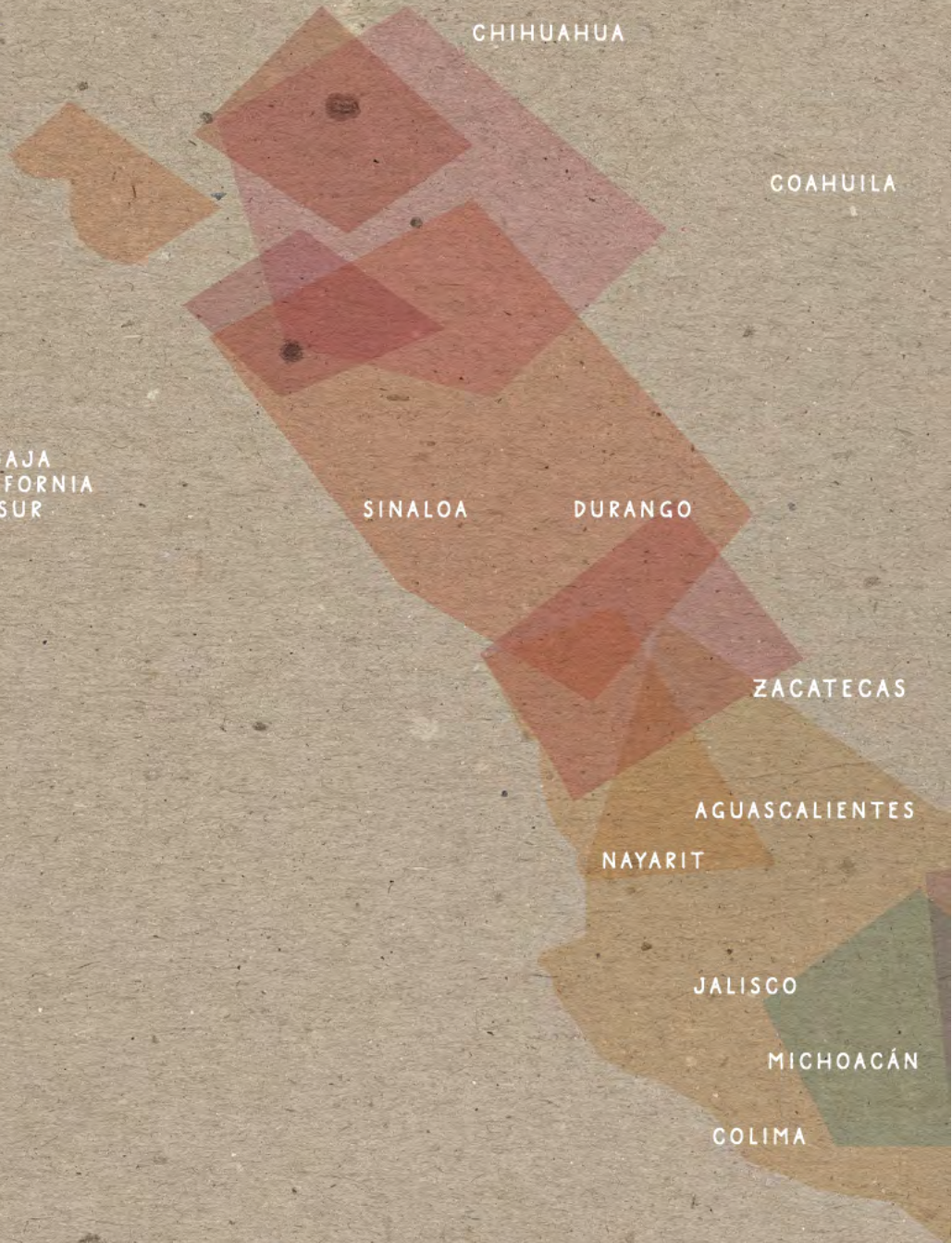
AGUASCALIENTES

NAYARIT

JALISCO

MICHOACÁN

COLIMA

NUEVO LEÓN

TAMAULIPAS

SAN LUIS
POTOSÍ

GUANAJUATO

QUERÉTARO

HIDALGO

ESTADO
DE MÉXICO

TLAXCALA

MORELOS

PUEBLA

VERACRUZ

GUERRERO

OAXACA

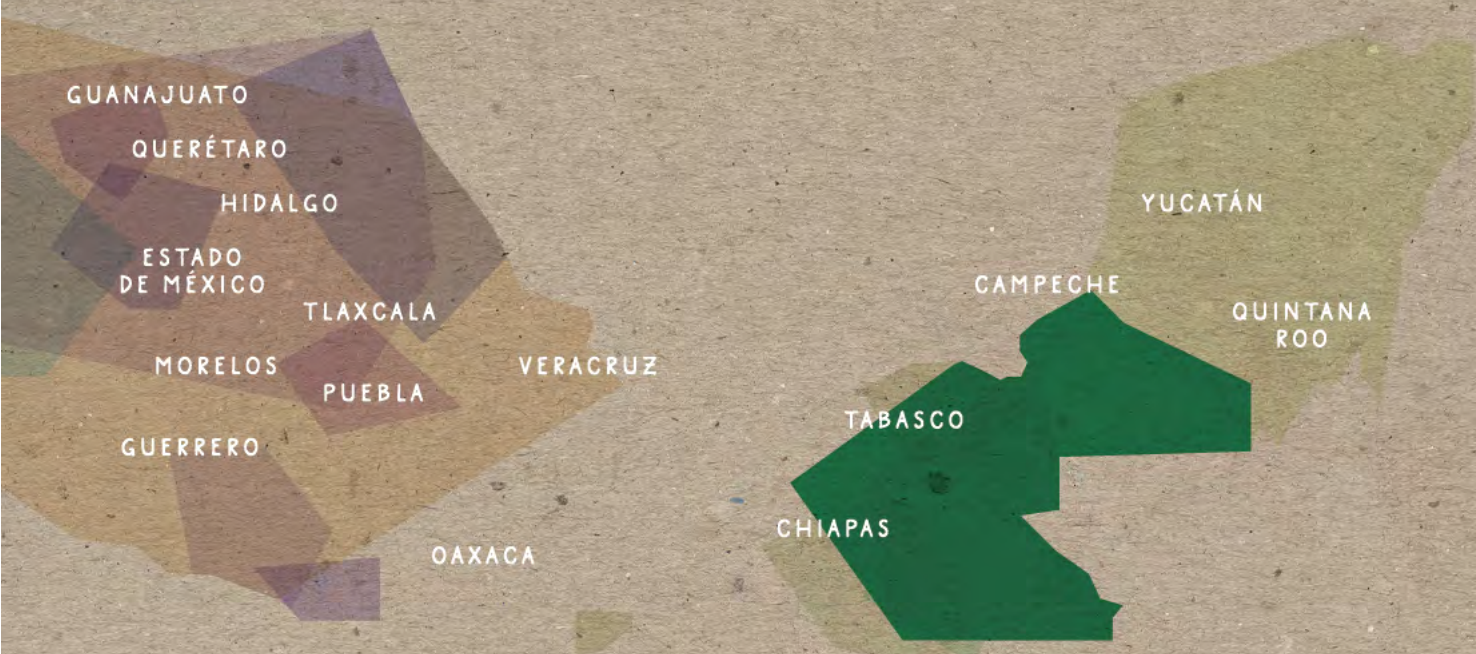
YUCATÁN

CAMPECHE

QUINTANA
ROO

TABASCO

CHIAPAS

Otto Granados Roldán
SECRETARIO DE EDUCACIÓN PÚBLICA

Javier Treviño Cantú
SUBSECRETARIO DE EDUCACIÓN BÁSICA

Rosalinda Morales Garza
DIRECTORA GENERAL DE EDUCACIÓN INDÍGENA

Alicia Xochitl Olvera Rosas
DIRECCIÓN DE EDUCACIÓN BÁSICA

Édgar Yesid Sierra Soler
DIRECCIÓN PARA EL FORTALECIMIENTO Y DESARROLLO
PROFESIONAL DE DOCENTES DE EDUCACIÓN INDÍGENA

Lucía Tepole Ortega
DIRECCIÓN PARA EL DESARROLLO Y FORTALECIMIENTO
DE LAS LENGUAS INDÍGENAS

Erika Pérez Moya
DIRECCIÓN DE APOYOS EDUCATIVOS

ESTADO DE CHIAPAS

Eduardo Campos Martínez
SECRETARIO DE EDUCACIÓN EN EL ESTADO DE CHIAPAS

Elfidio Enrique Mazariegos Bartolón
DIRECTOR DE EDUCACIÓN INDÍGENA
EN EL ESTADO DE CHIAPAS

Roberto Sántiz Gómez
JEFE DE DEPARTAMENTO PARA EL FORTALECIMIENTO
DE LAS LENGUAS INDÍGENAS EN CHIAPAS

Alonso Méndez Guzmán
COORDINADOR ESTATAL DE LOS PROGRAMAS
DE ESTUDIO EN LENGUAS INDÍGENAS EN CHIAPAS

ESTADO DE TABASCO

Ángel Eduardo Solís Carballo
SECRETARIO DE EDUCACIÓN

Wilfredo de la Cruz Gómez.
COORDINADOR LOCAL DEL PIEE

Ángela Sánchez de la Cruz
DIRECTORA DE EDUCACIÓN INDÍGENA

COORDINACIÓN GENERAL
Rosalinda Morales Garza

COORDINACIÓN
Lucía Tepole Ortega
Juana Zacarías Candelario

AUTORÍA:
Erika Saraí Vázquez Gómez. Chiapas.
Marco Antonio Martínez Jiménez. Chiapas.
Abraham López Jiménez. Tabasco
Bernabé Díaz Gómez. Tabasco
Saturnino Cruz López. Tabasco

Se agradece a Marcos Arcos Mendoza
por sus aportaciones.

ASESORÍA ACADÉMICA:
Carlos Rincón Ramírez (UNACH)

APOYO TÉCNICO-PEDAGÓGICO
Antonio Casas Castillo
Gloria Rosario Victoria Ávila

ASISTENCIA TÉCNICA
Dydia López Domínguez

COORDINACIÓN EDITORIAL
Erika Pérez Moya
Gabriela Guadalupe Córdova Cortés

CONCEPTO GRÁFICO:
Artes de México y del Mundo S.A de C.V

ILUSTRACIÓN DE LA PRIMERA PÁGINA:
Crystian Daniel Montoya Alcántara

SERVICIOS EDITORIALES:
Sociedad para el Desarrollo Educativo
Prospectiva S.A de C.V

FORMACIÓN:
Paola Teresa Yañez Coria

ILUSTRACIÓN:
Laura Mancilla (coordinación),
Bernardo Zavaleta Pérez, Einar Salcedo,
Ismael Vázquez

FOTOGRAFÍA:
Armando Mejía (portada)
Teúl Moyrón Contreras, Guillermo Aldana / Fototeca

© Dirección General de Educación Indígena
Avenida Universidad 1200, piso 6,
cuadrante 10, ala sur,
Col. Xoco, C.P. 03330, Benito Juárez,
Ciudad de México.

Primera edición, 2018.
ISBN: 978-607-8456-62-8

Impreso en México.
Distribución gratuita.
Prohibida su venta.

Reservados todos los derechos. Se prohíbe la
reproducción total o parcial de esta obra por
cualquier medio electrónico o mecánico sin
consentimiento previo y por escrito del titular
de los derechos.

CH'OL

IJUÑ ALP'EÑEL

JUNK'ÄJKLEL

NOMBRE DEL ALUMNO(A)

NOMBRE DE LA ESCUELA

GRADO

GRUPO

POBLACIÓN

ESTADO

PÄSTYÄL

Ili ñaxañbä Junkäjk juñ añbä tyi lakolibty'añ. Tyi lakty'añ CH'ol ltyejchibal K'eljuñ añbä tyi ak'äb, tsa' mejli tyi ik'uxbiya yik'oty pejtyelel iña'tyäbalob xpäsjuñob yujilobä ty'añ tyi CH'ol tyi Chiapas yik'oty tyilemobä tyi Tabasco, jiñäch icha'añob alp'eñelob alä ch'oko/xk'älälob yik'oty ch'ityoñob bajche'ety, yombä ityaj yik'oty ikäñtyañ iña'tyäbal yik'oty iyujilobä añixbä ikolelob tsa'tyobä ikäybeyoñlaj imelbalob ñaxañ xchumtyälob laktyaty lakña'ob.

Jiñi juñ chajpabil jo'chajp tyi päsol juñ: Ñaxañ Bajche' mi k'ajtyisanlaj xchämelob/xsajtyelob. Icha'p'ejlel ijaliijib lñuklel tyi chajp tyi chajp yik'bal uw tyi ityojlel e'tyelyak tyi laklum CH'ol. Yuxp'ejlel lkosäntyel aläk'äl yik'oty bajche' mi kwe'sañkbä tyi klumal. Ichänp'ejlel Tyi lotyol puy yik'oty yañtyakbä bälñäk'äl tyi klumal, jixku ijo'p'ejlel Yäñälbä lakty'añ yik'oty lakmelbal jiñi xCH'oloñbäla'. Tyi junjunchajp ili chajpajib päsuñ yomäch mi yäk' tyi käjñel weñbä apäsbäl, tyi kãñtyãntyel amelbal yik'oty añopbal; che' ja'el tyi ikãñtyãntyel ikuxtyälelum, matye'el, aläk'äl, tye'eltyak yik'oty ja' tyi alumal.

Tyi ty'añ añixbä ikolelob lakcha'añ, tyi kaj k'ojol yik'oty tyi tyajol isujmlel ma'añix mi ik'ojotyãntyel alumal yik'oty api'älob, tyi junmujch komol e'tyel/troñel ya tyi mal yotylel k'elo'juñ, tyi ip'ojlesãntyel tyi chajp tyi chajp ts'ijb, ya meku mi ikajel atyech tsijibä xämbäl tyi ityojlel amelbal yik'oty muk'bä amel tyi junjunp'ej k'iñ.

Ili ity'ojoljaxbä juñ ch'ämälbä icha'añ iñajtyelel lajk'elbal CH'ol yujilbä mejlel tyi ityemkuxtyälelum tyi ityojlel lakty'añ yik'oty tyemkämäl tyi lakty'añ tyi ts'ijbuñtyel, jiñächmeku awe'tyijib tyi ñopk'eljuñ cha'añ ma'añik mi iñajäyel ñoj ñaxambä aty'añ, yik'oty mi amel/apäty junchajp weñbä mulawil, junlajalbä yik'oty lakpi'älob.

KÄÑA ÄJUÑ

Ili iyejtyaltyak woli/chonkolbä ak'el, mi ipäsbeñety chuki mi kaj ameltyak tyi jujunp'ejl ili e'tyel.

Sety'bilbä

Älas/ ñak

Yorajlel k'ajtyiyaj/säklayaj

Yorajlel

Bajñe' ik'elol nopbaläl

Pejkañ juñ

**Cha'añ mi la' chaleñ
ty'añ, tyi alol lak
ña'tyibal.**

Lojtyijib e'tyel

Tyi yujtyibal ili juñ ya'añ ibajñel k'elol nopbaläl, baki mi awäl tyi ñatyaj chukiyes akäñäj wä' tyi ajuñ CH'ol.

IBÄL

JUNMUJCH'

IJUNP'EJLEL ICHAJPÄJIB PÄSJUÑ
ICHA'P'EJLEL CHAJPÄJIB PÄS JUÑ

CHA'MUJCH'

IJUNP'EJLEL ICHAJPÄJIB PÄSJUÑ
ICHA'P'EJLEL CHAJPÄJIB PÄS JUÑ

UXMUJCH'

IJUNP'EJLEL ICHAJPÄJIB PÄSJUÑ

JUNMUJCH'

IJUNP'EJLEL ICHAJPÄJIB PÄSJUÑ

Bajche' mi k'ajtyisanlaj xchämelob/xsajtyelob

Ila tyi chajpäjib päskuñ mi kajel akäñe bajche' mi imejlel yik'oty isujmlel ik'iñijel xchämelob/xsajtyelob tyi alumal, cha'an mi amelaj alas wechwech juñ

E'tyijib:

- E'tyijib cha'añ ts'ijb.
- TYexelex
- Juñ icha'añ lakty'añ CH'ol
- Alas yejtyal ts'ijb ty'añ.
- Bojñiji'b
- TSäyäk'
- Juñ

LAJKÄÑABÄ TYI LAKLUMAL

TYi la' atyempejtyelel aläla:

- Jala mi amelaj ik'iñijel xchämelob/sajtyelob tyi alumal.
- Bajche' mi melob ik'iñijel xchämelob/xsajtyelob ya' tyi alumal.

Alä chuki mi ak'el wä'tyi iyejtyal/ñejñal ila tyi yopol ajuñ

JOYK`IÑ E'TYEL CHA'AÑ TS'IJB

Yejtjal tsolts'ijb CH'ol

Kañã ili tsolts'ijb CH'ol, cha'añ mi asäklañ yambã k'aba'äl lajalbã mi itejchel yik'oty ili ts'ijbu'bilixbã ila tyi yejtjal tsolts'ijb CH'ol.

a ajtso'	b buxpok'	ch chiki'b	ch' ch'ujm	e ejmech																														
i ixim	j jo'ox	k koya'	k' k'uk'um	l lajtye'																														
m me'uñ	n nichim	ñ ña'tyuñ	o otyoty	p pajch'																														
p' p'ejty	r rok	s sik'ä'b	t tatuchäl	ts tsimaj																														
ts' ts'i'	ty tya-hol	ty ty'oty'	u ujchi'b	w wanku'																														
x xelajtye'	y yopotye'	ä bäkäl	' cha'p'ej	<table border="1"> <tbody> <tr><td>A</td><td>B</td><td>CH</td><td>CH'</td><td>E</td></tr> <tr><td>I</td><td>J</td><td>K</td><td>K'</td><td>L</td></tr> <tr><td>M</td><td>N</td><td>R</td><td>O</td><td>P</td></tr> <tr><td>P'</td><td>R</td><td>S</td><td>T</td><td>TS</td></tr> <tr><td>TS'</td><td>TV</td><td>TV'</td><td>U</td><td>W</td></tr> <tr><td>X</td><td>Y</td><td>Ä</td><td>'</td><td></td></tr> </tbody> </table>	A	B	CH	CH'	E	I	J	K	K'	L	M	N	R	O	P	P'	R	S	T	TS	TS'	TV	TV'	U	W	X	Y	Ä	'	
A	B	CH	CH'	E																														
I	J	K	K'	L																														
M	N	R	O	P																														
P'	R	S	T	TS																														
TS'	TV	TV'	U	W																														
X	Y	Ä	'																															

TS'ijbuñ tyi ajuñ ili k'aba'äl wolibã ak'el tyi iyejtjal laktsolts'ijb CH'ol.

Pasä chuki awujil

Melbeñ iyejtyal yik'oty boño chuki woli/chonkol ak'ajtyibeñtyel ilayi'.

Melbeñ uxp'ej ich'äjlib ipañtye' xchämelob/xsajtyelob. Ts'ijbubeñ ik'aba.

--	--	--

Melbeñ uxp'ej bälñäk'al/bälñäk'al muk'bä awäk' ya' tyi ipañtye' xchämelob/ xsajtyelob. Ts'ijbubeñ ik'aba'.

--	--	--

CHajpañla la' jula'

Mi kajel la' chajpañ la' jula' tyi yotyoty anixbä ikolel ya' tyi alum cha'añ mi aña'tyañ isujmlel ik'iñij xchämelob/xsajtyelob.

- Komo chajpañla chuki mi ikajel la' k'ajtyiñ che' tyi yorajlel k'ajtyiya' ya' tyi ityojlel anixbä ikolel ya' tyi alumal.
- Su'beñla awaj päsjuña chuki awom akäñ che' tyi iyorajlel k'ajtyiya.
- TS'ijbuñ ilayi chuki awom akäñ:

Mele' iyejtyal/iñejñal majtyañäl icha'añ xchämelob/ xsajtyelob numeñ päsa jiñi a we'tyel che' jiñi iloty tyi iyajñib atroñel/we'tyel.

K'iñijel tyi klumal

Ñatyañ bakibä yambä k'iñijel mi imejlel tyi alumal, che'jiñi ts'ijbuñ ilayi:

Mele' iyejtyal/iñejñal k'iñijel muk'bä aweñ mulañ, yik'oty ts'ijbuñ ik'aba'

TS'ijbuñ chukoch mi amulañ jiñi k'iñijel:

JOYK'IN̄ E'TYEL CHA'AN̄ IPEJKÄNTYEL JUÑ

Betse'ak'

- Ñopo awäl ili bets'e-ak'.
Tsa' ak'eñtyiyon̄ kjap ts'itya' ja',
mach komix kjap jiñi ja',
mi tsa' kaji jap ts'itya ja', jajayajax
kom kbek' ja'
mach kajoñix kjap jiñi ja'.
- Weñ sumuk jiñi pajch' weñ
sumuk jiñi jajch, ma'añix jiñi
pajch', ma'añix jiñi jajch, Jiñ
jach woli käl, tsa' jk'upi jiñi
pajch', tsa' jk'upi jiñi jajch.

Yik'oty api'älob tyi k'el juñ, meelaj yañbä jiñi betse'ak'

A large, empty rectangular box with a thin purple border, occupying most of the page below the text.

JOYK'IÑ E'TYEL CHA'AÑ TS'IJB

- P'ol ty'añ.
- Subeñ awaj päsjuñ cha'añ mi its'ijbuñ tyi kaxlañ ts'ijbujib ik'aba' wutytye', bät ye'el, muk'bä ikäjñe' tyi pañtye' yik'oty chuki akäñäbä; pejkañlaj tyi la'tyempejtyelel.
- TS'ijbuñ ilayi pejtyelel tsa'bä its'ijbu awaj päsjuñ:

Sety'e jiñi ty'uñulbä tsolts'ijb tyi lak ty'añ CH'ol, che' je'el jiñi' bik'itybä tsolts'ijb añbä ya' tyi naxañ junwejchlel sety'e' juñ, che' je'el icha'k'elel sety'e' juñ cha'añ ak'äñlaj che chonkolaj tyi ts'ijb a toñel. R1

Yom mi aloty ya' tyi yajñib awe'tyel jiñi walk'ubilbä tsolts'ijb.

Yorajlel k'ajtyiyaj/säklajaj

Tsa'ix k'otyi yorajlel jiñi jula', mach me ñajiyik bajche' yom la' sub' la'bä che' mi la' k'otyel tyi yotyoty añixbä ikolel.

- Yom mi ak'ajtyiñ jiñi tsa'ixbä la'wäñ chajpa tyi yambä k'iñ.
- Xuk'ul yom mi awu'biñ ity'añ jiñi añixbä ikolel wolibä la' jula'tyañ.
- Jujuñtyikil mi kajel la' k'ajtyiñ yombä la' ñop.
- Che' tsa'ix ujtyi jiñi jula' xuk'ul mi la' sujtyel tyi yotylel la' k'el juñ .

CHUKI TSA' ÑOJPI YA' TYI JULA'

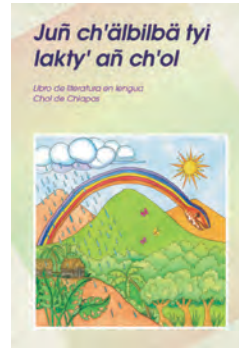
- Ya'ix tyi yotylel ak'el juñ su'bu/ alä chuki tsa' añoopo.
- Bakibä isujmllel jiñi ik'iñijel xchämelob/xsajtyelob
- Alä chuki majtyañäl k'uxbilbä, japbilbä yik'oty wuty tye' muk'bä iyäjk'el tyi pañtye' xchämelob/xsajtyelob.
- CHuki mi amel jatyety che' tyi ik'iñijel xchämelob/xsajtyelob.

Pejtyelel aty'añ tsä'bä atyaja tyi ajula' melbeñ iye'jtyal. che' jiñi päsheñob api'älob. Che' tsa'ix apäsä lotyo tyi yajñi awe'tyel/troñel.

SÄKLAYAJ TYI JUÑ

- Säklañ tyi chaj ichajp jiñi juñ jiñi ty'añtyak baki mi iyäl isujmlel ik'iñijel xchämelob'/xsajtyelob. Yajkañ jiñi ty'añtyak cha'añ mi asu'beñ ipejkañ awaj päsuñ.

Yom weñ xuk'ul mi añäch'tyañ ipejkayaj jiñi awaj päsuñ. Che' jiñi ja'k'ä iliyi:

- Bakibä isujmlel jiñi ty'añ tsa'bä awu'bi.
- CHuki tsa' amulaj awu'biñ ya' tyi ipejkaya awaj päsuñ

SÄKLAYAJ TYI AWOTYOTY

K'ajtyiñ tyi awotyoty yik'oty
amajchil/kãñalbä, ty'añtyak
cha'añ isujmlel ik'iñijel xchämelob/
xsajtyelob.

**TS'ijbuñ ila baki säpätyalk tyäk'äty'añ chukityakbä tsa'
añopo ya tyi awotyoty.**

- Alä tsa'bä ats'ijba tyi ityojlel api'älob ya' tyi

JOYKIÑ E'TYEL CHA'AÑ IPEJKÄNTYEL JUÑ

Ña'tyayaj.

Pejkañ ili ña'tyayaj.

Mi kmulañ k'ay,
mi kmulañ soñ, ma'ñik mi kmulañ
che' mi ik'uxoñob tyeñeloñ tyijikñayon
lok-lok- lok -lok- lok

Chuki jiñi A'tso'

Añ kolemoñ,

Añ ch'och'okoñ,

Che' bä weñ mich'oñ,

Mi kweñ chäk-añ

Añtyak ma'añik mi ktsajiñ baki samoñ.

chuki jiñi K'qjk

Añ kejtyak

Añ koltyak,

Weñ uts'atyax,

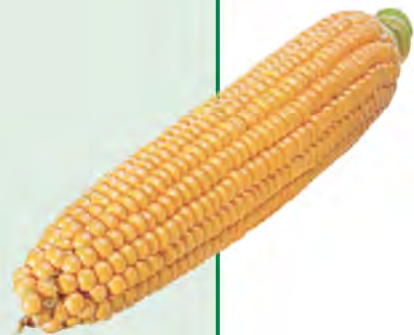
Anke ma'añik

Mi kcha'leñ ts'ämel,

Joy k'iñ säsäkjach,

Joñoñ mik weñ p'ol jiñi buk'bal.

Chuki jiñi wixi

Mele' yambätyak jiñi ña'tyaya yik'oty api'älob tyi k'eljuñ.

JOYK`IÑ E'TYEL CHA'AÑ TS'IJB

TYi imelol ty'añ yik'oty walk'ubilbä tsolts'ijb

Awik'oty yambä api'äl melelaj ty'añ lok'embä tyi walk'ubilbä tsolts'ijb. K'elelaj bajche' mi kajel atsol ila baki melbilix.

Alaxax

We'el

Xtyinjol/tyijom

Woch'

CH'ib

Ñichim

CH'äjilil

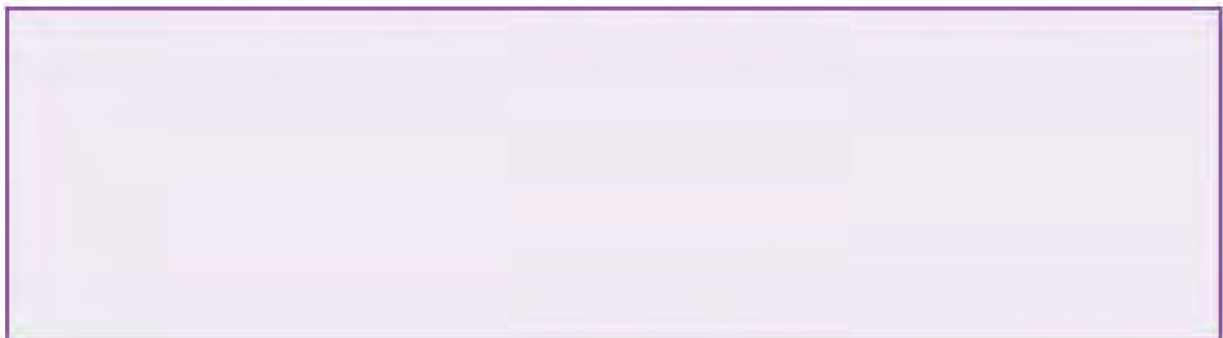
Pañtye'

UI

- Ñopo amel yäñtyakbä ty'añ yik'oty jiñi walk'ubilbä tsolts'ijb.
- TS'ijbuñ ilayi yañtyakbä ty'añ tsa`bä amele/amelelaj

YORAJLEL TS'IJB

TSolts'ijbuñ chuki mi ak'ajtyibeñtyel ilayi:

Majtyañ cha'añ ik'iñijel xchämelob/xsajtyelob

Bälñäk'äl/ Bäñäk'äl	Japbilbä	Wuty tye'	CHukiyes/ Chä'bä añtyak yik'oty k'äñbiltyakbä	Ch'äjli'b

- Su'beñ awaj päsjuñ cha'añ mi koltyañety atyoj-esañ ats'ijb, ya' baki tsa'bä poj ujtyi amel.

- Säklañ ty'añ lajalbä mi ityejchel ik'aba, che' jiñi boño iyejtyal yik'oty tsolts'ijbuñ. K'ele jiñi melbilixbä

Ja'as	Si'k'äb	Pats'	Tyem
			
Ja'			
Jam			
Jajch			
Jats'			

Yejtyal ts'ijb ty'añ tyi wech wech alas juñ

Sety'e jiñi' lyuxk'elel sety'e' juñ "wech wech alas juñ" cha'añ mi ats'ijbuñlaj ik'aba'. **R2**

Che' tsa'ix ase'ty'e awech wech juñ mi kajel ats'ijbu'beñ ik'aba jujunp'ej ilayi:

JOYK'IN̄ E`TYEL CHA'AN̄ IPEJKÄNTYEL JUÑ

K'iñijel tyi klumal

Ila tyi klumal baki ch'ojoyloñ mi iyujtyel ka'bäl k'iñijel , che' iyorajlel k'iñijel weñ säk'añ mi kch'ojoyel kome mi kweñ mulañ jk'el jiñi e'tyelyak muk'bä imelob, yik'oty leko'tyo we'eläl ma'añix mi jojmel jk'ux.

Mi ktyeñe k'el bajche' mi imejleltyak ik'iñijel ja', ik'iñijel xchämelob/xsajtyelob', ik'iñijel tsijib ja'bil, ik'iñijel lak päk'abäl, yik'oty yambätyak.

Joñoñ mi kñusañ jiñi si, cha'añ mi iweñ tyik'añ jiñi we'eläl. Käläxix mi ktyempañ kbäj yik'oty yambä alobob' jumuk' muk'iyon̄ tyi alas, jumuk' tyi we'el yik'oty jumuk' tyi e'tyel.

Tyeñe tsajal cha'añ che' läk'älix jiñi k'iñijeltyak, kome ch'añch'añaj mi kweñ mulañ.

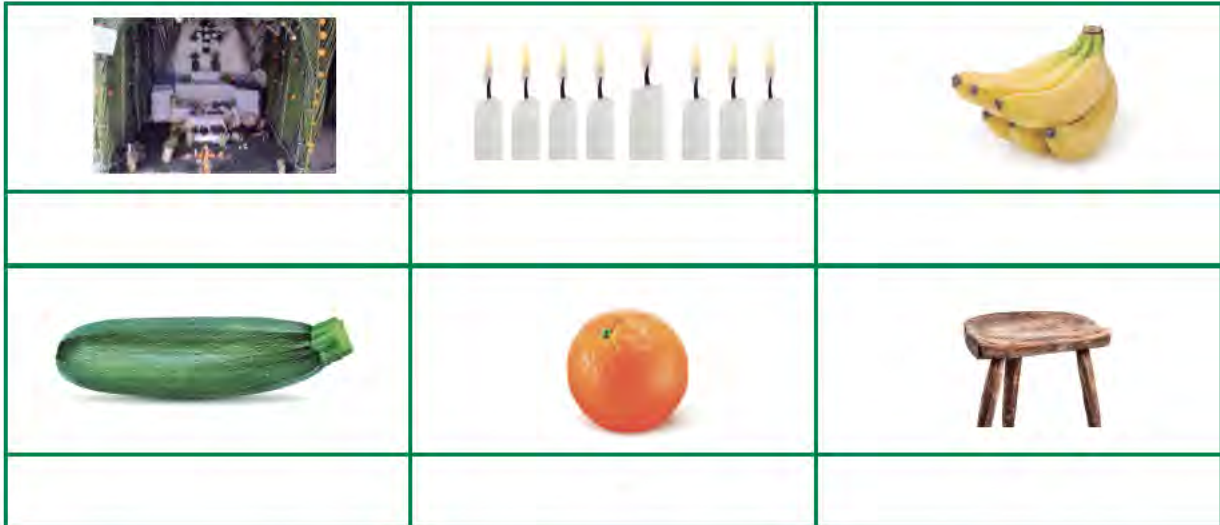
- CHajpañ la'bä, cha'añ mi iñumel la'päs tsa'bä la'ch'ämbe isujm tyi pejkäntyel juñ.
- Boño bajche' mi iyujtyel k'iñijel tyi alumal.

JOYK'IN̄ E'TYEL ICHA'AN̄ TS'IJB

K'ele' iyejtyaltyak ili muk'bu ik'äjñel tyi k'iñijel ajsajtyelob, säkläbeñ ik'aba' ya' tyi xajluktyikbä ts'ijb, che' tsa'ix atyaja, ts'ijbubeñ ik'aba' ya' tyi ye'ba' iyejtyal.

J	A	E	E	Ty	K	Ñ	CH'	Ty
Ch'	L	K	O	E	J	I	U	Ch
Ch'	A	J	O	M	U	Ch	J	I
I	X	A'	P'	O	M	I	M	K
M	A	A	O	E	K'	M	E	I
A	X	J	A'	A	S	M	L	B
Ty	U	Ts'	K	Ñ	L	Ty	A	Ty
I	Ts'	O	Ty	E	Y	K'	M	A
K'	I	Ñ	I	J	E	L	J	K

Much'kiñla'abä tyi mojty tyi mojty, mi la säkläñlaj ty'añtyak ya'bä ts'ijbubil tyi ts'ejtyälel ilibä alas kãñjuñ, jiñ mi ijoty/ imäl yoñlelbä mi ityaje'.

IWUTY LAKE'TYEL/TROÑEL

- Tyi melol/
ipätyol
Alas wech
wech juñ.

Näch'tyañ
bajche' yälä
awaj päsjuñ,
bajche' tyi
melol/pätyol
yik'oty tyi
yäsiñtyel/
ñäkol ili alas
yejtyal ts'ijb
tyi lakty'añ.

- K'ele ili iyejtyal/ilok'omlel alas yejtyal ts'ijb tyi lakty'añ.
tsa'bä asey'e tyi yambä k'iñ.
- K'ele chukityak iyejtyal añtyo yom, cha'añ jatyety mi abej
mel majlel, yik'oty bakityakbä mi amulañ amel.
- Bajñe mele/pätyäj yejtyal awech wech alas juñ: Sety'e tyi
chänxujk alä juñtyak yik'oty yom mi ach'ämbeñ ip'isol jiñi
melbilixbä, che' jiñi boñbeñ iyejtyal muk'bä awäk'tyak tyi
pantye'lel xchämelob/xsajtyelob. Yik'oty mi a ts'ijbuñ
ik'aba tyi jujump'ej.

Yäsiñtyel/käsiñlaj/ñäklaj jiñi alas wech wech juñ

- K'axeñ päsä awälas wech wech juñ, yik'oty alä chukityak tsa/tyi amelbe iyejtyal.
- Chajpañ abäj yik'oty api'äl tyi ux-uxtyikiletylaj cha'añ mi awäsiñlaj jiñi wech wech alas juñ, ñukul mi awäk'elaj tyi ipejtyele, ya'i mi alu' xäk'e. Che' jiñi junjuntyikil mi ñumel ityech junk'el, ya'i mi ityech yañbä cha'añ mi ik'el mi jiñäch iñujp; mi machki jiñik iñujp mi icha' ñuk ak'e jiñi yälas. Jixku che' jiñi mi iñumel yañbä xk'eljuñ. Jiñ mi imäl/ijoty majki oñ mi ityempañ lajalbä iñujp.

- Asiñ/ñakä ili wech wech alas juñ tyi awotyoty yik'oty api'älob tyi chumtyäl.

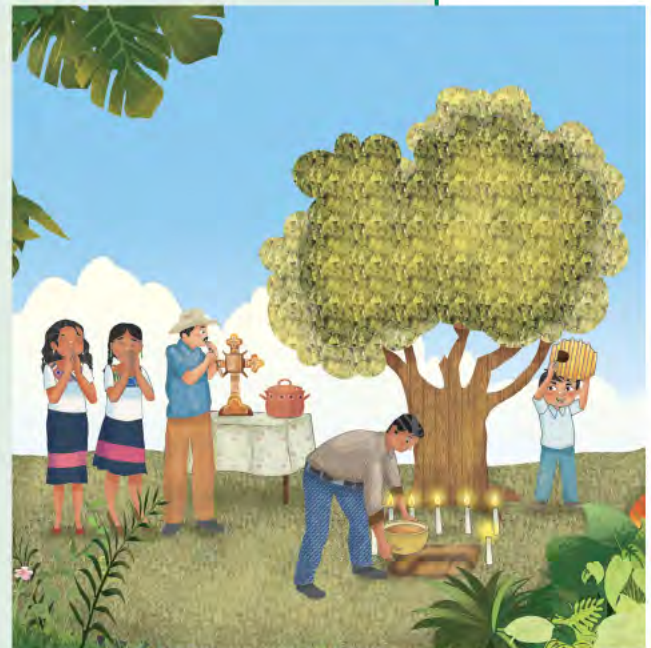

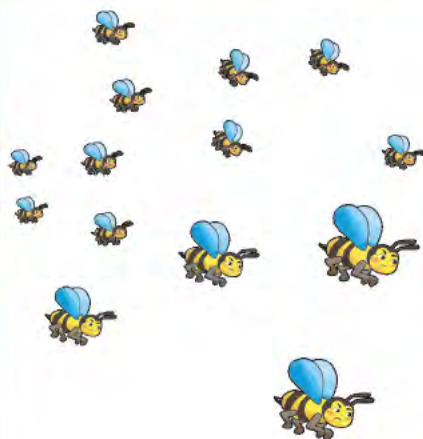
JOYK'İÑ E'TYEL CHA'AÑ PEJKÄÑTYEL JUÑ

Iyesomal/Ts'its'i' alob/ ch'ityoñ

Añ abi wajali juñtyikil alä
ch'ityoñ/ chuty alob, mach abi
añix mi ijak'beñ ity'añ iña'.
Jump'ej k'iñ woli a'bi
ichajpäñtyel ik'iñijel jiñi ja',
lajtyijikñayob kome lekojix abi
mi ityempäyel jiñi we'eltyak.
Jiñi ch'ityoñ muk'ix abi
ik'ojoyel ik'eltyak jiñi k'iñijel
kome ma'añik/ma'añ mi
imulañ isäklañ ixajp jiñi we'el,
yik'oty jiñi kuch si', jiñ abi
cha'añ tsa' kaji iña'tyañ imel
iyesomal. Tsa' abi iña'tya mi
ipäy majlel jiñi xux ya' tyi ityi'
jiñi ja' cha'añ ma'ñix mi imejlel
jiñi k'iñlel ja'. Che'äch abi tsa'
imele, tsajñi abi ik'uñtye' kuch
tyilel/tyälel jiñi iyotylel/yotyoty
xux che' jiñi tsa' ikäyä tyi paty
kolem tye' tyi ity'ej ja'.

Laj ya'ix añob ajiñi xmel k'iñob , jiñix abi
ajiñi ch'ityoñi tsa' ijulu yik'oty xajlel jiñi xux.
Lekojix abi tsa' wejlityak lok'el ajiñi joñtyol
xux. Jiñi ch'ityoñi kälälixix abi tsa' kaji
itse'tyañ jiñi imelbal, mach loñ yäxälix yoj
lekojix abi tsa' k'oty tyi k'uxtyäl, we'ekña tsa'
uk'i tyi ikaj ijoñtyolil jiñ jach abi tsa' ibajñel
k'uxle, kome/jiñche' jiñi iyum ja' tsa' ik'ele
cha'añ ibajñel jontyolil tsa' imele jiñi
ch'ityoñ.

Bäbäk'eñ abi tsa' sijty'i iwuty,
ijol, iyej yik'oty pejtyel ibäk'tyal
jiñi alob', jiñix meku iña' tsa'
ixik'be cha'añ mi ik'ajtyiñ tyi
ñusäntyel imul, kome/jinche'
jiñi ja' añ iyum yik'oty
pejtyelel añbä tyi matye'el
lajal añ iyum, jiñ cha'añ yom
lakchäkä k'uxbiñ chuki añ ila
tyi pañämil kome mi ilaj k'ejlel
jiñi lakmelbal.

- Alä chuki tsa' awu'bi ilaj tyi
junp'ajl ty'añ.
- Chuki tsa' aweñ mula ilaj tyi
junp'ajl ty'añ.
- Baki ñumeñ ñuk ik'äjñibal
mi añä'tyañ.

BAJÑEL K'ELO'ÑOPBALÄL

Ili bajñel k'elo'ñopbaläl jiñäch baki mi ikajel ap'äk ak'/ts'äp jutyiñ tsa'bä añopo tyilel che' tsa' ikäña majlel bajche' yik'oty chukoch mi imejlel ik'iñilel xchämelob/Xsajtyelobn ya' tyi alumal.

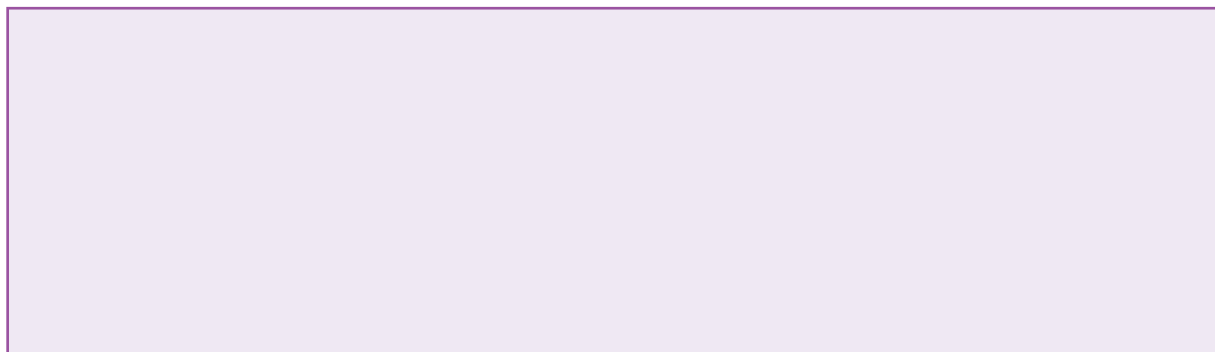
- Mij käle bajche' mi iña'tyãntyel tyi kotyoty jiñi xchämelob/xsajtyelob
- Kujil kchajpañ yik'oty kpi'älob' jiñi jula' cha'añ mi jk'ajtyiñlojoñ isujmlel ik'iñilel xchämelob/xsajtyelob
- Xuk'ul mi kubiñ ity'añ jiñi anixbä ikolel
- Mi kch'äm tyi ñuk jiñi iña'tyibal. Añobixbä ikolel
- Mi käle bakibä mäjtyañäl mi iyäjk'el tyi pañtye xchämelob/xsajtyelob
- Kujil ikäñol jujunchajp imajtyañ jiñi xchämelob yik'oty mi tsolts'ijbuñ
- Mi kmele jiñi alas yejtyal ts'ijb juñ cha'añ mis kpäs iyejtyal muk'bä mi ik'äjñel, mi k'uxtyäl, mi ijajpel che' tyi ik'iñilel xchämelob/xsajtyelob

Ñumeñ uts'aty	Weñ uts'aty	Uts'aty

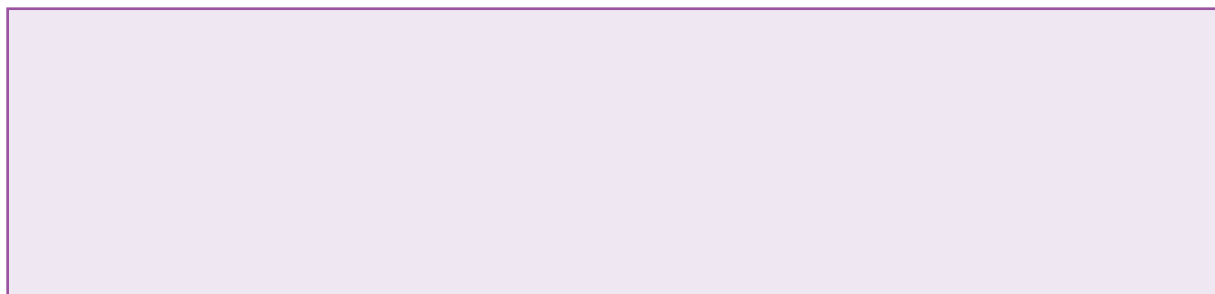
K'elo'ñopbal

Ilayi mi kajel asub' tyi jujunp'ej ats'ijb chuki tsa' añopo.

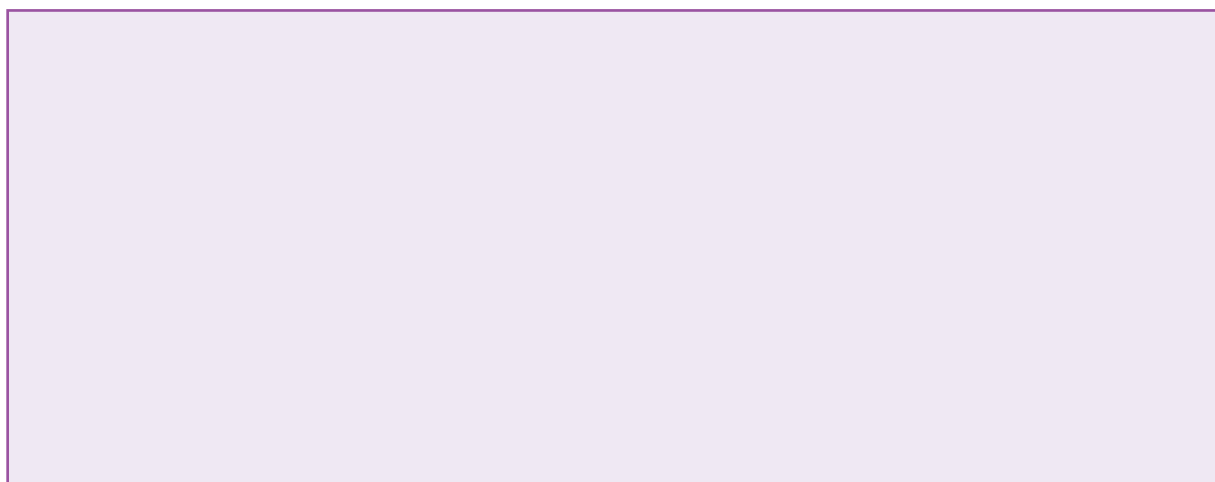
Ts'ijbuñ ilayi pejtyelel jiñi ty'añ tsa' bă añopo tyi ili chajpäjib päs juñ.

Ts'ijbuñ ilayi jump'ejl betse'ak ' tsa'bă añopo tyi ili chajpäjib päs juñ.

Ts'ijbuñ ilayi chuki tsa' añopo che' tyi imelol pejtyel e'tyel ila tyi chajpäjib päs juñ.

ICHA'P'EJLEL CHAJPÄJIB PÄS JUÑ

**Iñuklel tyi chajp tyi chajp yik'bal uw tyi ityojlel
e'tyelyak tyi laklumal CH'ol**

Ila tyi chajpäjib päsuñ, mi ikajel atyajbeñ isujmlel tyi chajp tyi chajp iñuklel yik'bal lakch'ujuña tyi lake'tyelyak tyi junjunp'ejl k'iñ, che' jiñi mi imelbeñtyel yejtyal cha'añ mi isujbel iñuklel lakpi'älob, aläk'ältyak yik'oty päk'äbältyak, ya' tyi lätsälbä yejtyal juñ.

E'tyijib:

- Ijuñ alp'eñelob
- E'tyijib icha'añ ts'ijb
- Päyoñib
- Lojtyibty'añ
- Lätsälbä yejtyal juñ
- Kolem juñ
- Bojñijib

LAJKÄNÄBA TYI LAKLUMAL.

Alälaj mi kähnäl la'cha'añ tyi chajp tyi chajp yik'bal lakch'ujuña'.

JOYK'IÑ E'TYEL ICHA'AÑ TS'IJB.

K'ele ili xotyolbä na'tyi'bal.

- TS'ijbuñ tyi ajuñ lañtyal ili k'aba'äl muk'bä atyaj ak'el ila tyi yejtyal xotyolbä ña'tyi'bal.
- Alä ja'el chuki iyejtyal woli ak'el.
- Mi kajel amel ik'aba che' bajche' mi ipäs yejtyal

Bajche tyi melol

Se'ty'e jiñi ijo'k'elet yik'oty iwäk k'elet sety'e' juñ "xotyolbä ña'tyibaläl . Mi aluty tyil tsätsbä kartoñ **R3**

Tyi koltyayaj awaj päsjun mele ili xotyolbä ña'tyäbaläl.

1. Ñaxañ tsepe ili xotyolbä ña'tyäbaläl , k'ele junp'ej yik'oty icha'p'ejlel iyejtyal, che' jiñi yom mi asäkläñ o mi awäk' tyi mäjñel tsätsbä kartoñ 35x20 cm ityamlel yik'oty ixujk; che' jiñi päk'ä tyi tsäyäk' jiñi ipäsoñib añbä tyi chañ, (k'ele ñaxañbä iyejtyal)

2. Ya tyi ye'bal baki chukbil, yom mi apäk 10 cm jiñi tsätsbä kartoñ cha'añ ibuchlib jiñi xotyolbä ña'tyäbaläl, (k'ele icha'p'ejlel iyejtyal)

3. Ch'ubeñ iwuty tyi lawux o jiñäch chuki mi ak'añ ya tyi yojlil, cha'añ mi imejlel tyi wijlel tyi cha'xojtyel, jixku tyi ijol lawux päk'beñ bächbilbä juñ cha'añ ma'añik mi iyajlel che' mi awilts'iñ, (kele iyuxchajplel).

Che' mi iyujtyel amel jiñi xotyolbä na'tyibal yom aloty tyi iyajñib a troñel/we'tyel, kome mu'tyo kajel ak'añe.

Komol e'tyel tyi lakpejtyelel:

- CHuki u'bibil la'cha'añ muk'bä yäl tyatyäl ña'älob che' tyi chajp yik'bal lakch'ujuña'.
- CHukoch ñuk ik'äjñibal tyi chajp tyi chajp yik'bal lakch'ujuña'.

Bakibä ñumeñ ñuk ik'äjñibal.

Yik'oty tyi koltyayaj awaj päsjuñ

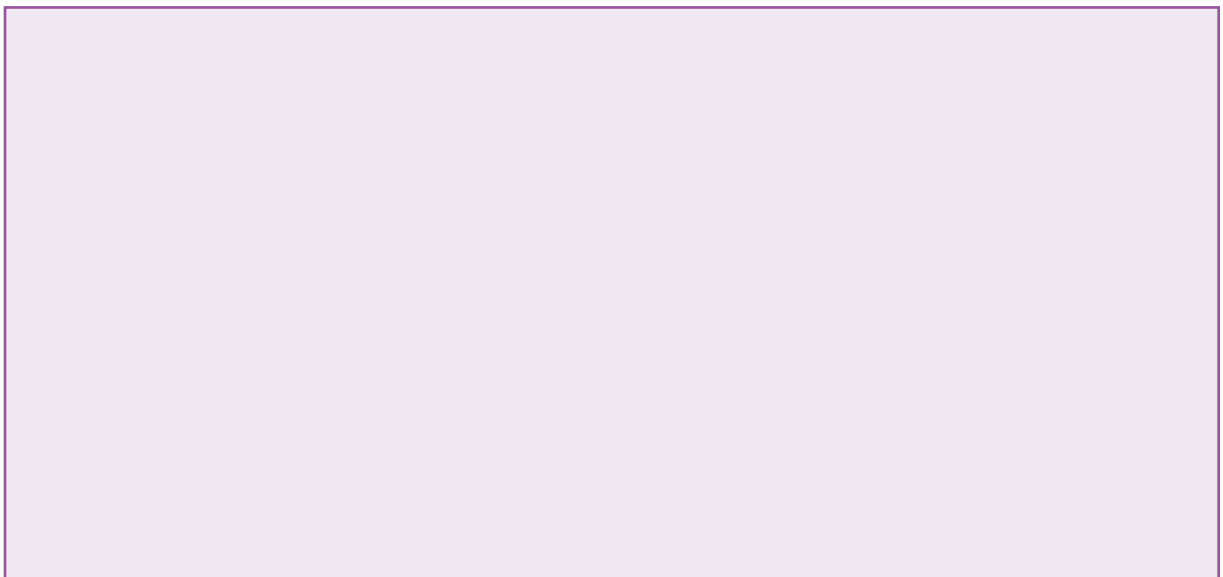
melbeñ iyejtyal yik'oty

ik'aba'lakch'ujña'.

Ñopo amel tyi ajuñ iyejtyal ñumeñ ñukbä ik'äjñibal

lakch'ujuña'

- Mi tsa'ix ujtyi iyejtyalyak, ts'ijbubeñ ik'aba'.
- Melbeñ ja'el iyejtyal yik'oty ik'äba' lakch'ujuña' machbä muk'ik iweñ k'äjñel.

Kämbilbä tyi klumal

Tyi komol, alä yik'oty api'älob:

- CHukoch lakñojtye'elob/yumob mi isubeñob lakch'ujuña jiñi uw/uj.
- Alälaj mi muk'äch ich'amob tyi ñuk lakch'ujuña' jiñi laktyaty lakña'ob.
- Bakibä yik'bal lakch'ujuña mi iweñ ch'amob tyi ñuk atyaty aña'. CHukoch.
- Bajche' yilal mi ipäs ibäj che' pomol lakch'ujuña'.

Mi lakchajpañ ik'ajtyiñtyel isujmlel lakña'tyibal

CHajpañ la'bä cha'añ mi la'majlel la'jula'tyañ añobixbä ikolel cha'añ mi yoñ-añ lakña'tyibal. CHE' mi la'k'otyel yom añ la'ch'ujuyos, che' jiñi yom mi la'k'ajtyiñ:

CHukoch ñuk ik'ajñibal lakch'ujuña:

- TYi lakpäk'äb o tyi lojtyel iwuty lake'tyel.
- TYi aläk'äl.
- TYi tsepol itye'el lakotyoty.
- TYi kãntyãñtyel lajk'ok'lel.
- TS'ijbuñ tyi ajuñ jiñi muk'bä kajel ak'ajtyiñ che' tyi yorajlel k'ajtyiya, yik'oty su'bu chuki yãmbä awom ak'ajtyiñ.

JOYK'IN E'TYEL ICHA'AN IPEJKANTYEL JUN

ÑICHTY'AÑ

Mi yälob lakñojtye'el.

- CHajpañ la'bä tyi cha'cha'tyikil, che' jiñi pejkañlaj ili ñichty'añ.
- Ñopola' la komo al ili ñichty'añ cha'añ mi iñumel awäl tyi xäñal iyotylel la' k'eljuñ.

Jatyety yujilety e'tyelyak,

CH'ujuña' mi yälob kñojtye'elob

kome mi apäs yorajlel pak'tyak,

jinki, mi iñojotyañety kpí'älob, cha'añ weñ mi ilok'el

bälñäk'ältyak tyi iweñlel pejtyel ktyaty kña'ob.

Sety'e' tyi lwuk k'elel sety'e' juñ cha'añ mi achajpañ atoñel. Che'äch bajche' añetylaj tyi cha'cha' tyiki tsepela tyi tyexelex jiñi ñichty' añ añbä tyi iwuk k'elel sety'e juñ, che` jiñi päk'älaj tyi tsäyäk' tyi tsätsbä kartoñ, cha'añ mi awäsiñ che'li. R4

- Bajche' yälä juntsojl
- Cha'tsojl, k'äläl tyi wäktsojl.
- Xajk'uñ jiñi jälätyakbä tyäk'a ty'añ cha'añ mi apejkañ,
- Cha' tyoj-esañ che' bajche' añ,
- Cha' pejkañ che' tsa'ix atyoj-esaj.

JOYK'IN̄ E'TYEL ICHA'AÑ TS'IJB

Tyi yäsiñtyel yik'oty tyi ts'ijbuñtyel xotyolbä ña'tyäbaläl.

CHajpañ la'bäj tyi cha'cha'tyikil. Tyi junjuntyikil yik'oty añujp ñaxañ wilts'uñ jiñi kolembä xotyol, k'ele che' mi wa'tyääl ya' baki mi ityuch' jiñi xpäsoñel chuki tyi ty'añ mi yäl.

Wilts'uñ ch'och'okbä xotyol cha'añ mi ityajbeñ baki tsa' päselej ik'aba'.

TS'ijbuñ tyi ajuñ jiñi ty'añtyak tsololtyakbä tyi xotyolbä ña'tyäbaläl. Säklabeñ yañbä ty'añtyak jiñjachbä mi ik'äjñel tyi tyejchib , che' jiñi ts'ijbañ tyi ajuñ.

Päsä jiñi kombä yik'oty tyambä ty'añtyak ya bä añ tyi xotyolbä ña'tyäbaläl, yik'oty ts'ijbañ ya baki mi ik'ajtyiñ.

Kombä ty'añtyak	Tyañbä ty'añtyak

YORAJLEL K'AJTYIJAJ/ "

Mi lajk'el ts'itya' añbä tyi juñ. Mi yäl
ya' tyi juñ añäch iyuwilel che' mi
lakcha'leñ pak'.

Mi tsa'ix la'k'ele yomix mi lakmajlel lakjula'tyañ añobixbä
ikolel tyi laklumal, cha'añ mi lajk'ajtyiñ pejtyelel tsa' bä
chajpäñtyi tyi yambä k'iñ cha'añ mi la jkän iyälol iñuklel
iyik'balyak lakch'ujuña', kome ma'añik ka'bäl lakjuñ.

E'tyijib muk'bä ik'äjñel
tyi Julia'.

- Ijuñ alp'eñelob
- Muk' bä ik'añ tyi ts'ijb
- Päyoñib
- Lojtyibty'añ

Jula',

Tsa'ix k'otyí yorajlel jiñi jula, xu
mi awubiñ ity'añ jiñi anixbä ik

- K'ajtyiñ jiñi ts'ijbubilixbä tyi ajuñ.
- Tyeche awäl ja'el yik'oty api'älob, chuki tsa'/tyi yälä añibixbä ikolel.
- CHukoch añ yuwilel/yujilel päk'äb o tyi lojtyel iwuty lake'tyel
- Bakibä aläk'äl añtyak iyuwilel/yujilil.
- Bajche' tsa'/tyi yälä che' mi itsejpel itye'el lakotyoty. CHukoch.
- CHukoch añ yuwilel/yujilel lajk'oklel.

**Mele iyejtyal/iñejñal pejtyelel icha'añ jiñi ty'añ tsa'bä
awu'bi ilotyó tyi iyajñib atroñel/we'tyel**

ÑUKTYAKBÄ ISUJMLEL TY'AÑ

Ts'ijbuñ tyi ajuñ ñuktyakbä isujmlel ty'añ tsa' bä yälä añobixbä ikolel. Su'beñ awaj päsjuñ cha'añ mi its'ijbañ tyi ts'ijbujib, che' jiñi k'axtyesañ tyi ajuñ bajche' iliyi:

Ts'ijm.....tyi pasel uw/uj
Ajcum.....tyi pomol uw/uj
Lok'bäk' chityam.....tyi chämel uw/uj o tyi
xinpanchañ/ xink'iñil uw
K'ajbal.....tyi chämel uw/uj
Tsep tye'el otyoty.....tyi chämel o xinpanchañ uw/uj
Che' mi iweñ lok'el lakch'ich'el.....tyi ch'ok uw/uj

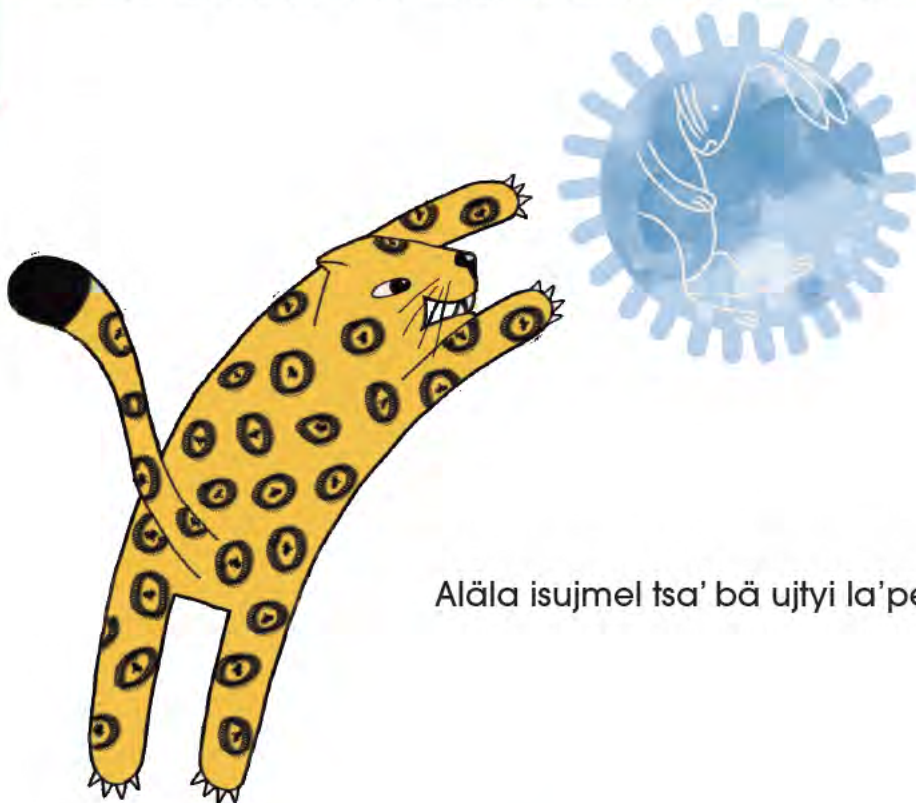

JOYK'İÑ E'TYEL ICHA'AÑ IPEJKÄÑTYEL JUÑ

Tyi yälol yik'oty tyi ts'ijbuñtyel ich'äjkiab lakch'ujuña.

“...Mi yälob lakñojtye'lob oñiyi, muk'äch abi tyi we'el uch'el jiñi lakch'ujña (uw/uj), che' woli/chonkol tyi k'ux waj o uch'el muk' abi ityaj ich'äkel tyi bajlum kome jiñ abi mi mulabeñtyel ity'ul yik'oty we'el yuch'el lakch'ujña'. Che' mi tsa'ix abi chujki tyi bajlum, jiñ abi che' mi imäjkel iwuty ili lakch'ujña'. Cha'añ mi ikolel tyi kalem bajlum, mi ityejchelob wiñikob, ixikob yik'oty alp'eñelob wajali, che' jiñi junjuntykil mi ich'amob tsuku tyak'iñ, lajtye, buxpok'tyak; yik'oty mi iletsañob si'bik ma'anki mi ijulob jiñi bajlum tyi xtya'chikiñ. Tsäts yujil tyojmel: Tv'iss...paaak'. Che' abi. Che'tvo abi mi ikolel

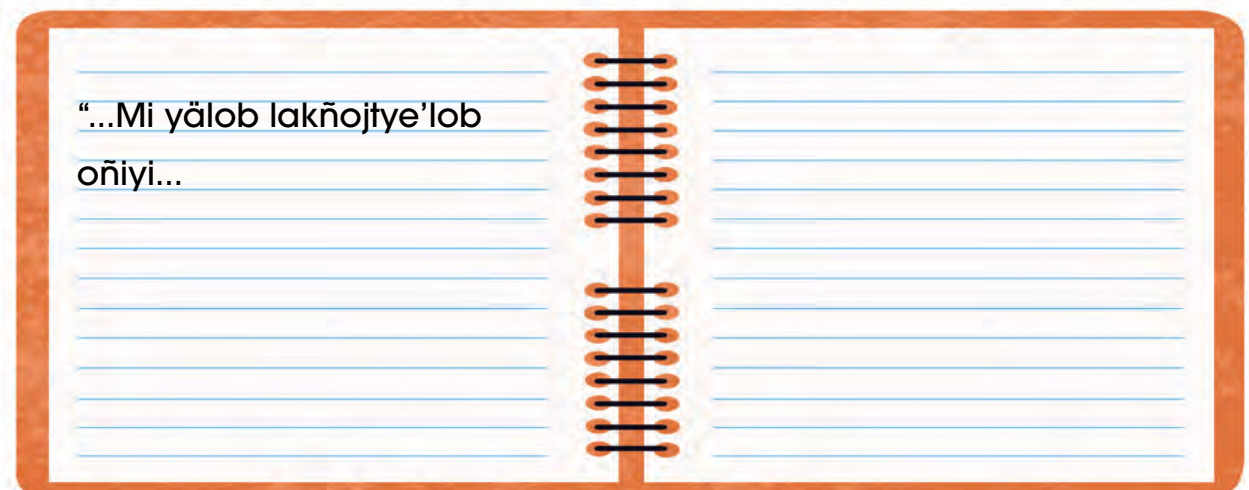
Aläla isujmel tsa' bä ujtyi la'pejkañ.

Tyi ik'elol yik'oty tyi ityoj-esäñtyel ts'ijb

Ñaxañ tyemel mi apejkañ awik'oty awaj päsjuñ, che' jiñi tsajiñ baki yombä mi ityoj-esäñtyel lakts'ijb.

“...Mi yälob lakñotye'lob oñiyi, muk'äch abi tyi we'el uch'el jiñi lakch'ujña (uw/uj), che' woli/chonkol tyi k'ux waj o uch'el muk'abi itya ich'äkel tyi balum kome jiñ abi mi mulabeñtyel ity'ul yik'oty we'el yuch'el lakch'ujña'. Che' mi ta'ix abi chujki tyi balum, jiñ abi che' mi imäkel iwuty ili lakch'ujña'. Cha'añ mi ikolel tyi kalem balum, mi ityechelob wiñikob, ixikob yik'oty alp'eñelob wajali, che' jiñi junjuntyikil ich'ämob tsuku tyak'iñ, lajtye, buxpoktyak; yik'oty mi iletsañob sibi ma'anki mi ijululob jiñi balum tyi xtya'chiki. Tsats yujil tyomel: Ty'iss... paaaak'. Che' abi. Che'tyo abi mi ikolel lakch'ujña' bajche' jiñi...”.

- Joy mäkätyak ya' baki mach weñ ts'ijbu'bil tsa' awu'bi, tyi ipejkäñtyel ili juñ , yik'oty komo tyoj-esañlaj .
- Mi tsa'ixki ujtyi la' ityoj-esañ k'axtyesañ tyi ili juñ cha'añ mi aweñ loty kome mi ikajel awäk' tyi käjñel tyi ityojlel api'älob tyi k'eljuñ yik'oty lakpi'älob tyi laklumal. Che' bajche' iliyi:

JOYK'IN̄ E'TYEL ICHA'AN̄ TS'IJB

Tsol k'aba'äl.

- CHajpañ la'bä yik'oty api'älob tyi ux-uxtyikil o che' bajche' mi ikoltyañetyla awaj päsjüñ.
- La'lakñop tyi ts'ijbuñtyel lajk'aba yik'oty ili tsolts'ijb. Ñaxañ weñ k'ele ili yejtyal junmujch' tsolts'ijb, che' jiñi k'ele bajche' mi icha'leñ koltyayaj awaj päsjüñ. Mi imejlel ak'añ jiñi tsolts'ijb tsa'bä atsepe tyi tyejchibal awe'tyel.

Xts'ijbal Tsolts'ijb CH'ol

Xpäsjuñ

TYi tsojlel ak'aba':

- Ch'amä junk'ejl jiñi Tsolts'ijb ityejchibal ak'aba'
- Säklañ icha'k'elel,
- Bej ts'äktyesañ majlel jiñtyo mi yujtyel.
- Tsolo yambä k'aba'äl, che' jiñi ts'ijbuñ ilayi:

YORAJLEL TS'IJB

Mi tsa'ix ats'itya ñatyaj, che' bajche' tsa'/tyi yäläyob añobixbä ikolel, bej melbeñ yejtyal yik'oty ik'aba' yujilbä päjk'eltyak tyi pomol uw/uj, che'li:

Yujilbä päjk'el tyi pasel uw/uj

Tyi ikoltyayaj awaj päsjuñ, ñaxañ alä yik'oty api'äl tyi buchtyäl, che' jiñi boño tyi ajuñ yambä yejtyal chukityak yujil päjk'el che' tyi pasel uw/uj. Mi tsa'ix ujtyi, muk'ix ats'ijbubeñ ik'aba' ya' tyi ye'bal.

Che' mi tsa'ix ujtyi amelbeñ iyejtyal yik'oty ik'aba', yom mi apejkañ tyi junjuntyikil, cha'cha'tyikil, tyi ux-uxtyikil yik'oty tyi la'pejtyelel.

K'aba'äl tyi ityejchibal ik'aba' päk'älbätyak

Mi kajel asäkläñ bakibä yambä k'aba'äl/ ty'añtyak mi ityejchel tyi junjunchajp ili ik'aba' päk'äbäl. K'ele bajche' iliyi:

 Alaxax	 Ja'as	 Pajch'	 Werux
---	--	---	--

 K'ätsats	 CH'ujm	 Bu'ul	 Ixim
---	---	---	---

Mi tsa'ix ujtyi, bej ts'ijbuñ majlel yañbä tyi ajuñ.

**K'ajtyesañ che' bajche' tsa' yäläyob
añobixbä ikolel, alä yik'oty api'älob
chukityak yujil päjk'el, che' jiñi melbeñ
iyejtyal yik'oty ts'ijbañ ik'aba' tyi ajuñ che'
bajche' iliyi:**

xiñpanchañ uw/xiñk'iñil uj

ichämel uw

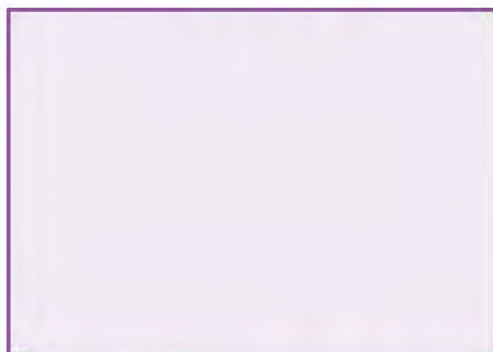
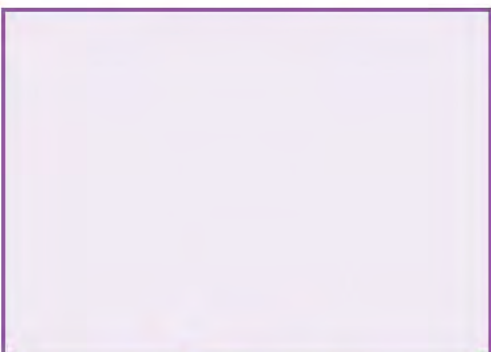
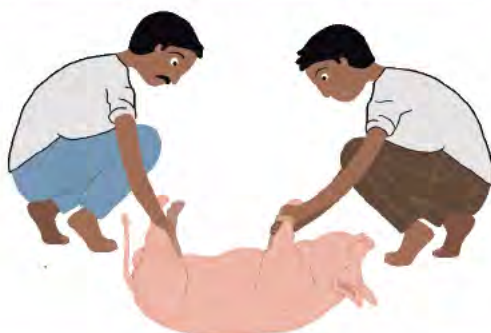
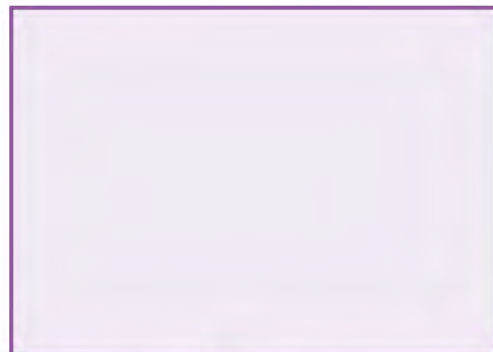
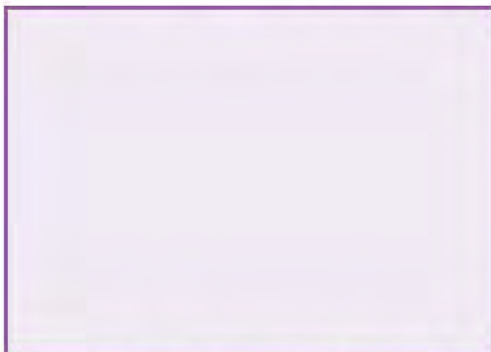
K'ajbal, tyuk' bu'ul, päk
werux...

Yujilbä päjk'el o ilok'ib
iwuty lakpäk'äb

Yañbä yujilbä päjk'el o
ilok'ib iwuty lake'tyel

Yañbä yujilbä päjk'el
o ilok'ib iwuty lake'tyel

Weñ tsajiñ yik'oty alä yik'oty api'älob ili
yejtyal woli/chonkol bä ak'el, che' jiñi
melbeñ iyejtyal chuki tyi uw/uj yujil ujtyeltyak
tyi alumal. Che' ja'el bej ts'ijbabeñ ik'aba' ya
tyi ye'bal iyejtyal

Bajche' yilal iwuty lake'tyel che' mi lakch'am tyi ñuk jiñi lakch'ujuña'.

CHajpañ abäj yik'oty api'älob, che' jiñi weñ
ñäch'tyabeñ ity'añ awaj päsjuñ cha'añ
bajche' yilal iwuty lake'tyel che' mi lakchäm
tyi ñuk jiñi lakch'ujuña. K'añä ibuxil rasyosa
yik'oty ak'ä ya baki joyoletyla, che' jiñi
wilts'uñ, jixku ya baki mi ipäs ityi' jiñäch mi
icha'leñ ty'añ k'äläl mi ilaj cha'leñob ty'añ.

Muk'bä imejlel awäl:

- CHE' pomol uw/uj, che'tyo ch'umch'umtyäl/ bábäñtyäl ja'as...
- CHE'tyo lochtyäl ibik' ch'ujm...
- CHE'tyo bombätyäl/bumbumtyäl...
- Ñoj kolel juk'/poko'...

Yik'oty ikoltyayaj awaj päsjuñ, bej mele majlel yañbä bajche'
ili añbä tyi chañ. Melbeñ iyejtyal yik'oty alä tyäk'äty'añ, che'
jiñi ts'ijbuñ tyi ajuñ cha'añ mi apejkañ tyi junjuntyikil,
cha'cha'tyikil, ux-uxtyikil yik'oty tyi la'pejtyelel. Bej ts'ijbuñ
yañtyakbä bajche' ili ipäsoñib:

- CHE' tyi pasel uw/uj

-
- Ili bu'ul yujil bojkel

-
-
-

JOYK'IÑ E'TYEL ICHA'AÑ IPEJKÄNTYEL JUÑ

Ñichty'añ.

Pejkañla ili Ñichty'añ.

Alob' muk'bä ibäk'ñañ uw/uj

Mach chäñ komix lok'el
mach chäñ komix xämbal
che'eñ, jiñi alob
che' muk'ix iyik'añ.

Chukoch jiñi uk'el
chukoch jiñi bäk'el
che'mi ik'ajtyiñ iña'
che' wolix iputs'el mi ik'el

Mi ityeñe yojch'oñoñ
mi ityeñe tsajiñoñ
jiñi kolem uj
mi k'el baki samoñ

Mi awäk'oñ tyi tse'ñal
che'ix jiñi iña'
chukoch mi aweñ bäk'ñañ
jiñäch lakch'ujuña

Mach achäñ mujkuñ,
yom ak'el tyi ñuk'
woli ipäs ibäj
cha'añ chuki mi isub'

- Aläla chuki mi la ch'ämbeñ isujm tyi ili ñichty'añ.
- Melela yambä ñichty'añ.

JOYK'IN̄ E'TYEL ICHA'AN̄ TS'IJB

Tyi iñojpel its'ijbuñtyel tyäk'älty'añ.

Wäle/wale mi ikajel lakñop tyi ts'ijbuñtyel alä tyäk'äty'añ.

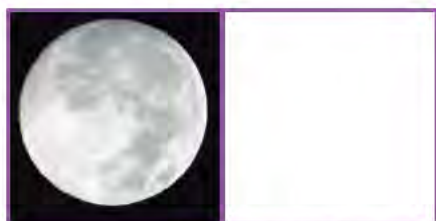
Subeñ awaj päsjuñ, la' its'ijbuñ muk'bä aña'tyañ yik'oty
k'axtyesañ tyi ajuñ, che'li:

Woli imäk' pajch xMik.

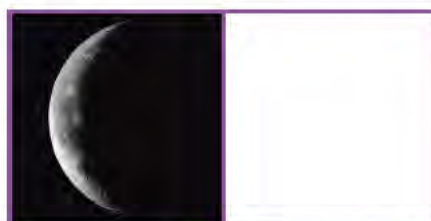

Tyi much'k'iñtyel ty'añ

Yomix mi lakbej ña'tyañ yik'oty mi amuch'k'iñ pejtylelel ik'aba' yujilbä mejlel o päjk'el tyi junjunchajp yik'bal uw/uj, cha'añ mi aweñ kãñ yik'oty mi añopbeñ ik'aba'. Su'beñ awaj päsjuñ cha'añ mi its'ijbuñ ya' baki yujil ts'ijbuñtyel, che'li:

Tyi pomol uw/uj:

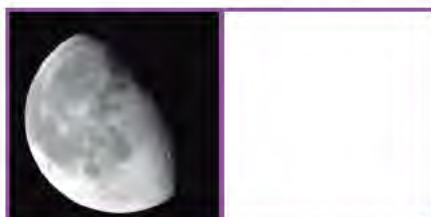

Tyi chämel uw/uj

Tyi pasel uw/uj

- Ja'as
- Ts'ijm
- Yamej
- Xwelux
- Ich
- Xkulañtyaj

Tyi xiñpañchañ/xiñk'iñil uw/uj

Tyi ñusäñtyel säkbä ts'ijb.

Mi tsa'ix ujtyi asu'beñ its'ijbuñ awaj päsjuñ, k'axtyesañ tyi ajuñ tyi junjunmojtj yik'oty käybeñ baki mi amelbeñ iyejtjal cha'añ mi añopbeñ ik'aba' päk'äbäl yik'oty aläk'äl che' bajche' tyi chajp ijaliyel yik'bal lakch'ujuña'.

Alaxax

Ixim

Ch'ujm

TYi melol lätsälbä yejtyal tyi juñ

Wäle/wale mi ikajel lajkäñ bajche' tyi melol lätsälbä tyi yejtyal tyi juñ che' bajche' ili päsoñib. Ts'ijbuñ jala mi ipäjk'eltyak jiñi wolibä ak'elbeñ iyejtyal ilayi.

Tyi pomo uw yujil päjk'el

IWUTY LAKE'TYEL/TROÑEL

Tyi chajpãñtyel iwuty e'tyel yik'oty tyäk'älty'añ.

CHajpañ abäj yik'oty api'äl che' tyi ux-uxtyikil, o che' bajche' mi yäl awaj päsjuñ cha'añ mi amuch'k'iñ pejtyelel iwuty awe'tyel ik'aba' yik'oty iyejtyal, cha'añ mi awäk' aña'tyäbal bajche' tyi chajpãñtyel yik'oty tyi ts'ijbuñtyel lätsälbä yejtyal juñ ya tyi läjtsib yik'oty tyi ityojlel lakpi'älob, cha'añ mi lakäk' tyi ñijkãñtyel ña'tyäbaläl tyi chajp tyi chajp iyik'bal lakchujuña' tyi ityojlel lajkuxtyälel tyi lakluma.

Ye'tyel junmojty: ts'ijbuñla bajche' mi ipäjk'el jiñi wolibä ak'elbeñ iyejtyal ilayi .

ja'as

pajch'

TS'ijm/TS'IN

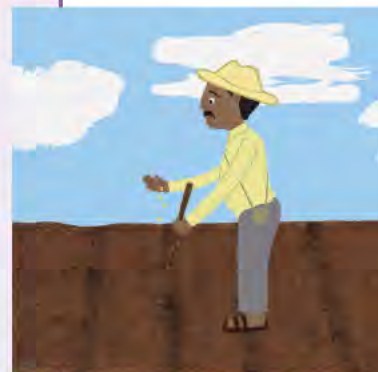
Ch'ujm

Ye'tyel cha'mojty: ijaliyib yik'bal uw/uj

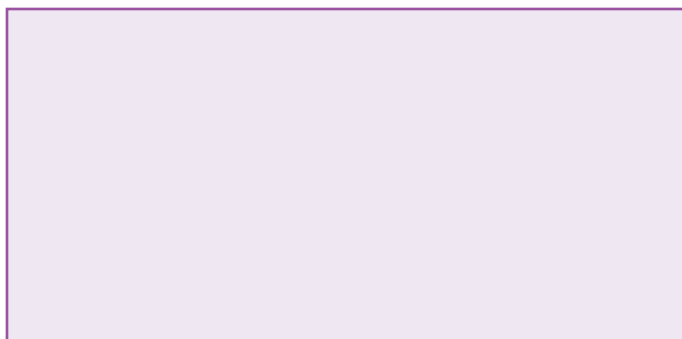
Awik'oty yambä junmojty mi atyempañ tsa'ixbä ak'ele tyilel (ijaliyib yik'bal uw/uj) yik'oty tyäk'äty'añ. K'ele chuki woli/chonkol imel junjunchajp iyejtyal cha'añ mi ats'ijbuñ.

Tyi chämel uw/uj
Woli/chonkol tyi k'ajbal ktatuch/
kyum

Iyuxmojtylel

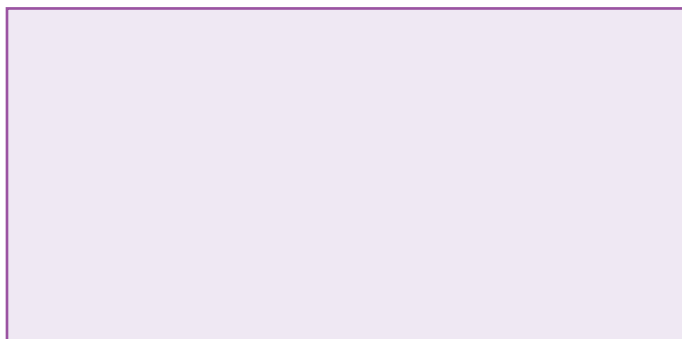
Mi añtyo yuxmojtylel, k'ajtyesañ tsa' bã yälä añobixbä ikolel, yik'oty ikoltyayaj awaj päsuñ, ts'ijbuñ tyäk'älty'añ . CHuki ijaliñib yik'bal uw/uj mi yujtyeltyak ili yejtyal e'tyeltyak.

Tyi pomol/petsel uw/uj mi ipäkchokoñ imuty kchuchu' cha'añ weñ kolel/po'po'tyäl mi ikolel.

Che' tyi chämel uw, mi ityujk'el bu'ul

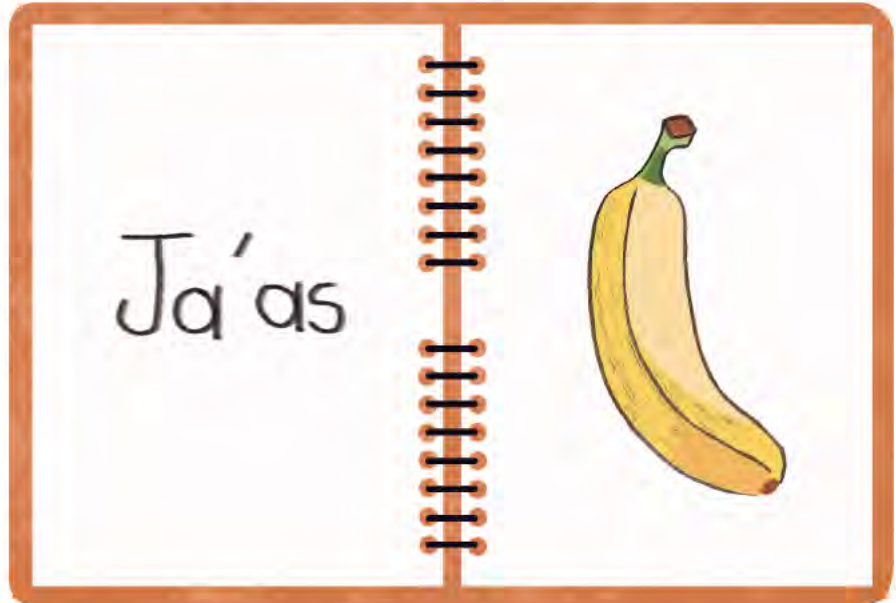

Iwuty e'tyel lätsälbä yejtyal juñ R5

Jiñi awaj päsjuñ mi
kajel iyäk'eñety alä
juñ cha'añ mi
ats'ijbuñ ik'aba'
pejtyelex mu'bä kajel
asety' ya tyi
iwaxäkk'ej Sety'e' juñ..
Che' tsa'ix ujtyi, yomix
apäk' tyi tsäyäk'
cha'añ lätsälix mi
ikätyäl ili iwuty
awe'tyel bajche'
junk'ej juñ. Che' jiñi mi
ap'ojlesañ cha'añ junk'ej mi awäk'
tyi ts'äjlib juñ, yambä yik'oty
yañobä xk'eljuñob. Mi imejlel a
wotsañ yambä e'tyeltyak tsa' bä
amele

LÄTSÄLBÄ IYEJTYAL TYI JUÑ

Ts'ijbuñ ilayi ik'aba jiñi iwuty awe'tyel.

JOYK'IN̄ E'TYEL ICHA'AÑ̄ IPEJKÄÑTYEL JUÑ̄

La'lakñop alä ña'tyayaj, k'elelaj bajche' mi ityuch' majlel xpäsjuñ.

Weñ säsäkoñ
weñ seleloñ
che' mi klaj päs kbä
tyeñe kuchul kwe'el mi kajel ak'elbeñoñ

Joy mäkä ya baki mi yäl :

- säsäkoñ
- we'el
- kuchul
- kajel

!n / m n

Cha'leñla k'ay tyi la pejtyelel:

Jäpla mi tyilel, jäpla mi ñumel, jiñi ik' tsäwañ, tsäwañ, tsäwañ,
tsäwañ mi ityilel, tyijikñayoñ mi ktsäñañ, tyijikañayoñ mi jkälel

Bajñel k'elo'ñopbaläl

Ili bajñel k'elo'ñopbaläl jiñäch baki mi ikajel ap'äk ak'/ts'öp jutyiñ tsa'bä añopo tyilel che' mi ich'äjmel tyi ñuk lakch'ujuña tyi lake'tyel, tyi lakpäk'äb, tyi aläk'al yik'oty tyi ityojlel lakpi'älob. Jiñ cha'añ p'äk ak'ä/ts'öp jutyiñ ya baki tsolol chänxujklel k'ajtyiyaj.

- Mi kch'äm tyi ñuk lakch'ujuña'
- Pejtyelel chuki mi ipäjk'el añ iyuwilel/yujilel
- Mi yujtyel k'ajbal tyi xinpanchañ uw/xink'iñil uw
- Yom mi ilok'el ibäk chityam tyi pomol uw
- Che' tyi pomol uw mi ilok'el ibäk' chityam, weñ kalem mi ijujp'el
- Kujil chuki tyi uw/uj mi itsejpel itye'el lakotyoty
- Käñäl kcha'añ che' pomol uw/uj
- Kujil chukoch lakch'ujuña' mi isu'beñob uw/uj laktyaty lakña'ob
- Mi kch'ämbeñ isujm chukoch añ yuwilel/yujilel bok bu'ul
- Che' mi laklojwel tyi ch'ok uw/uj, mi iolk'el kabäl ch'ich'

Ñumeñ uts'aty	Weñ uts'aty	Uts'aty

K'elo'ñopbal

- TS'ijbuñ iyejtyal yik'oty ik'aba jujunp'ej iyik'bal uj/uw.

--	--	--	--

- TS'ijbuñ ik'aba jiñi päk'äb tsa' bä awila tyi ili chajpäjib päsjuñ

--

- TS'ijbuñ chukoch tyi wajali lakch'ujuña' mi isu'beñtyel jiñi uj/
uw.

--

- TS'ijbuñ ik'aba' ñichty'añ tsa' bä amula' tyi ili chajpäjib päsjuñ.

--

CHA'MUJCH'

IJUNP'EJLEL ICHAJPÄJIB PÄSJUÑ

Ikosäntyel aläk'äl yik'oty bajche' mi kwe'sañkbä tyi klumal

Ila tyi chajpäjib' päsjuñ mi kajel awäl bajche' mi ikosäntyel jiñi aläk'ältyak tyi alumal, yik'oty bajche' mi ichajpäntyel cha'añ mi awe'sañla'bäj, cha'añ mi its'ijbuntyel tyi lätsälbä iyejtyal tyi juñ.

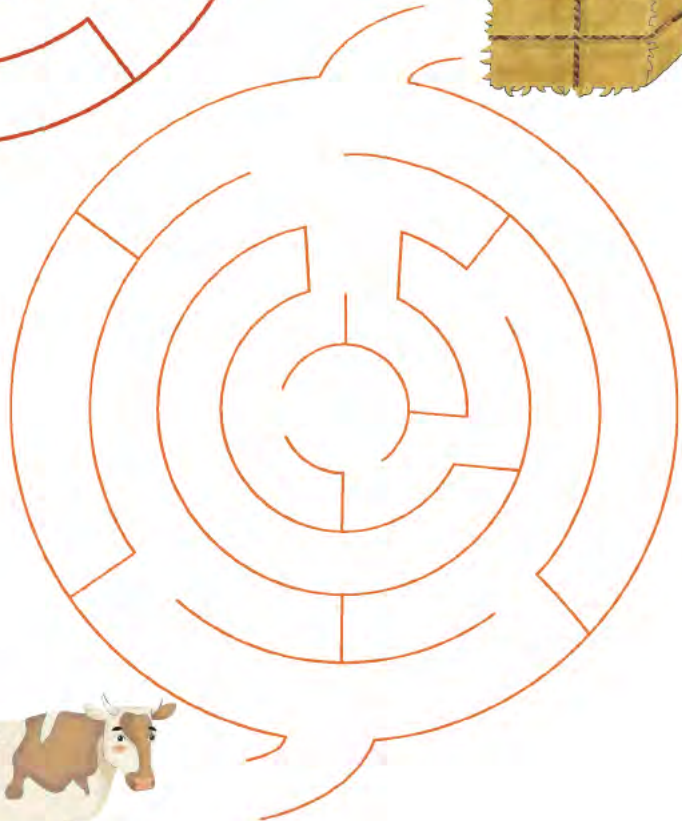
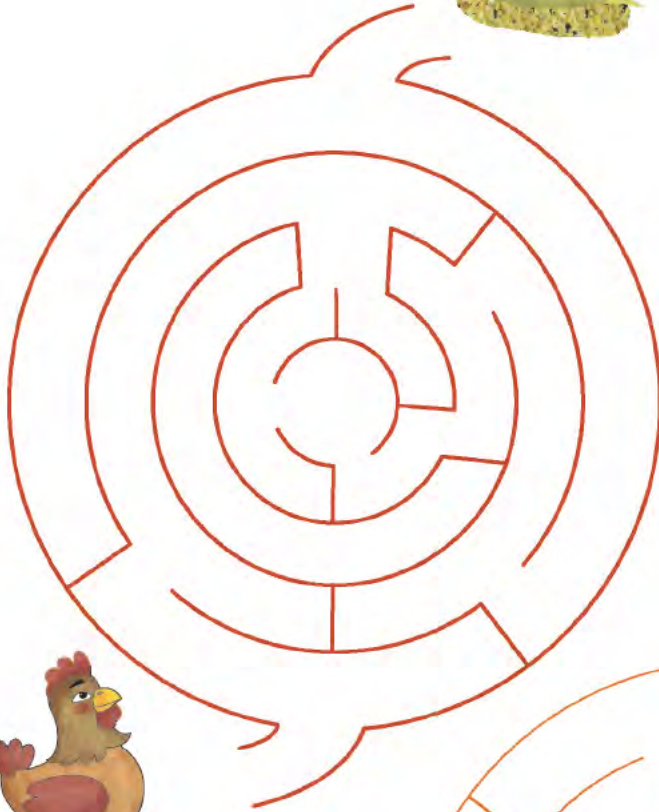
E'tyjib:

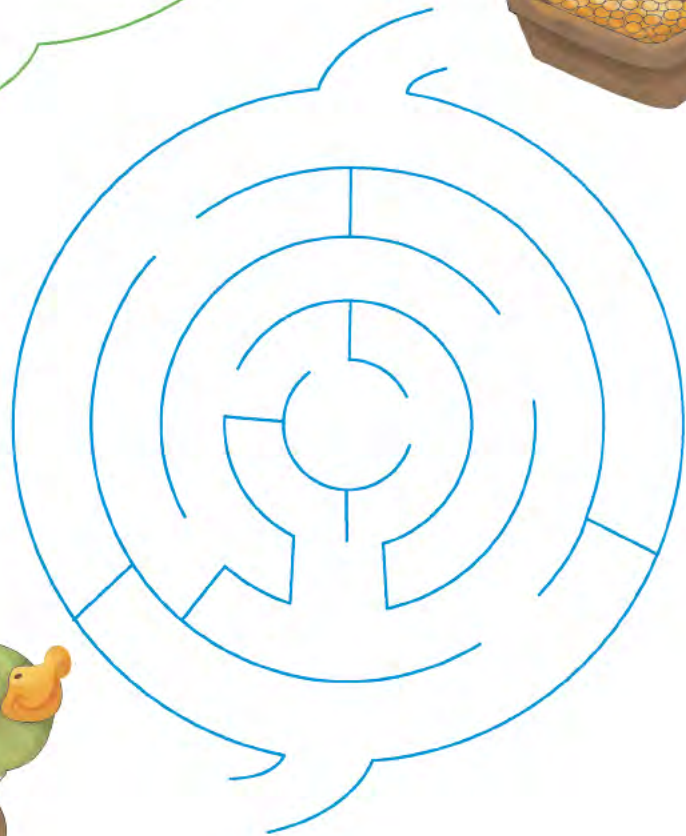
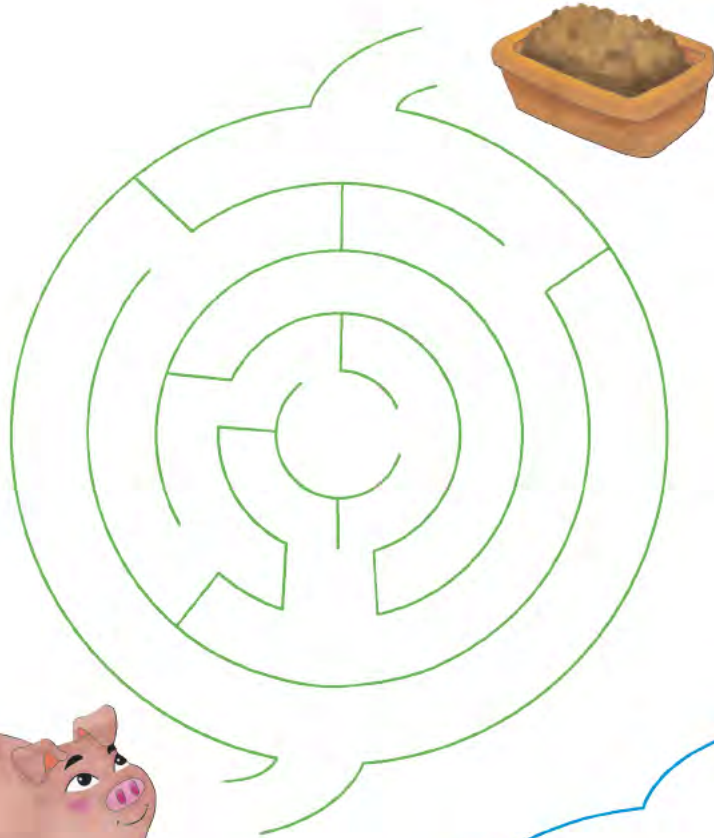
- E'tyjib cha'añ ts'ijb
- Juñ
- Tyexelex
- Tsäyäk'
- Lätsälbä iyejtyal tyi juñ.
- Kolem juñ
- Kartoñ Juñ
- Bojñijib
- Juñ Lakty'añ CH'ol

LAJKÄNÄBÄ TYI LAKLUMAL

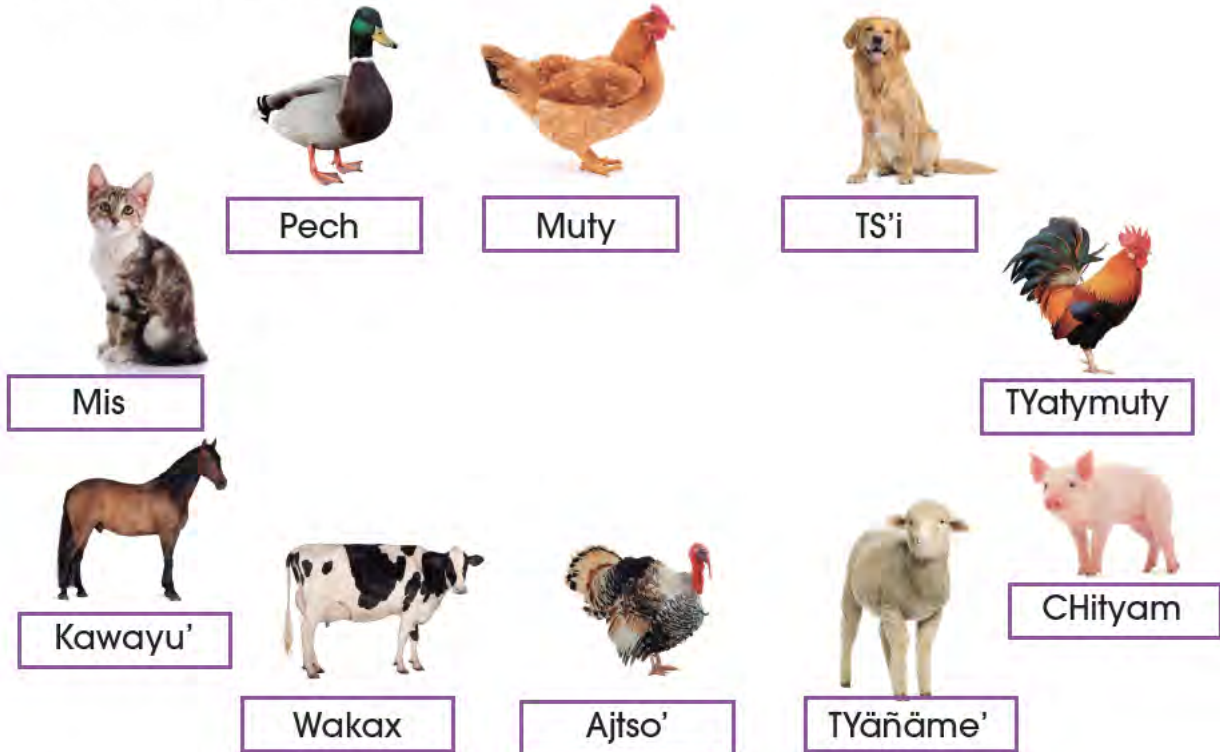
JOYK'IÑ E'TYEL ICHA'AÑ TS'IJB

Jkäñälbä aläk'äl

Melbeñ iyejtyal jiñi aläk'äl añbä acha'añ yik'oty mi
ats'ijbu'beñ ik'aba jujuñkojty ila baki chänxujk mäkbil mi
ak'el.

Mi tsa'ix bujty'i ilayi mele tyi ajuñ mi bājñaltyo jiñi aläk'äl tyi
awotyoty.

Jkñältyakbä aläk'äl

Weñ k'ele iyejtyaltyak jujuñkojty aläk'äl.

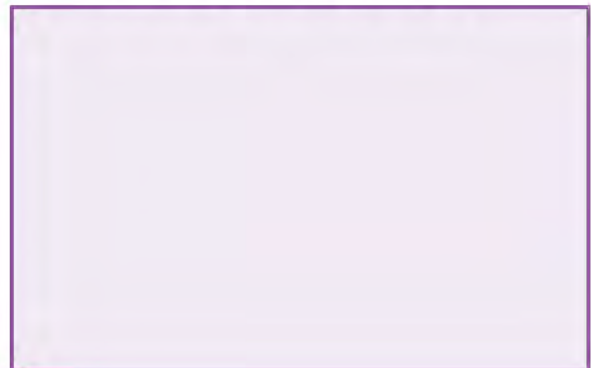
Alä bajche' yilaltyak jiñi aläk'äl

- Alä bakibätyak mi amulañ yik'oty chuchok mi aweñ mulañ.
- Joy makä tyi chächäk jiñi kãñalbä acha'añ jiñi aläk'äl.

TS'ijbuñ ilayi bakibä akãñäl

Bakibä añ tyi awotyoty

Bakibä jiñi aläk'äl muk'bä jk'ux tyi kotyoty

Chajpañ abäj yik'oty
api'äl che' tyi ux-
uxtykil, o che' bajche'
mi yäl awaj päsuñ,
cha'añ mi la komo al
bakibätyak jiñi aläk'äl
muk'bä la'k'ux tyi la'
wotyoty.

- Melbeñla iyejtyal tyi kolembä juñ jiñi aläk'äl muk'bä lak'ux tyi la wotyoty.
- Yajkañla juñtyikil la' pi'äl cha'añ mi iñumel ipäs yik'oty mi isub' isujmlal jiñi la komo e'tyel.
- Yom mi la weñ chajpañ majki ñaxañ mi iñumel, majki tyi xañäl yik'oty majki tyi yujtyi'bal.

Bajche' mi jkäntyañ jiñi aläk'äl muk'bä jk'ux

- Su'bu yik'oty api'älob bajche' mi akäntyañ jiñi awaläk' tyi awotyoty
- K'ele iyejtyal jiñi aläk'äl

Naxañ alä chuki woli ak'el yik'oty tsi'jbuñ bajche' yilal woli ak'el

JOYK'IÑ E'TYEL CHA'AÑ IPEJKÄNTYEL JUÑ

K'ay: jiñi ty'añtyak

Ñächäk'ña la' chikiñ, añ chuki mi kajel
la' ku'biñ

ñächäk'ña la' chikiñ, añ chuki mi kajel
la' ku'biñ

tyalix jiñi ty'añtyak muk'bä kaj lajk'äyiñ

tyalix jiñi ty'añtyak muk'bä kaj lajk'äyiñ

yäix tyilel jiñi xtyaty muty kokorokooooo

samoñix xtyaty muty mutyo' ka ñatyañoñ

samoñix xtyaty muty mutyo' ka ñatyañoñ.

- Ñaxañ mi kajel tyi k'ay jiñi awajpäsjuñ
cha'añ mi awu'biñ bajche' yujil
k'äyiñtyel.
- Mi imejlel la k'extyañ jiñi aläk'äl muk'bä
iyäjlel tyi ili k'ay.

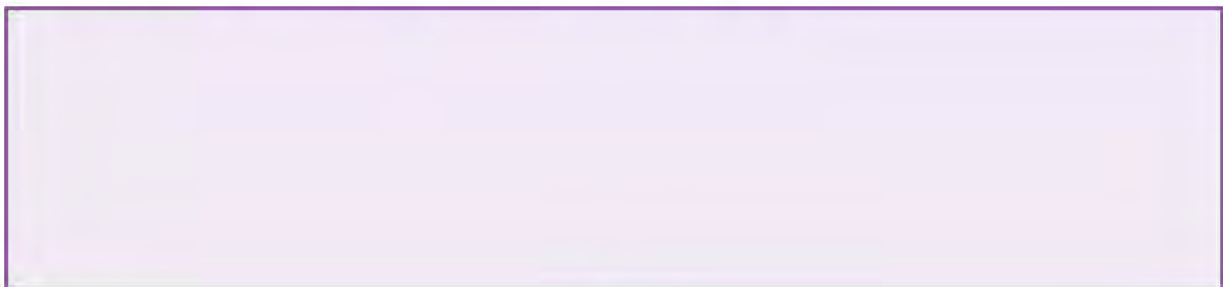

JOYK'IN̄ E'TYEL CHA'AÑ TS'IJB

K'añä jini awalk'ubilbä tsolts'ijb cha'añ mi abelel tsol bajche'
päsbil tyi jujunp'ejl ili ts'ijb

 _____	Ajtso'	Wakax
 _____	Jam	 _____
Ixim	 _____	Xña'muty

- Mi imejlel atsol yämbätyak k'aba'al yik'oty jini awalk'ubilbä tsolts'ijb
- TS'ijbuñ ilayi yambä k'aba'al tsa'bä mejli amel:

YORAJLEL K'AJTYIJAJ/SÄKLAYAJ

Samety tyi xämbal yik'oty awaj päsjuñ, ya' sametyla tyi otyotytyak läk'aljachbä añ tyi yotylel ak'el juñ.

CH'ämä majlel jiñi ajuñ yik'oty muk'bä ak'añ tyi ts'ijb' cha'añ mi alaj tsi'jbuñ o mi amelbeñ iyejtyal mu'kbä isub' jiñi awajpäsjuñ.

Che' cha' añetyix tyi iyotylel ak'el juñ, mi kajel awäl chuki tsa' ak'eletyak:

- Bakibätyak jiñi aläk'al tsa'bä ak'ele.
- Bajche' yilaltyak.
- CHukityak woli imelob jiñi aläk'ältyak

Pejtyelel yik'oty jiñi tsa' bä awäla, nuk-esañ jiñi awe'tyel tsa'bä amele che' tsajñiyety tyi xämbal. Lotyo tyi yajñi awe'tyel.

Jiñäch ik'aba' aläk'äl muk'bä jk'ux tyi klumal. R6

Sety'e iyejtyaltyak aläk'ältyak añbä tyi klumal ya' tyi
Ibolonk'elel sety'e' juñ cha'añ mi aläp' wä' tyi ajuñ.
Che' tsa'ix ujtyi asety' ñäp'ä juñjuñkojty ya' baki añ ik'aba'.

Xña'muty

Ajtso'

Pech

CHityam

Wakax

Xtyaty muty

Bajche' mi lajkosañ jiñi aläk'äl muk'bä laj k'ux

- Mi kajel awäl tyi komol:

Bajche' mi lajkosañ yik'oty bajche' mi lakbuk'sañ jiñi lakälak' muk'bä lak k'uxtyak.

Jiñi awajpäsjuñ mi kajel its'ijbuñ majlel tyi kolel juñ pejtyelel muk'bä kajel awäl majlel, ts'ijbuñ ja'el tyi abajñe tyi ajuñ.

- Cha'añ mi añumeñ kãñ:

Jiñi awajpäsjuñ tsa' ichajpa ty'añ yik'oty juntyikil chuchu'äl ya' tyi alumal, sametyla' / sajñeletylaj k'ajtyibeñ:

- Bajche' mi ikosañ yik'oty mi ikãñityañ yälak'äl
- Bajche' mi ik'el mi muk'ix imejlel lajk'uxtyak.
- Bakibä isujmel jiñi laj kosa aläk'äl.

Ch'amä majlel awe'tyijib cha'añ mi ats'ijbuñ jiñi muk'bä kajel awu'biñ, yik'oty ja'el mi imejlel amelbeñ iyejtyal

Che' yä'ix añety tyi yotylel k'el juñ mi kajel asu'b chuki tsa' añopo yik'oty ts'ijbuñ tyi säsäk juñ. Päsä yik'oty api'älob che'jiñi lotyo awe'tyel tyi iyajñib.

JOYK'IN̄ E'TYEL ICHA'AÑ IPEJKÄNTYEL JUÑ

Komo pejkañla ili ty'añ yik'oty awaj päsjuñ.

ÄLÄK'ÄLTYAK

Ya' tyi kotyoty lekotyoy kälak' , laj joyjoyñajach tyi pam kotyoty. Joñoñ mi käk'eñ ibuk'baltyak yik'oty iya'al cha'añ uts'aty mi ikolelob, cha'añ ma'ñik mi ichämelob'.

Jiñi mutytyak yik'oty jiñi ajtso' lekojix mi ik'uxob ixim. Jiñi chityam mi iweñ mulañ iyopom ja'as, jiñi kawayu' mi kmajlel ksäklabeñ ijam kome jiñjach yom ik'ux.

Uts'atyaxtyak jiñi älak'äl, tyijikña mi kubiñ che' junlajal mi ikolelob, ñämalix ku'biñ ity'añob che' tyi jujump'ej säk'ajel, che' la'ju'ukñayobix mi kubiñ mi kbäk ch'ojoyel jöpäkña mi kbuk'sañob, che' jiñi mi kmajlel ksäklañ kwe'el ja'el cha'añ tyijikña mi kmajlel tyi ñopjuñ. Jiñi kchuchu' mi ikälel ipejkañ jiñi aläk'äl kome k'ux mi iyu'biñ, mi iyäl cha'añ uts'aty yom lajkäñtyañ kome jiñäch majtyañ muk'bä iyäk' ili pañumil.

- Su'bu chuki tsa' amula tyi ili ty'añ.
- Säklañ tyi yambä juñtyak iyejtyal jiñi aläk'äl, päsbeñ a wajpäsjuñ che' tsa'ix atyajatyak.

JOYK'IÑ E'TYEL ICHA'AÑ TS'IJB

Alä chukityak woli ak'el ilayi.

K'ele bajche' ts'ijbubil ili ty'añtyak, p'ojl-esañ ocha' ts'ijbuñ majlel ya baki säpbil.

Woli tyi ts'ämel tyi ok'ol jiñi chityam.

Woliyob' tyi buk'bal jiñi mutytyak

Weñ kolel ili wakax

YORAJLEL TS'IJB

Ilayi baki joy mäkäl mi kajel ats'ijbuñ chukityak woli ik'uxob' jiñi aläk'ältyak, yik'oty ja'el ts'ijbuñ bajche' mi ichajpäñtyel tyi awotyoty che' muk'ix la' k'uxe'.

IWEÑLEL LAJKUXTYÄLEL CHE' MI LAJK'UX IBÄK'TYAL ALÄK'ÄL

Sumukax jiñi we'eläl muk'bä jk'uxtyak tyi kotyoty, jiñäch iwenlel kbäk'tyal ja'el. Jiñi kña' mi iweñ tsajiñ cha'añ weñ tyik'añ jiñi kbälñäk' che' muk'ix kajel tyi we'el.

Mi kajel la'komo ts'ijbuñ jiñi ik'aba' aläk'ältyak muk'bä la'k'uxe yik'oty tyi mi la' tsołts'ijbuñ ja'el jiñi mach bä weñik tyi k'uxol.

Aläk'ältyak muk'bä jk'uxe	Bälñäk'äl mach bä weñik tyi k'uxol

TS'ijb tyi ibajñelbä yik'oty yoñlelbä

Ts'ijbuñ bajche' mi iyäjlel che' ibajñelbä jiñi aläk'äl yik'oty che' yoñlelbä.

K'ele bajche' melbil jiñi ñaxambä.

Ibajñel aläk'äl	Ibajñelbä	Iyoñlel aläk'äl	Yoñlelbä
	Muty		Mutytyak
			
			
			
			

Mi awomtyo awäl che' tyi ibajñelbä yik'oty tyi yoñlelbä ik'abatyak yämbätyak jiñi aläk'äl muk'bä ak'ux tyi awotyoty, mi imejlel ats'ijbuñ ya' tyi ajuñ

Pejkañ yik'oty awajpäsjuñ ili ñuktyäk'älbä ty'añ

Iña'amutytyak jiñi kña'.

Wä tyi kotyoty lekojix jiñi xña'amuty,
jiñi kña' mi iweñ mulañ ikosañ jiñ
cha'añ mi iweñ kãñtyañtyak, jiñ
che' jujp'emix mi ik'el jiñi xña'amuty
sumukax mi imel jiñi kwe'el .

Che' muk'ix iña'tyañ ik'ux imuty jiñi
kña, muk'jach kpijtyañ ity'añ kome
jiñäch mi iyäl bakibä mi ichujkel
cha'añ mi imil/ yäts'.

Ka'bäl jiñi mutytyak, antyak sälembä, chächäkbä,
säsäkbä, ijk'albä,bochjolbä, chäkbik'bä, yik'oty xwach'.

Che' tsa'ix su'beñtyiyon bakibä mi kchuk jãpjãpñayoñ tyi
ipaty jiñi muty jiñtyo che' mi
ktyaj. Tyo'o lekojix mi klujb-añ
añtyak mach chãñ komix
kchuke. Che' jiñi mi kcha'
ñatyañ bajche' yilal iyujts'il che'
ch'äxbilix jiñi xña'amuty jiñ
cha'añ wersa mi kajel kchuke
kome mi kweñ mulañ yik'oty
ñi'uk', xwelux, xkulañtya yik'oty
ichtyo pimel.

Alä chuki isujmel ili ñuktyäk'älbä ty'añ

Bajche' yilal mi ikosäñtyel muty ya' tyi awotyoty.

Ts'ijbuñ ila baki chäñxujk mäkäl tyi ichajp tyi ichajp jiñi xña'muty tsa' bä ajlityak ya' baki tsa' ipejka awaj päsuñ.

Bajche' yilal mi awäl jiñi xña'amuty tsa'bä ajli tyi ñuktyäk'älbä ty'añ, cha'añ mi aboñbeñ iyejtyal ilayi:

JOYK'IN E'TYEL ICHA'AÑ IPEJKÄNTYEL JUÑ

CHÄCHÄKBÄ XÑA' MUTY

Añ abi wajali junkojty chityam, junkojty pech, junkojty mis yik'oty jiñi xchächäk ña'muty añbä uxkojty iyal, pejtyelob ili aläk'al muk' abi ipi'leñob ibä tyi alas. Junp'ej k'in jiñi xchächäk ña'muty tsa' abi ityaja ipak' ixim. Tsajñi abi ibä k'el ipi'älob

tyi alas cha'añ mi ik'ajtyiñ majki mi ikotyañ ipäk'. Tsa'äch iloñ k'ajtyi che jiñi che' tsa' jak' beñtyi:

- Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi chityam,
- Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi pech,
- Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi mis,
- Joñonix mi kaje kbajñe' päk' chejñi, chejach abi tsa' ibajñe yälä.

Che' jiñi tsa' kaji ibajñe päk', lekojix abi tsa' koli jiñi ixim, Che' jiñi tsa' icha' k'ajtyi,

- Majki mi ipoj k'aj ili wajtyañ, cha' che'eñ jiñi xña'muty,

-Mach joñoñik, che' tsa' ija'k'ä jiñi
chityam,

-Mach joñoñik, che' tsa' ija'k'ä jiñi
pech,

-Mach joñoñik, che' tsa' ija'k'ä jiñi mis,

-Ma'ñik chuki añ chejñi joñoñ sam
jk'ele , cha' che'abi. Che' jiñi tsa' abi
ibajñe k'ajä jiñi wajtyañ
che' jiñi tsa' icha' k'ajtyi majkix mi
ipoj cho' cha' che' abi.

-Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi chityam,

-Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi pech,

-Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi mis,

Jiñi a'bi tsa' cha' kaji ibajñe cho' jiñi wajtyañ.

-Majki yom iyixmañ ili wajtyañ, cha' che' abi

-Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi chityam

-Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi pech

-Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi mis

-Ma'ñik chuki añ chejñi joñoñ mi kajel
kixmañ , cha che'a'bi.

Jiñi a'bi tsa' cha' kaji ibajñe yixmañ
jiñi wajtyañ

Majkix yom ipoj juch' cha' che'eñ

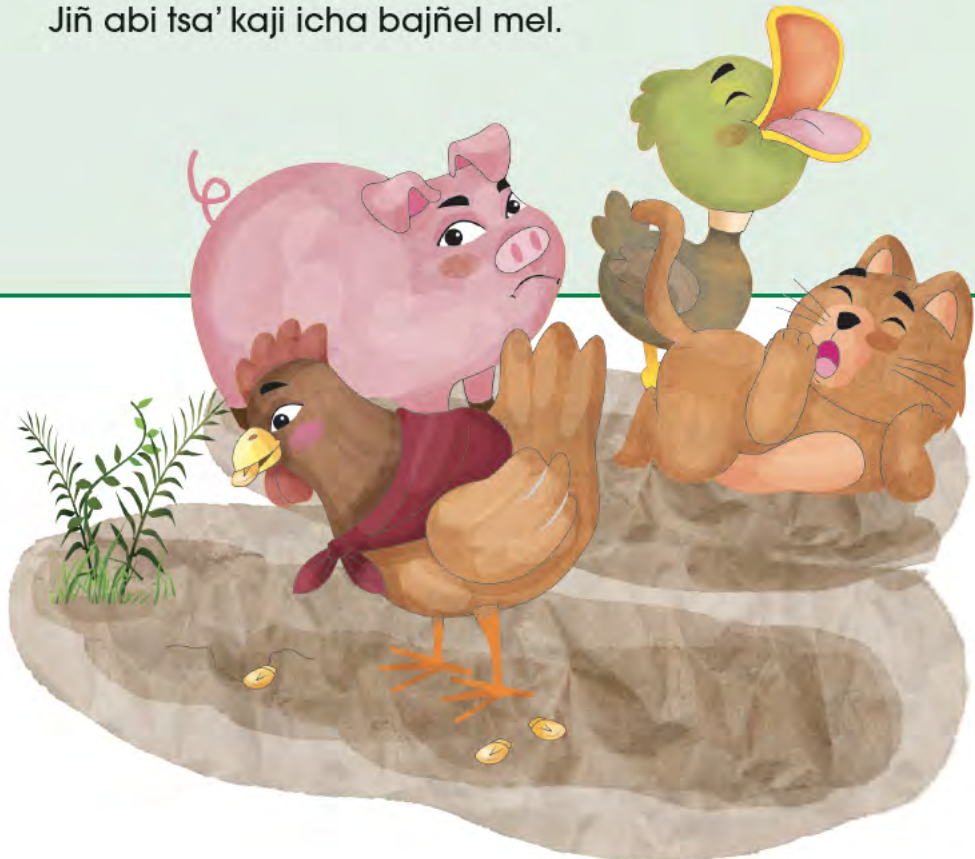

-Mach komik, che' tsa' ijäk'ä jiñi chityam,
-Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi pech,
-Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi mis,
-CHa' joño mi kaje kbajñe mel chejñi, cha' che' abi jiñi
xña'muty.

CHe' laj juch'bilix tsa' icha' k'ajtyi: majki mi ipoj kotyañoñ
kmel ili chuychuywaj

-Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi chityam,
-Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi pech,
-Mach komik, che' tsa' ija'k'ä jiñi mis,

Jiñ abi tsa' kaji icha bajñel mel.

Xojokñajax tsa' kaji jiñi chuchuywaj, che woli tyi tyik'añ.

CHe' jiñi tsa' abi icha' k'ajtyi.

-Majki yom ikoltyañon jk'ux ili chuychuywaj,

-Joñon che' abi jiñi pech,

-Joñon che' abi jiñi mis,

-Joñon che' abi jiñi chityam

Aaa ma'ñik, che' abi jiñi muty, mi kajeł kbajñel k'ux yik'oty

kalä muty, kome jatyeltyla ma'añik tsa' la juñakotyayon.

Tsa' abi ibajñe k'uxuyob jiñi chuchuywaj , chejach abi

yoch' yoch'tyak ik'elob jiñi mis, jiñi pech/pex yik'oty

chityam.

- Alä bajche isujmlleł tsa' awu'bi ili ty'añ

- Bakibätyak

jiñi aläk'al muk'bä

ityajtyäl tyi ili ty'añ.

- Chuki tsa'

amula tyi ili ty'añ

JOYK'IÑ E'TYEL ICHA'AÑ TS'IJB

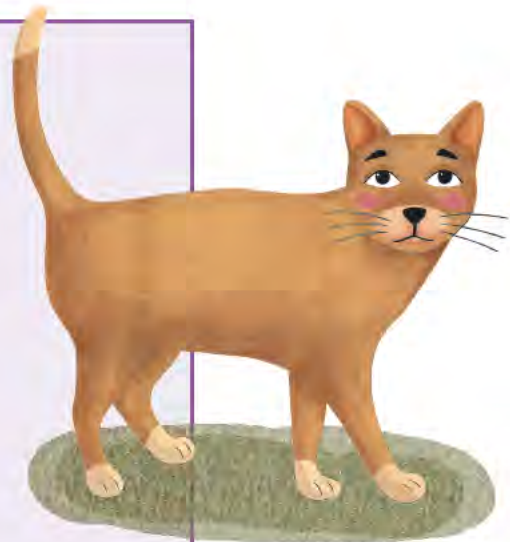
Pojl-esañ o cha' ts'ijbuñ ili ty'añ ya' baki jocholbä woli ak'el
jiñi chäñxujbä

Jiñi mis

Wajali ya' tyi kotyoty lekotyoy jiñi tsuk,
jiñi kña' lekojix mi imich'añ kome
juj unp'ej k'iñ mach ts'äkälix ibäk'tyak
yixim, yik'oty jiñi kbujklojoñ mi iweñ
k'ux jiñi tsuk.

Añ junp'ejl k'iñ tsa' k'oty i lakña' tyi
kotyoty , tsa' ku'bi' woli isu'beñ jiñi
kña cha'añ lekotyoy abi imis tyi
yotyoty, muk' abi ilaj ajñesañ lok'el jiñi tsuk. Ixku
kña'i weñ tyijjikña tsa' iyu'bi, tsa' i k'ajtyi juñkojty
imis, che' jiñi tsa' ityojo yik'oty juñkojty imuty.

Wäleyi ma'ñix jiñi tsuk tyi kotyoty mach chäñ
tyokolix kbujk yik'oty lekojix ibäk' kixim.

IWUTY LA KE'TYEL

LÄTSÄLBÄ IYEJTYAL TYI JUÑ

Tyempañ la'bä tyi jujuñmojty cha'añ
mi kajel la melbeñ lätsälbä
iyejtyal tyi juñ, jiñi icha'añ muk'bä
lajk'uxtyak jiñi aläk'äl. Ñaxañ mi kajel
awu'biñ jiñi awaj päsjun kome jiñäch
mi ikajel isu'beñetyla yik'oty
ipäsbeñety majlel bajche' mi kajel amel.

Che' tsa'ix la' wu'bi bajche mi kajel la tyeche jiñi e'tyel,
tyempañlabäj tyi mojty tyi mojty cha'añ mi la' mel iliyi:

- Säklabeñla ipaty
- TS'ijbu'beñ ityejchib awe'tyel.
- TS'ijbu'beñ ik'aba' yik'oty iyejtyal jiñi awe'tyel.
- TSi'jbu'beñ jujump'ejl ik'aba jiñi aläk'äl yik'oty chuki mi ik'ux,
bajche' yilaltyak, yik'oty bajche' mi ich'äxob' cha'añ mi
ik'uxtyäl.

K'ele jiñi awe'tyelyak lotybilbä tyi iyajñib awe'tyel

Mach me ñajäyik ja'el
ats'ijbuñ ochel lañtyal
tsa'bä añopo che' tsa'
awu'bi iña'tyibal jiñi
xchuchu'äl tsa' bä
ajula'tya.

Ipäsoñtyel jiñi lätsälbä iyejtyal juñ tyi mojty tyi mojty

Che' tsa'ix ujtyi jiñi lätsälbä iyejtyal tyi juñ , mi kajel la' yajkañ juñtyikil juntyikil la' pi'äl tyi e'tyel cha'añ mi ñumel ipäs pejtyelel la' we'tyel. Yom la'weñ u' bin tyi ñäch'äl iye'tyelob yañobä api'älob tyi k'el juñ.

Mi kajel la' ch'ämajlel tyi la wotyoty jiñi iwuty la we'tyel , cha'añ jach mi la' chajpañ majki ñaxañ mi ich'ämajlel.

Joyk'iñ e'tyel cha'añ ipejkäntyel juñ

Añtyak che' mi lak ña'tyañ

Añ abi juñkojty alä bät ye'el weñ ch'och'ok'bä, käläx ch'och'ok'bä a'bi; mi yälob cha'añ ma'añik abi chuki ye'tyel; jiñi alä bät ye'el mi iloñ k'ajtyiñ e'tyel che' mi k'el yambätyak wolibä tyi e'tyel, ma'añik a'bi majki mi ich'ämbeñ ity'añ. Belek'iñ mi itse'tyañob yik'oty mi ichokob lok'el. Jiñi aläbät ye'el weñ ch'ijyem mi imajlel kome ma'añik mi imulañ che' mi tse' tyañob' muk'a'bi imel ipusik'al,yik'oty mi ibajñe su'beñ ibäj.

_ Chukoch che'oñ bajche' iliyi. Chukoch ma'añik majch mi ich'ämbeñoñ kty'añ. Che' weñ ch'ijyem muk' abi ikajel tyi uk'el.

Añ a'bi tsa' ujtyi jump'ejl k'iñ, jiñi bät ye'el junp'ejach ichumli'bob bajche kolembä otyoty, tsa' abi ikäyäyob ijamoñib ya' tyi imal, ma'añik bajche' tsa' mejliyob tyi ochel. Che'tsa' ochi ik'ajel buchljajtyikob abi tsa' käleyob tyi paty otyoty, kabäl woliyob tyi bäk'ejñ , woli abi iyu'biñob' tsäñal, yik'oty weñ año'bix a'bi iwi'ñal.

-Bajche' mi lajkajel tyi ochel. Che' tsa' kaji ik'ajtyiñob'. Che' jiñi juñkojty tsa' iyäla:

-Chukoch ma'añik mi lak päy jiñi alä bät ye'el, kome käläx ch'och'ok jiñ jach mi imejlel tyi ochel.

CHe' jiñi tsa' kajiyob isäklañ jiñi aläbä tye'el. Che' tsa' ityajayob tsa'isu'beyob'.

-Wäleyi ...kom lojoñ awe'tyel

-Chukoch .chuki tsa' ujtyi. Che' a'bi tsa' ija'k'ä.

CHe' jiñi tsa' kaji isu'beyob chuki tsa' ujtyi,, jiñi aläbätye'el tsa' ija'kä majlel. Che' tsa' k'otiyob ya' tyi ichumli'bob jiñi aläbätye'el tsa' ochi ya' tyi yochib' k'iñ.

Tsa' meku ibä jämä. Pejtyelelob tsa' abi kajiyob' tyi tyjip'el kome weñ tyjikña tsa' yubiyob' che' jiñi tsa' laj ochiyob' tsa' ibä kaji imelob' iwaj. Tyi yijk'älel jiñi aläbätye'el kabälix majki tsa' kaji ipejkañ yik'oty muk'ix a'bi ich'ambeñob tyi sujm jiñi ity'añ.

CHe' tsa'ix ujtyi tyi pejkañtyel. Aläla iliyi:

- CHuki tsa' aña'tya ila' tyi yälas kañtyesa bätye'el.
- CHukoch tsa' weñ ts'aleñtyi jiñi alä bätye'el
- CHuki tsa' amula' awu'biñ.
- Bakibä jiñi kañtyesa mi ikäy tyi aña'tyibal.

Bajñel k'elo'ñopbaläl

Ili bajñel k'elo'ñopbaläl jiñäch baki mi ikajel apäk' ak' /ts'äp jutyiñ tsa'bä añopo tyilel che' tsa' lajk'ele bäkibätyak jiñi aläk'ältyak añbä tyi lak lumal, yik'oty ja'el ixä muk' bäl lajk'uxtyak tyi la kotyoty. Yik'oty tyi ikosañtyel tyi chajb ichajb.

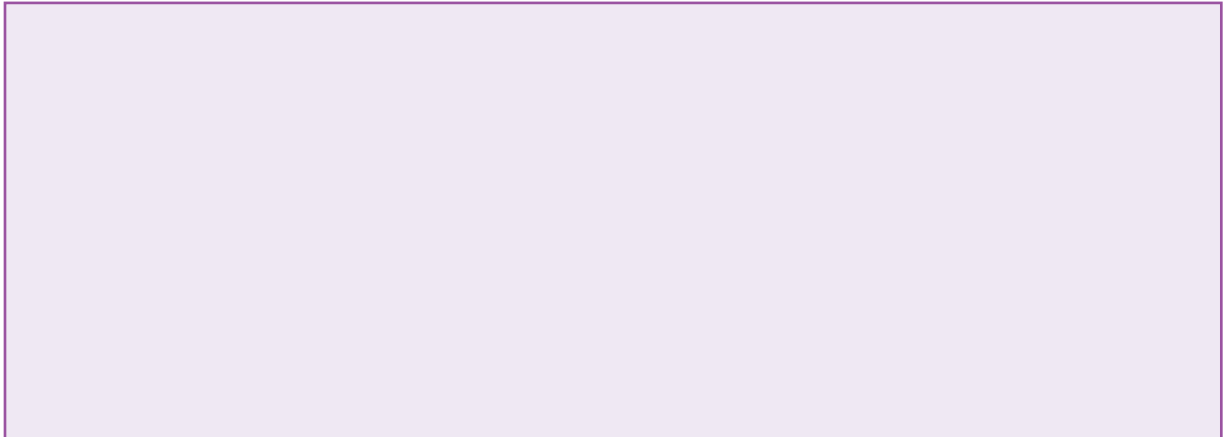
- Mi käl bakibätyakbä jiñi aläk'äl añbä tyi kotyoty
- Mi jkänhe' tyi mojty tyi mojty jiñi aläk'äl añbä tyi kotyoty yik'oty kujil bakibä mi ik'uxtyäl.
- Mi käl bakibätyak jiñi aläk'äl muk'bä jk'uxe yik'oty bajche' mi ichajpäñtyel tyi kotyoty.
- Mi jk'el tyi ñuk ikosañtyel jiñi aläk'ältyak.
- Xuk'ul mi kñäch'ty'añ iña'tyibal xchuchu'äl che' mi isub' bajche' yom mi ikäntyäñtyel yik'oty bajche' mi ikosañtyel jiñi aläk'ältyak.
- Mi käle bajche' mi jkäntyañ ja'el jiñi aläk'ältyak tyi kotyoty.
- Mi kts'ijbuñ yik'oty mi kboñe bajch'e mi ichajpäñtye jiñi aläk'äl che muk'ix kajel tyi k'uxtyäl tyi kotyoty.
- Mi kts'ijbuñ tyi lätsälbä iyejtyal tyi juñ pejtyelel jiñi kña'tyibal cha'añ ikäntyäñtyel yik'oty ikosañtyel jiñi muk'bä jk'ux aläk'ältyak.

Ñumeñ uts'aty	Weñ uts'aty	Uts'aty

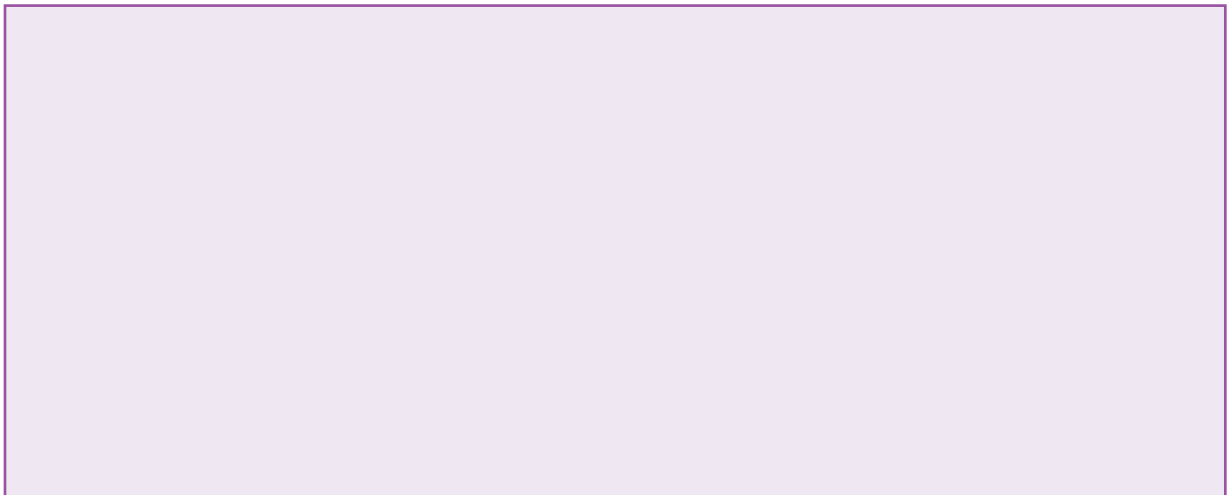
- Mele iyejtyal jiñi aläk'äl añtyakbä tyi awotyoty yik'oty ts'ijbu'beñ ik'aba.

- TS'ijbuñ ik'aba' jiñi aläk'äl muk'bä tyi k'uxtyäl tyi awotyoty.

- TS'ijbu'beñ ik'aba' yik'oty melbeñ iyejtyal pejtyelel tsa'bä añopo tyi imelol ichajpäjib juñ.

ICHA'P'EJLEL CHAJPÄJIB PÄS JUÑ

Tyi loty puy yik'oty yambä bälñäk'äl tyi laklumal

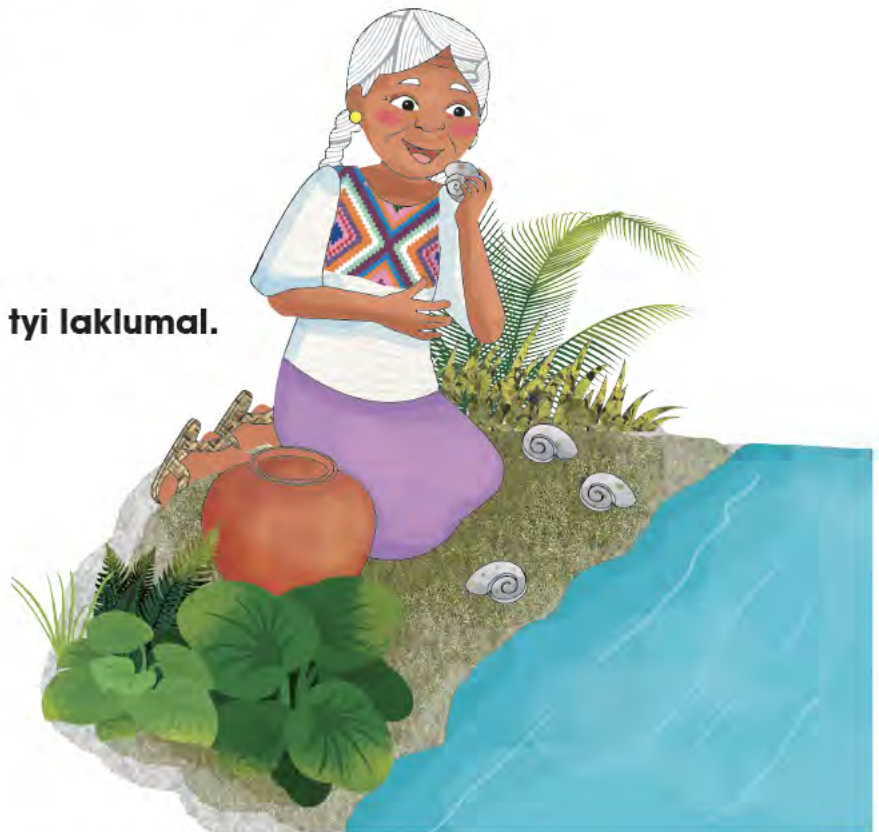
Ila tyi chajpäjib päsjuñ mi kajel akäñ isujmllel loty puy, yik'oty yambä bälñäk'äl tyi alumul cha'añ mi apäs iñuklel yik'oty iweñlel tyi wech wech kolel juñ.

E'tyijib:

- E'tyijib cha'añ ts'ijb
- TYexelex
- Juñ icha'añ lakty'añ CH'ol
- TSäyäk'
- Bojñijib'
- Juñ

Lajkäñäbä tyi laklumal.

Alä chuki woli ak'el ilayi tyi iyejtyal iyopol ajuñ.

JOYK'IÑ E'TYEL ICHA'AÑ TS'IJB

Boño iyejtyal wolibä ak'ajtyibeñtyel ilayi, yik'oty tsa' ts'ijbuñ ik'aba ya' baki chäñxujk mäkbilyak.

Puy <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>	
Pajch' <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>	
Pech <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>	
Pox <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>	
Pom <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>	
Päm <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>	

Tyi laktyempejtye'el, alälaj ili k'ajtyiya

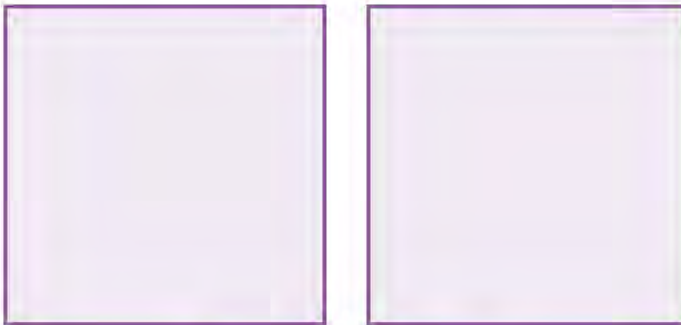
Majki k'uxbil icha'añ jiñi puy.

- Bajche' mi la'chajpañ cha'añ ik'uxol.
- CHuki yambä mi la' k'ux tyilembä tyi malija' yik'oty tyi matye'el, yik'oty yujilbä la' päk'ol tyi la' wotyoty.

Melbeñ cha'p'ej iyejtyal jiñi muk'bä la k'ux añbä tyi malija', yik'oty mi ats'ijbu'beñ ik'aba'

Melbel iyejtyal uxp'el jiñi muk'bä laktyaj tyi matye'el yujilbä tyi k'uxtyäl

Chajpañla la' jula'

Mi kajel la'chajpañ la' jula' tyi
yotyoty anixbä ikolel ya tyi alumal,
cha'añ mi lajkän mi añ isujmlel
yik'oty bajche' yom mi lajkäntyañ
jiñi lakbälñäk'äl.

Komo chajpañla chuki mi ikajel tyi k'ajtyiñtyel, che' jiñi
ts'ijbuñla majlel tyi la'juñ. Yik'oty mach me ñajiyik cha'añ
yom mi la k'ajtyiñ iliyi.

- Bajche' mi ik'uxtyäl jiñi puy.
- Bajche yom chujkel jiñi puy.
- Bajche' yom tyujk'el jiñi ch'ajuk', x-axäñtye' yik'oty yambä pimel muk'bä lajk'ux.
- Chuki mi amulañ ak'ux tyi awotyoty.

JOYK'IÑ E'TYEL CHA'AÑ IPEJKÄÑTYEL JUÑ

ÑICHTY'AÑ

Pejkañla yik'oty ñopola ili ñichty'añ icha'añ puy.

Jiñi puy.

Mi jkuch kotyoty wä tyi kpaty.
Weñ chutyoñ, weñ bo'yemoñ, weñ
lujbeñuñ.

Xuk'ul muk'iyoyñ
tyi ajñel,
xuk'ul muk'iyoyñ
tyi oñel.
xuk'ul muk'iyoyñ
tyi e'tyel/troñel.

Ñopo la wäl yambä
nichty'añ, mi imejlel la
komo mel ya' tyi
iyotylel la' k'eljuñ.

JOYK'IÑ E'TYEL CHA'AÑ TS'IJB

K'ele ili iyejtyal chuki mi ipäs ili iyopol ajuñ. Alä mi akäñal wolibä ipästyäl. Ts'ijbuñ ik'aba' wolibä ak'elbeñ iyejtyal ilayi:

La'lakch'äm tyi ñuk ikäntyesa tyatyäl ña'älob, cha'añ mi lakña' tyañ bajche' yom ityempäntyel jiñi puy

Tsa'ix k'oty iyorajlel jula'. Mach me ñajiyik cha'añ xuk'ul yom mi ak'otyel ya' tyi yotyoty añixbä ikolel cha'añ mi lakweñ ch'ämbeñ isujmlel yik'oty bajche' yom mi laj käntyañ jiñi lakbälñäk'äl, bajche' puy, xu', ch'ajuk', bät ye'el, yik'oty yambätyak bälñäk'äl che' äch bajche' lak majtyañ añbä ila tyi pañumil.

CHe' muk'ix iyujtyel jiñi jula' yom cha' xuk'ul mi la'lok'el ya' tyi iyotyoty jiñi anixbä ikolel.

Bajche' tsa' ijäk'ä che' tsa'la k'ajtyi iliyi:

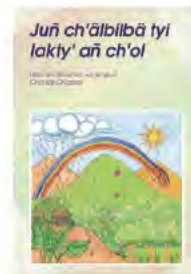
- Bajche' mi ik'uxtyäl jiñi puy.
- Bajche yom chujkel jiñi puy.
- Bajche' yom tyujk'el jiñi ch'ajuk', x-axäntyel yik'oty yambä pimel muk'bä lajk'ux.
- Chuki mi amulañ ak'ux ila tyi awotyoty

Melbeñ iyejtyal pejtyelel tsa' bä añopo, cha'añ mi awäk'eñ ikän jiñi api'älob' tyi k'el juñ, che' jiñi mi aloty tyi yajñib awe'tyel

Lakña'tyañ bajche' yom laj kãñtyañ lakbälñäk' añbä tyi iwenta pañumil

Ñaxañ mi kajel lajk'el jiñi juñtyak cha'añ mi lak säklañ ty'añtyak baki mi iyäl bajche' yom lajkãntyañ ili pañumil, cha'añ ma'ñik mi ichämel pejtyelex jiñi muk'bä laktyaj cha'añ mi laj k'ux.

- Säklañ jiñi ty'añ baki mi iyäl bajche' yom lajkãñtyañ jiñi pañumil cha'añ ma'añik mi ijilel pejtyelex jiñi muk'bä lajk'ux añbä tyi ja', tyi matye'el, lak päk'äb yik'oty yämbätyak.
- Ñäch'tyañ jiñi ipejkaya juñ awaj päsjuñ , kome che' mi iyujtyel mi kajel awäle chuki tsa' awu'bi.
- TS'ijbuñ jiñi tsa' bä awu'bi tyi ipejkãñtyel juñ:

Bajche' yom lajkän̄tyañ jiñi yän̄ätyakbä lak bäl̄näk'äl muk'bä lak tyaj tyi ja', tyi matye'el yik'oty muk'bä lakpäk'

Wajali lekotyoy mi laktyajtyak puy, ñep, ajk, yik'oty yambätyak ya' tyi ja', laktyaty lakña'ob mi imulañ majlel ichukob' cha'añ mi ik'uxob, weñ xuk'ul abi mi imajlelob kome ontyo ja'el jiñi ja'. Yik'oty weñ añtyak xk'oloch, xcha'juk', x-axän̄tye, säts, xpechjol, xu', yik'oty yämbätyak iyän̄älel muk'bä lajk'uxtyak. Wäle wolix ijilel pejtyelex iliya kome ma'añik woli lajkañtyän̄.

Ja'k'ä iliya:

- CHukoch woli ijilel mi awäl pejtyelex lak we'el muk'bä iyäk' pañumil.
- TS'ijbuñ ilaya bajche' woli lakjisañ jiñi pañumil.

TS'ijbuñ ilaya yik'oty melbeñ iyejtyal bajche' yom mi laj kän̄tyañ jiñi ja' jiñi matye'el, yik'oty pejtyelex ili pañumil, cha'añ mañik mi ijilel lakbäl̄näk' muk'bä laktyaj wä'i.

JOYK'IN̄ E'TYEL CHA'AÑ IPEJKÄNTYEL JUÑ

PEJKAÑLA ILI ÑUKTYÄK'ÄLBÄ TY'AÑ

Ibälñäk'ob icha'añ lak tyatyäl ña'älob

Wajali che' mi yälob jiñi tyatyäl ña'älob, mach
abi añik iwokolel baki mi laktyaj ibäl lakñäk'
kome mi tsa' majliyoñla tyi pa' lekojix jiñi puy,
yä'jach abi mi ilaj lotyo cha'añ mi ich'äxob' ik'ux,
pe añ abi isujmlel tyi lotyol, yom abi jiñäch
kolembä puy mi ilojtyel, muk' abi ikälel jiñi
chutybä, cha'añ mi icha' pijtyañtyel mi ikolel,

Che'äch abi mi imelob ja'el che' mi ik'uxob säts,
jiñjach mi ik'elob kolembä, jiñku ajiñi yopotyak
bajche' xcha'juk' jiñ abi mi ityuk'ob' weñ
alätyobä o weñ yäjyäxyobä iyopomlel kome jiñ
abi weñ sumukbä.

Mi iyälob ja'el jiñi añobixbä ikolel cha'añ
mach weñik lak p'aj tyi tsukuty'añ che' mi
isäkläñtyel jiñi lakbälñäk'tyak ila tyi pañumil.

- Komo alälä chuki tsa' lawu'bi tyi ili pejkaya juñ.
- Añba lawu'bi tyik'ol che' mi majlel la säkläñ chuki mi la k'ux ya' tyi malija', tyi kajpelel, tyi matye'el.
- Mi añ jiñi tyik'ol la' lajkäle.

JOYK'IÑ E'TYEL CHA'AÑ TS'IJB

Ikuxtyälel puy.

Jiñi puy chumul tyi ja' mi ik'ux yopotye', ok'ol, wuty tye' tyi säk-añ añ tyi mali ja', tyi xiñk'iñil mi lok'el tyi pam lum, tyi ik'añ mi cha' ochel tyi mali ja'. Jiñ che'ix tyi a'bäle mi imujkuñ ibä tyi ja'.

Boño yejtyal puy tyi:

Säk-añ

Xiñk'iñil

Ik'añ

Mi kajel la melbeñ iyejtyal jiñi pimel muk'bä la' k'ux tyi la wotyoty yik'oty ts'ijbu'beñ ik'aba

Yorajlel ts'ijb

Melbeñ iyejtyal yik'oty ik'aba chuki mi ak'ux tyi alamal ,
tsi'jbuñ baki mi lak tyaj cha'añ mi mejlel awe'sañ abäj

Tyi malija'

Tyi tye'

Tyi matye'el

Tyi kajpelel

Lak päk'äb

**K'ele iyejtyal añ bā ila tyi yopol ajuñ, ts'ijbuñ tyak'ätyañtyak
cha'añ mi asub' muk'bä aña'tyañ**

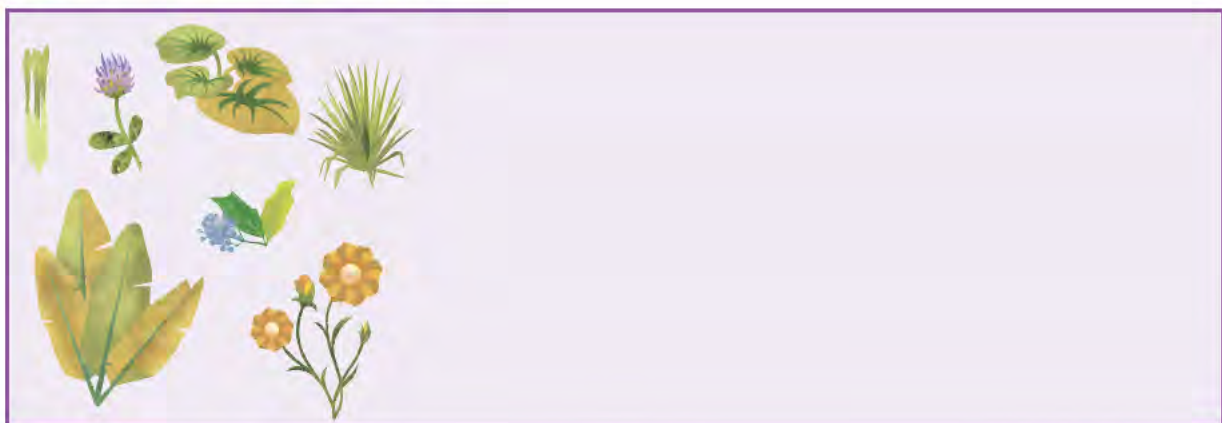
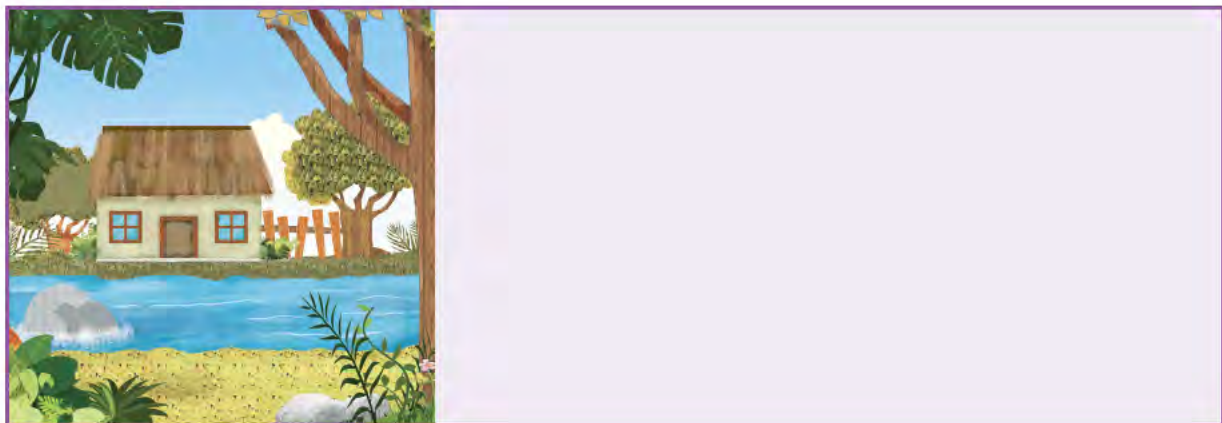
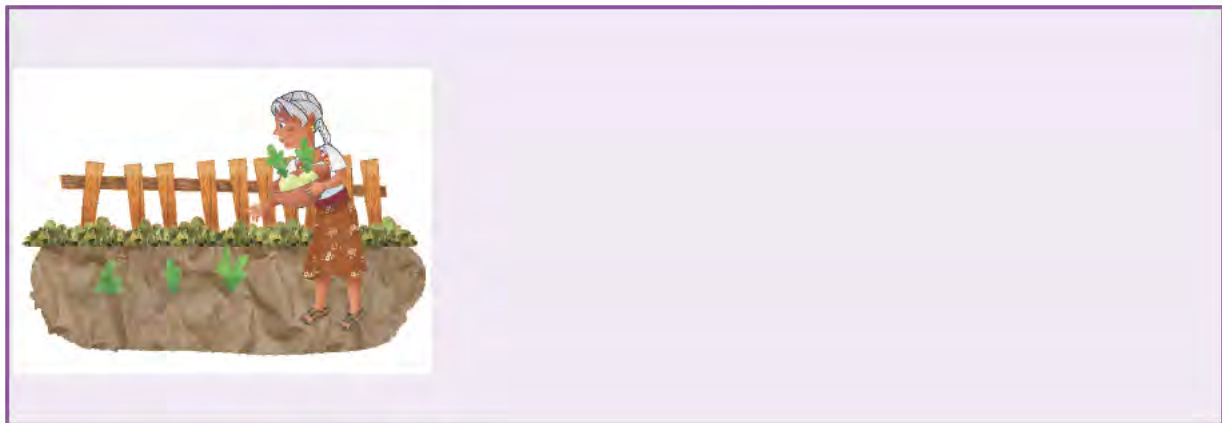

Wäle mi kajel lakts'ijbuñ jiñi tyäk'äty'añtyak cha'añ mi lak sub' bajche' yom lajkäñtyañ jiñi pañumil cha'añ muk'tyo laktyaj jiñi lakbälñak' tyi malija', tyi matye'el, tyi lak päk'äb. Jiñäch yom ats'ijbuñ jiñi ñukbä ty'añ cha'añ mi asub'yik'oty yambä lakpi'älob cha'añ mi laj komo käñtyañ pejtyelel iweñlel päñumil

JOYK'IÑ E'TYEL ICHA'AÑ IPEJKÄÑTYEL JUÑ

Pejkañlaj ili ñatyayaj.

Komo ñatyañla isujmllel , che' mi iyujtyel la'pejkañ tyi jujunp'ajl.

K'okuchul iyotyoty
tyi paty, weñ
sumuk, isaj
bä'k'tyal.

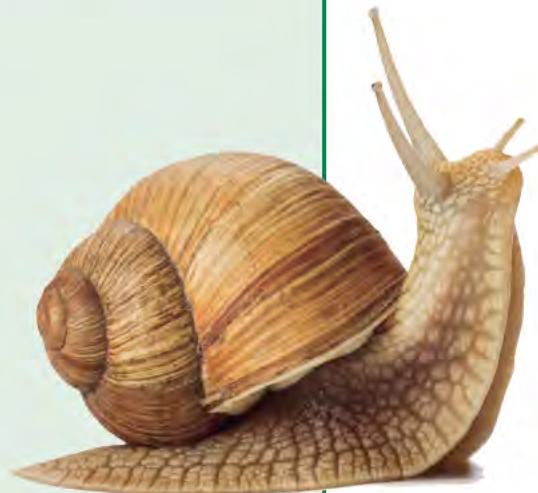

Xuk'ul yujil xämbal
Xuk'ul yujil troñel
Chumul tyi jajpa'.

Weñ sumuk
Che' ch'ilil,
Weñ sumuk
Che' pojpopbil,
Tsajbiletty mi
Ak'ux, weñ
Käläx ich'ixal.

Chumul tyi
Mali ja',
Chumul tyi
Ye'bal tyuñ
Boyjpi'ts'añ
ipächälel.

Komo ña'tyañla
isujmllel , che' mi
iyujtyel la'pejkañ tyi
jujunp'aj.

JOYK'IÑ E'TYEL ICHA'AÑ TS'IJB:

Ts'ijbuñ tyi ts'äk'al jiñi k'aba'ältyak.

Ts'äk'al mi ats'ijbuñ ilayi

A	xux		
A	laxax		
S	äts'		
Ch'	ajuk'		
P	uy		

Ts'ijbuñ bajche' mi ak'ux ili xcha'juk'

Iwuty lake'tyel

TYi imelol wechelbä kolelem juñ cha'añ mi laksub' chukoch yik'oty bajche' yom lajkäñtyañ jiñi matye'el.

Mi kajel lajk'eltyak melbilixbä kolembä wechelbä juñtyak, cha'añ mi lajkäñ bajche' yom mejlel jiñi iwuty la'ketyel cha'añ mi laksub' tyi ityojlel lakpiä'lob chukoch yik'oty bajche' yom mi lajkäñtyañ isäkel yik'ilelum.

Se'ty'e jiñi yejtyaltyak tyi llujumk'elel sety'e' juñ, jiñi muk'bä lajk'uxtyak añbä tyi malija', tyi matye'el, yik'oty jiñi lakpäk'äb R7

CHe' tsa' ix ujtyi a sety' tsa'bä su'beñtyiyety, mi kajel la'tyempañ la' bä tyi mojty tyi mojty cha'añ mi ichejchel la' mel jiñi la wechelbä kolelem juñ.

Mi imejlel la'k'añ jiñi tsa' bä la sety'e cha'añ tyi imelol jiñi la' we'tyel, yik'oty komo chajpañla chuki mi kajel la' ts'ijbuñ ya' tyi la' wechelbä kolelem juñ, ya' baki mi la sub':

- CHukoch yom lajkäñtyañ jiñi pa' yik'oty jiñi ja'.
- CHukoch yom mi lakmel lak päk'äb.
- Bajche' mi laj kãñtyañ isäkel yik'ilelum.

Mi imejlel la' wäl chuki yom la sub' cha'añ mi ikãñtyãñtyel pejtyelel ili weñbä lak bälñäk' muk'bä laktyaj tyi laklumal.

Samix lakpäs jiñi la'ketyel

Che' tyi jujunmojty
samoñla lakpäs jiñi la'
ke'tyel: Ñaxañ mi lakpäs
tyi ityojlelob xk'el juñob
ya' baki añetyla.

Chajpañla bajche'
sametyla la'päs jiñi la
we'tyel ya' tyi alumal, mi
imejlel la ñaxan su'beñ jiñi
añbä ye'tyel ya' tyi alumal,
cha'añ la'wom la' sub' tyi
ityojlel lakpi'älob jiñi isujmlel
iwuty la' we'tyel

JOYK'IN E'TYEL ICHA'AN IPEJKANTYEL JUN

Bets'eak'

Ñopola la'wäl ili bets'eak'.

Jiñi puy
mi ipäy
ipi'äl,
che'mi
ipäy
ipi'äl jiñi
puy, mi
tsik
jaykojty
ipi'äl
tyi ipäyã.

Jiñi laktyc
mi ts'u pu
ts'ola
ts'ijlaj
mi lts'u
ipuy.

BAJÑEL K'ELO'ÑOPBALÄL

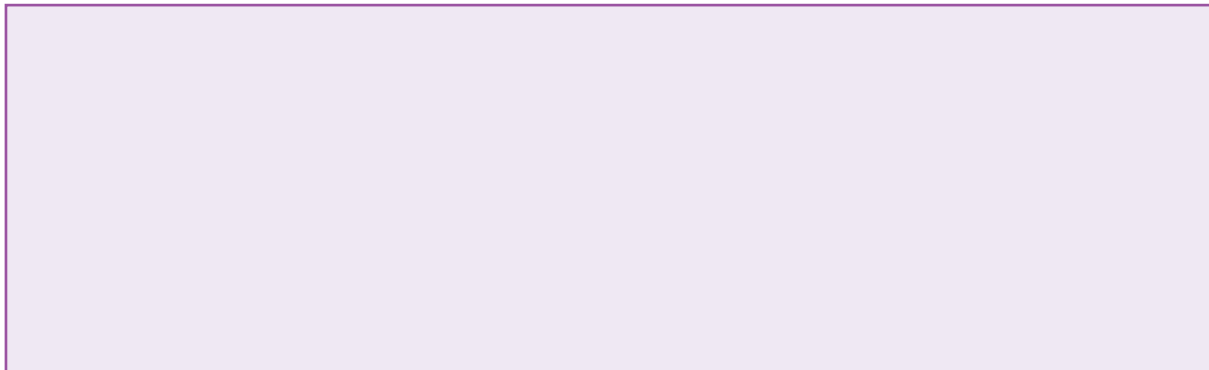
Ili bajñel k'elo'ñopbaläl jiñäch baki mi ikajel ap'äk' ak'/ts'äp jutyiñ tsa'bä añopo tyilel che' tsa' ikäña akäñä majlel isujmlel loty puy, yik'oty yambä bälñäk'äl tyi alumal.

- Mi jkäñe bajche' mi iwe'sañob ibä tyi wajali jiñi lak tyatyti ña'älob.
- Mij käñe bakibätyak jiñi bälñäk'äl muk'bä laktyaj tyi ja', tyi matye'el, yik'oty tyi lak päk'äb.
- Xuk'ul mi kmajlel tyi jula' yik'oty jiñi añixbä ikolel tyi klumal.
- Mi jkäñe bajche' yom mi laj känhtyañ isäkel yik'ilelum cha'añ mi ikolel pimel muk'bä laj k'ux, bälñäk'äl añbä tyi ja', yik'oty lak päk'äb.
- Mi imejlel ksub' tyi ityojlel yambä xk'el juñob, yik'oty tyi xchumtyäl tyi klumal kuchoch yom mi lajkänhtyañ jiñi isäkel yik'ilelum.

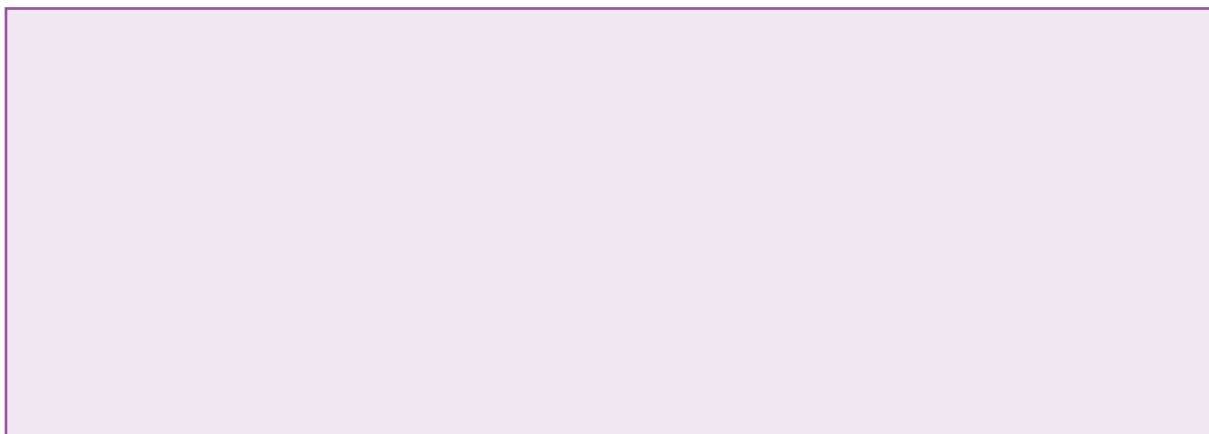
Ñumeñ uts'aty	Weñ uts'aty	Uts'aty

K'eloñopbal

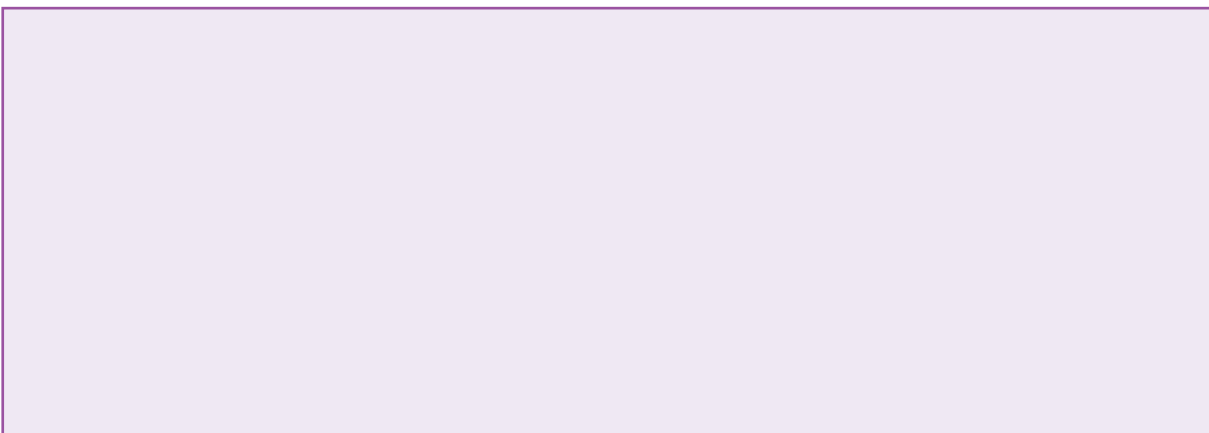
Mele iyejtyal jiñi aläk'äl añtyakbä tyi awotyoty yik'oty
ts'ijbu'beñ ik'aba.

Ts'ijbuñ ik'aba' jiñi aläk'äl muk'bä tyi k'uxtyäl tyi awotyoty.

Ts'ijbu'beñ ik'aba' yik'oty melbeñ iyejtyal pejtyelel tsa'bä
añopo tyi imelol ichajpäjib juñ.

Melbeñ iyejtyal yik'oty ik'aba' pejtyelel jiñi bälñäk'äl muk'bä
atyaj tyi ja'

Ts'ijbuñ bajche' yom mi lajkäñtyäñ isäkel yik'ilelum, cha'añ
iweñlel pejtyelel ja' yik'oty pejtyelel ikuxtyälel pañumil.

UXMUJCH'

Yäñalbä lakty'añ yik'oty lakmelbal jiñi xCH'oloñbäla'

Ila tyi chajpäjib päsjuñ mi kajel akäñ yik'oty mi ats'ijbuñ iyäñälel lak ty'añ CH'ol cha'añ mi apäs tyi ts'ijbu'bilbä aläjuñ.

Etyijib:

- E'tyijib cha'añ ts'ijb
- TYexelex
- Juñ icha'añ
lakty'añ CH'ol
- Aläjuñ
- TSäyäk'
- Bojñijib'
- Juñ

LAJKÄÑÄBÄ TYI LAKLUMAL

- Bakibä ity'añ mi awäl yujilob' ili xchuchu'ob.
- Alä bakibätyak jiñi lumaläl baki mi cha'leñob ty'añ tyi CH'ol.
- Lajal mi awäl jiñi lakty'añ tyi CH'ol.

JOYK'İÑ E'TYEL ICHA'AÑ TS'IJB

Säklañtyak ili k'aba'ältyak tyi lakty'añ ila tyi xajbuktyikbä ts'ijb, che' tsaix atyaja joy mäkä yik'oty awe'tyjib cha'añ ts'ijb

We'tye

CHikib

Uj

Uty

TS'ots'

K'ajk

CHojom

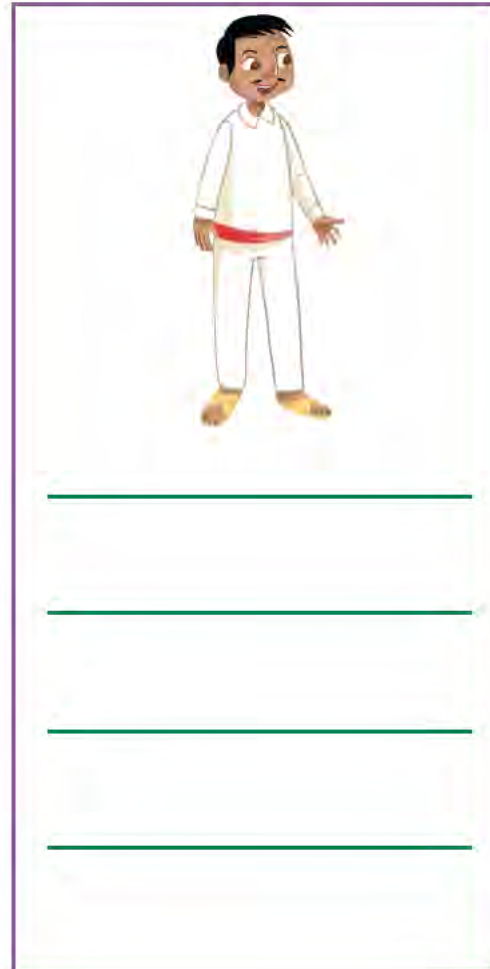
W	e	ty	e'	ty	k	w	U	ty
Ch'	a	k	o	e	j	e'	j	CH
CH	o	j	o	m	u	e	e	i
i	ty	a'	p'	o	m	l	m	k
m	o	a'	o	e	k'	u	e	i
A	ty	s	a	j	j	m	l	b
ch	u	o	k	ñ	l	ty	a	ty
i	TS'	o	ts'	k'	u	K'	m	a
ty	u	m	u	ty	K'	a	j	k

IYEJTYAL KLUMAL

Melbeñ iyejtyal jiñi alimal yik'oty ts'ijbu'beñ ik'aba'

Mi kajel awäl chuktyak tyi e'tyel mi imelob' x-ixikob' yik'oty
wiñikob' tyi alimal. Ts'ijbuñ ila baki box box mäkäl

Kmajchilob/jkänäyob

Mi kajel awäl tyi
ityojlel pejtyelob'
api'älob tyi k'eljuñ, mi
awujil baki tyilemob'
jiñi amajchilob'.

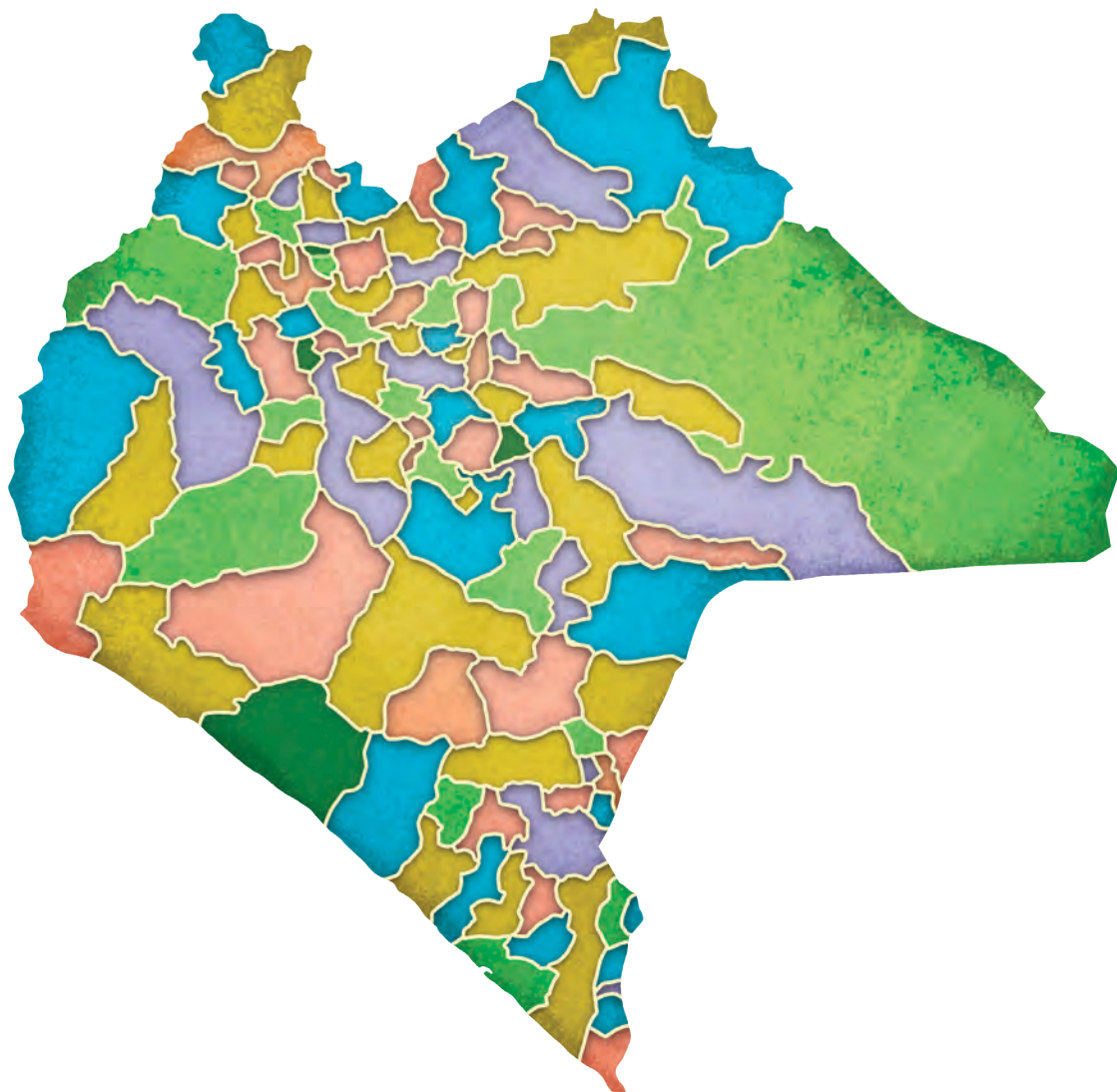

Melbel iyejtyal yik'oty ik'aba' pejtyelelob ya'bä chumulob
awik'oty tyi awotyoty. Ts'ijbuñ ja'el chuki mi aweñ mulañ tyi
awotyoty. Mi kajel ak'axel awäl ya' tyi xänäl iyotylel ak'eljuñ.

IYEJTYAL LUMALÄL ICHA'AÑ XCH'OLOB

K'elbeñ iyejtyal lak lumal xCH'olob tyi Chiapas

Jiñi awaj päsjuñ mi kajel isu'beñety baki añoñla joñoñla xch'oloñbäla, yik'oty baki tyilemoñla. Jiñ cha'añ yomäch a ña'tyañ cha'añ pampukuloñla k'äla tyi Tabasco, tyi Campeche yik'oty tyi yämbä lumaltyak mi laktyaj ja'el yujilo'bä lak ty'añ tyi CH'ol.

KLUMAL YIK'OTY YAMBÄ LUMALÄL

Ts'ijbuñ ila baki säpääl ik'aba jiñi baki chumulety :

Kolem lumaltyak ya' baki mi laktyajob lakpi'älob yujilobä lakty'añ tyi CH'ol tyi Chiapas. k'ele jiñi iyejtyaltyak

Iyejtyal xchumtyälob ya' tyi Palenque Chiapas

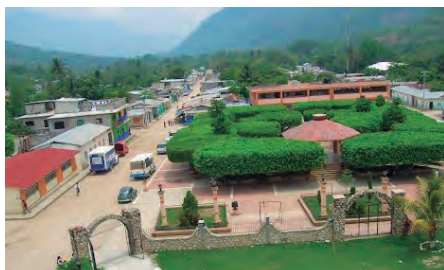
Iyotyoty iyumälob jiñi xCH'olob tyi Tumbalá, Chiapas

Iyejtyal xchumtyulob' ya' tyi Tila, Chiapas.

Ibijlel tyambä chejlek' ñumib yik'oty kolem ja' Tulija' ya tyi Salto de Agua, Chiapas.

Iyejtyal xchumtyulob' ya tyi Sabanilla, Chiapas.

Iyejtyal kolem yäxtye' tyi Huitiupan , Chiapas

TY'AÑ YIK'OTY KPI'ÄL TYI K'ELJUÑ

Alä yik'oty juñtyikil a pi'äl tyi k'eljuñ

- Añba k'otyemety ya tyi lumaltyak tsa' bä a k'elbe iyeltyal

- Añba a wu'bi bajche' yujilob' ty'añ ya' tyi lumaltyak tsa' bä ak'elbe iyejtyal.

- Chuki tsa' ak'eletyak ya' tyi jujunp'ejl iyejtyal ilumalob xch'olob

ÑUK TYÄK'ÄLBÄ TY'AÑ

U'biñ ili ñuk tyäk'älbä ty'añ muk'bä ikajel ipejkañ awaj päsjuñ:

Jiñi ñoj ñaxañ xjulelo'b/ xchumtyälo'b kabältyak yäñatyakba imelbalob', ity'añob, ikuxtyälelob yik'oty yambätyak. Joñoñla xch'olombäla ja'el añtyak iyäñalel lak ty'añtyak, lak we'el, lak kuxtyälel ja'el. Antyak mach juñlajalik chuki mi la kältyak, o chuki mi lak ña'tyañtyak. Pe mach cha'añik jiñi ma'ñik mi kajel awäl cha'añ ma'ñik ik'äjñibal o iwenlel aty'añ, mach yom ñajiyik cha'añ wäle añ Ñukbä komol mantar tyi Tyojlel ik'äjñibal lakty'añtyak tyi laklumal, ya' baki mi iyäl cha'añ mi imejlel awäl aty'añ che'äch bajche' ñopol acha'añ.

Ñukbä komol mantar
tyi Tyojlel ik'äjñibal
lakty'añtyak tyi
laklumal

K'ajtyiñ ya' tyi awotyoty mi
añ ñajtybä tyilembä amajchil , mi kajel ats'ijbuñ tyi ajuñ, yik'oty
k'ajtyiñ bakibä iña'alty'añ.

JOYK'IN E'TYEL CHA'AÑ IPEJKÄNTYEL JUÑ

K'ay: TSajniyoñ ya' tyi

TSajniyoñ ya' tyi Tila,
Tsa' kmäñä jiñ jkitara,
Tsiñ tsiñ che' jkitara,
Kukuñuñ kukuñoñ,
Tyi mäñoñel ya'tyi Tila,
Kukuñuñ kukuñoñ,
Tyi mäñoñel ya'tyi Tila.

Tsajñiyoñ tyi Tumbala'
tsa' kmäñä jiñi klajtye'
P'os p'os che' klajtye',
Kukuñuñ kukuñoñ,
Tyi mäñoñel tyi Tumbalá
Kukuñuñ kukuñoñ'
Tyi mäñoñel tyi Tumbalá

Mi imejlel ak'extyañ jiñi lumal baki tsajñiyety ak'el jiñi k'iñ/
k'iñijel yik'oty mi imejlel ak'extyañ ja'el jiñi chuki tsa' amäñä
jiñ jach yom mi' ap'isbeñ ity'añ.

JOYK'IÑ E'TYEL ICHA'AÑ TS'IJB'

TS'ijbuñ tyi ajuñ ili alä ñichty'añ.

Iye'tyel xchu'bal

Woli tyi pechom
woli tyi juch'bal,
woli tyi ixom
jiñi alä xchu'bal

CHonkol tyi pechom
chonkol tyi juch'bal,
chonkol tyi ixom
jiñi alä xchu'bal.

Yäkel tyi pechom
yäkel tyi juch'bal,
yäkel tyi ixom
jiñi alä xchu'bal.

Komo melejlal yik'oty api'älob yambä ñichty'añtyak.

YORAJLEL K'AJTYIJAJ/SÄKLAYAJ

Wäle mi kajel awäl baki tyilemob' jiñi amajchilob', che' jiñi tyi mojty tyi mojty mi kajel la' chajpañ majki sam la' jula'tyañ ya' tyi alimal, k'elela jiñi añixbä ikolel cha'añ mi aweñ kãñ yãñälyakbä lakty'añ.

Che' mi lajk'otyel yom laj ñaxañ sub' lakbä , yik'oty weñ xuk'uloñla ya' tyi ityojlel jiñi añixbä ikolel.

Yombä mi ak'ajtyiñ tyi ityojlel añixbä ikolel tyi alimal:

Ñaxañ k'ajtyibeñ mi yujil cha'añ lak ty'añ tyi CH'ol añ iyãñälel. Bajche' mi isubeñtyel ili junjunchajp woli/chonkol bä ak'elbeñ iyejtyal:

Bajche' mi asubeñ iyejtyal iliyi	Yañbä lakpi'älob läk'älbä tyi laklimal	Yañbãñajtybä añob lakpi'älob xCH'olob
		
		
		
		
		
		

SÄKLAYAJ TYI JUÑ

- Mi kajel ak'el yambä juñtyak ts'ijbubillbä tyi lak ty'añ CH'ol. Sajk'añ jiñi ty'añtyak yäñalbä mi awu'biñ. Bajche' yilal mi la'k'el jiñi ts'ijbu'billbä.

Chajpañla' bakibä la' wom mi ipejkabeñetyla jiñi awaj päsjuñ.

- Su'beñ jiñi awaj päsjuñ bakibä jiñi yäñältyakbä ty'añ tsa' awu'bi', cha'añ mi its'ijbuñ majlel tyi kolel juñ , che' jiñi komo ña'tyañla isujmlel.

Che' jiñi jatyetyix mi kajel ats'ijbuñ tyi ajuñ.

Alä ja'el chuki isujmlel jiñi tsa'bä ipejka awaj päsjuñ.

IÑÄCHTYÄÑTYEL ITY'AÑ XJULA

- Wäle mi kajel tyi k'otyel añixbä ikolel ya' tyi yotylel ak'el juñ, mi kajel isu'beñetyla bajche' ikuxtyälel xCH'olob tyi wajali, yik'oty bajche' tsa' ipampukuyob ibäj tyi yambätyak lumaläl.

Xuk'ul mi kajel añäch'tyañ jiñtyo che' muk'ix iyujtyel tyi ty'añ mi a k'ajtyibeñ chuki ma'añik tsa' ñopo O ma'añik tsa' ach'ämbe isujm.

Jiñi awaj päsjuñ mi kajel iloty pejtyelel jiñi ty'añ muk'bä ikajel tyi ajlel, ya' tyi ilojtyijibty'añ , cha'añ mi cha' mejlel la' ñich'ty'añ.

Mach ñajiyik acha'añ mi ak'ajtyiñ iliyi yik'oty jiñi añixbä ikolel tyi alumal:

- K'ajtyiñ mi ikäñäl ilumalob yambä xCH'olob.
- Mi añ ikäñalbä tyi yambä lumaltyak.
- Bajche' yilal mi ik'el che'añ yäñälbä jiñi lakty'añ CH'ol.

Mi kajel la'ts'ijbuñ pejtyelel tsa' bä ujtyi ila tyi e'tyel yik'oty mi la'melbeñ iyejtyal, che' jiñi mi la'loty tyi yajñib.

JOYK'IN E'TYEL ICHA'AÑ PEJKAYA JUÑ

Yom mi icha' chajpañ abäj
yik'oty api'älob
che' joyol mi
la'wajñel säklañ
jiñi woxolbä
la'wälas. Che' jiñi
ñusabeñ api'äl.
Jiñi awaj päsuñ
mi kajel tyi k'ay,
mach yäxälik
la'woj mi kajel tyi
ñäch'tyal, jiñi
muk'bä
kälel jiñi älasäl tyi
ik'äb mi kajel iyäl
iliyi:

- CHuki tsa' iyälä laktyaty che' tsa'k'otyi tyi yotylel la' k'eljuñ.
- CHukoch yänätyak ili lakty'añ.
- Muk'bä ach'ämbeñ isujmllel ity'añ yañbä lakpi'älob CH'ol.

Komo aläla ili ñichty'añ: CH'oloñ

CH'OLON

CHe'äch jkuxtyälel
che'äch kña'tyibal.

CHe'äch mi isu'boñ jiñi kty'añ
ya baki mi kxäñ majlel.

CH'oloñ Jiñäch
kmajtyañ tsa bä ktyaja

TYi iwenta jiñi xtyatyiña älob
jiñäch iyejtyal tsa' bä ikäyäyob
tyi ipejtyel ili xchumtyälob.

JOYK'IÑ E'TYEL ICHA'AÑ TS'IJB

Se'ty'etyak jiñi iyejtyal añbi tyi llujumk'elel sety'e' juñ che' jiñi ñäpä ila bäki jochotyak chäxujkbä woli ak'el. Che' ja'el ts'ijbu'beñ tyi jujunp'ej ik'aba. **R8**

Joñoñ mi ksu'beñ _____ iliyi.

Joñoñ mi ksu'beñ _____ iliyi.

Joñoñ mi ksu'beñ _____ iliyi.

Joñoñ mi ksu'beñ _____ iliyi.

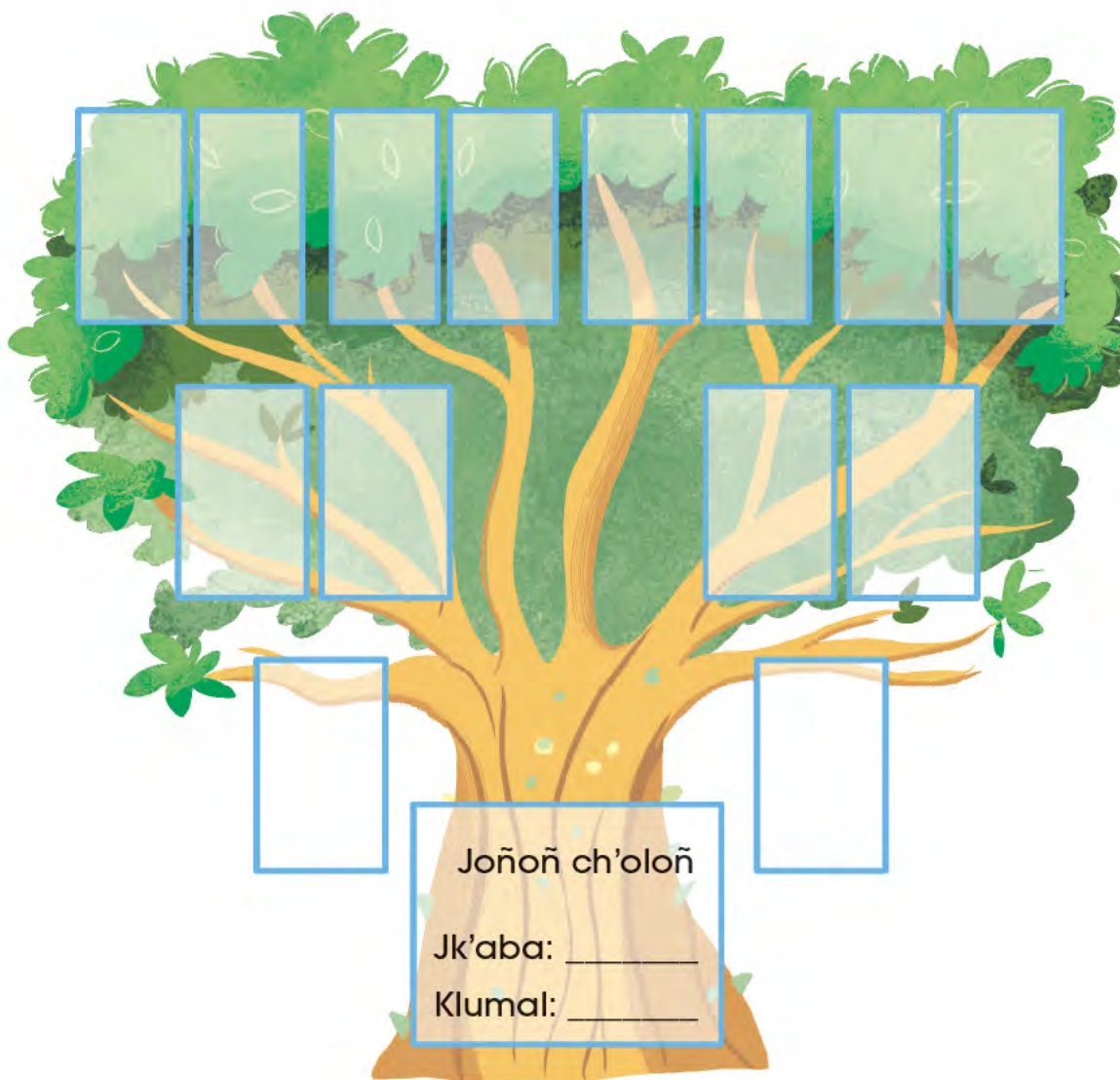
Joñoñ mi ksu'beñ _____ iliyi.

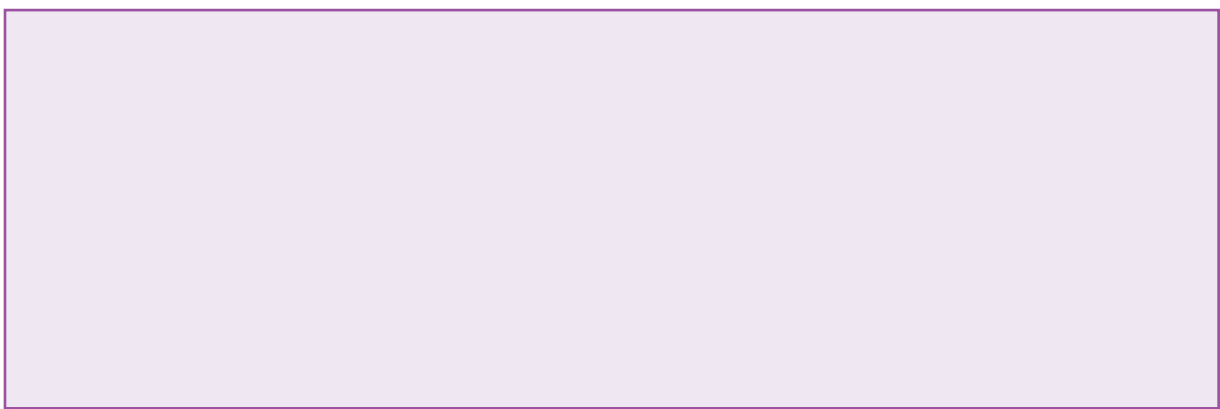
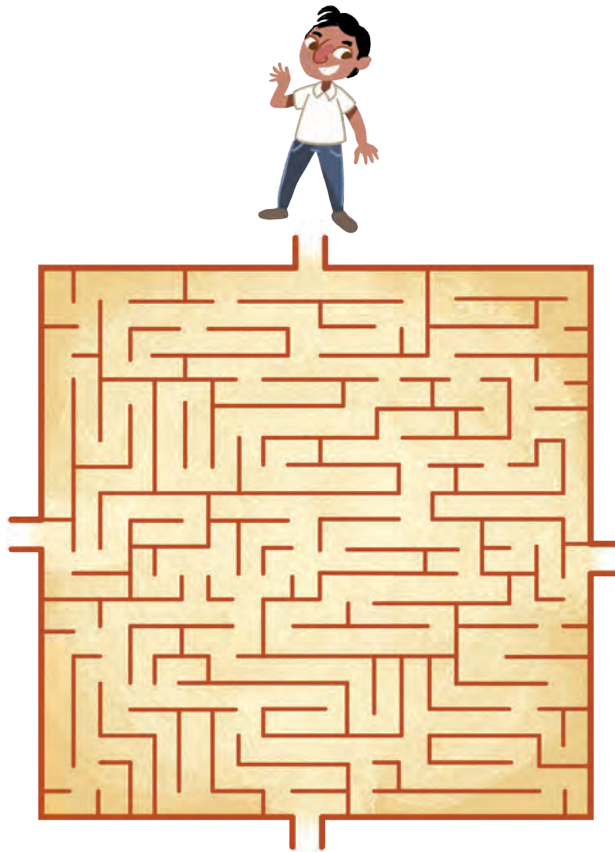
YORAJLEL TS'IJB'

I wi' lakmajchil.

Melbeñ iyejtyal iwuty yik'oty ts'ijbuñ ya' baki
chãñxujkmäkbiltyak ik'aba' amajchil, ñaxañ ts'ijbuñ ak'aba',
che' jiñi icha'añ atyaty yik'oty añã' k'äla tyi atatuchob yik'oty
a chuchu'ob , mi ats'ijbuñ ja'el baki tyilemob' yik'oty bäkibä
ity'añob tsa' iñopoyob'.

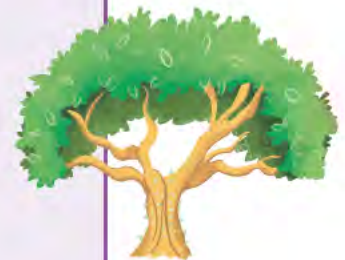
TS'ijbuñ ila baki
chäñxujkmäkbil ik'aba'
jiñi lumaltyak añbä tyi
ity'ej ya' baki chumulety,
yik'oty melbeñ iyejtyal.

Weñ uts'aty ili klumal, numeñ tyjikñayoñ ilayi, bakijach kujil
majlel tyi xämbal, tyi ajñel. Weñ ñämälonix, jiñäch jkuxyälel.

Se'ty'e jiñi icha'lujunk'el asety'e' juñ, llumalob' jiñi
xCH'olob, añbä ya' tyi icha'lujunk'el sety'e' juñ che' jiñi
mi añäp'tyak jiñi k'aba'äl ila baki box mäkäl **R9**

TS'ijbuñ ya' baki säpätyak chuki woli ak'el ilayi, yik'oty mi awujil bajche' mi iyälob yañbä xCH'olobä ts'ijbuñ ja'el

JOYK'IÑ E'TYEL CHA'AÑ IPEJKÄÑTYEL JUÑ

Ñopola' la wäl ili ñichty'añ: Che' mi isajtyel lak ty'añ (Icha'añ Miguel León Portilla)

Che' mi isajtyel lak ty'añ
Ikuxtyälel lum;
Jiñi ek', jiñi k'iñ, jiñi uw;
Pejtyelel imelbal wiñikob'
Iña'tyibal, ik'uxbiya'
Ma'añix chäñ tsikil
Ma'añix iyejtyal.

CHe' mi isajtyel lak ty'añ,
pejtyelel chuki añ tyi pañumil
kolem ja', pa'tyak
bätye'el , matye'el

ma'añix mi kajel ichäñ ña'tyän̄tyel, ma'añix
mi kajel ichäñ ajlel
pejtyelel iyejtyal yik'oty ity'añtyak
mi kajel tyi jilel.

Che' mi isajtyel lak ty'añ
Mi ilaj mäjkkel
Tyi ityojlel xchumtyälöbi tyi pañumil
Jiñi ijamoñib, jiñi ibijlel

Ya' baki mi ik'elob pañumil
Ya' baki mi ikãñob
Pejtyelel ikuxtyälel lum

CHe' mi isajtyel lakty'añ
Jiñi ty'añ cha'añ k'uxbiya
Jiñi uk'el che' añ chuki k'ux
Jiñi ñoxi' k'aytyak
Jiñi ty'añtyak, jiñi k'ajtyiya, ji
ch'ujulbä ty'añ
Ma'añix majki, ma'añix chã...
tsikil

Ma'añix majki mi ikajel
ip'ojl-esañ iyäl.

CHe' mi isajtyel lakty'añ
Ka'bälix tsa'ixbä sajtyityak
Yik'oty añtyak muk'ixba
ikajel tyi sajtyel
CHe'ix bajche' bik'tyi
xujty'embä
limetyej

TSiñla wujlabä ity'añ che' mi
ityojp'ejl
CHe' laj jilemix ñäch'akñä ity'añ
CHe' jach p'ump'uñ sam lak
kuxtyälel.

JOYK'IÑ E'TYEL ICHA'AÑ TS'IJB

Ajñel ts'ijb

Jiñi awajpäsjuñ mi kajel ich'äm
 k'otyel boxolbä/chäñ xujkbä kaxa
 juñ iyajñib ty'añtyak. Mi kajel
 ipäsbeñetyla junp'ej lechelbä juñ
 ya' baki ts'ijbu'bil k'aba'ältyak,

k'ele cha'añ mi awäl chuki
 ts'ijbu'bil che' jiñi tsijbuñ ila baki
 säpätyak, yik'oty ja'el mi kajel a
 k'el majki ñumeñ ñumeñ sejb tsa'
 its'ijbu, cha'añ mi amelbeñ ik'aba
 ja'el.

CHuki ts'ijbu'bil tyi ijuñ kaj päsjuñ	Majki ñaxañ sejb tsa' its'ijbu.

IWUTY LA KE'TYEL/TROÑEL

Ts'ijbubilbä aläjuñ.

Yik'oty ikoltyaya awaj päsjuñ,
chajpañ la'bä che' xotyoletyla
yik'oty api'älob, che' bajche' ili
iyejtyal alp'eñelob, che' jiñi alä
akäñäbä tyi ichajp tyi ichajp
juñtyak.

Albeñ bajche' yilal k'elbil acha'añ jiñi juñtyak:

- Ityamlel o ikolemlel
- Bajche' yilal ibojñil ipaty
- Ityamlel ik'aba' tyi paty
- Yik'oty baki mi iwäyel o ts'äläl.

CHajpañ abäj tyi cha'mojty, tyi uxmojty o che' bajche' mi yäl
awajpäsjuñ, cha'añ mi ayajkañ junk'elik jiñi che' bä yilal
bajche' ts'ijbubilbä aläjuñ, yom mi atsajiñ:

- Jayk'ejl iyopol
- CHuki añ tyi mal
- Muk'bä amulañ iyejtyaltyak.

TYi imelol lak ts'ijbubilbä aläjuñ

Kome tsa'ix atyaja ts'itya añä'tyibal, wäle/wale che' bajche' añety tyi mojty tyi mojty yik'oty api'älob, mi ikajel amel/apäty abajñel cha'añ jiñi ts'ijbubilbä aläjuñ. Ipaty yik'oty iyopol aläkartoñ mi lakmel che' bajche' mi ak'elbeñ iyejtyal

Melbel ich'äjilil ipaty o k'ele chuki mi a ts'ijbubeñ.

Boño iyejtyal wuty tye', aläsäl, chubu' mi lajk'añtyak, yik'oty chubujach yäñalbä tyi alol tyi lakty'añ CH'ol , che' jiñi ts'ijbuñ ik'aba, che' bajche' mi awäl yik'oty che' bajche' mi iyäjlel tyi yambä ilumob' xCH'olob.

K'ele ili bajche' yilal mi kajel a mel

CHe' tsa'ix ujtyi alaj
melbeñ iyejtyal tyi
juj unp'ej jiñi iyopol
ts'ijbu'bilbä aläjuñ, mi
kajel atsol tyi ipejtyelex,
cha'añ mi akäñ bajche'
mi icha'leñ ty'añ lak
tsolts'ijb tyi ityojlel
yãñälbä lakty'añ tyi CH'ol.

CHe'ujtyemix
chajpañla'bä cha'añ
bajche' mi ikajel la
päs iwuty la' we'tyel,
kelela' majki ñaxa mi
iñumel iyäl isujmlel
iye'tyel.

CH'ämalä majlel tyi la'
wotyoty jiñi e'tyel, yik'oty
wãñ chajpañixla bajche'
mi kajel la' wäk' tyi k'elol
ya' tyi ipejtyelelob
xñopjuñob ya' tyi
iyotyelak ak'eljuñ.

YOJK'IN E'TYEL ICHA'AN PEJKANTYEL JUÑ

Jiñi xWañ muk'bä kajel ikäy ilumal.

Jiñi Xwañ muk'ix abi' kajel iyujtyel ik'el juñ tyi ilumal, laj chajpälix abi chuki mi ik'uxtyäl che' yorajlel ik'iñijel, tsa' abi säklabentyi ijalaña' tyilem abi tyi Tila.

Jiñi xWañ yomix bä abi mi ik'otyel yorälel ik'iñijel kome jiñi ijalaña' muk'abi kaje iyäk'eñ imajtyañ. Yom jach abi ibä' k'ele chuki mi kaj ityaj.

CHe' muk'ix iyujtyel jiñi k'iñijel, yä'ix abi sam yik'oty ijalaña' ajiñi xWañi, kome ka'bäl a'bi iyotyel k'el juñ ya' tyi Tila.

Jiñi xWañ muk'abi ilañtya tse'tyañ bajche' muk'iyob tyi ty'añ jiñi xTila, kome yänäl abi bajche' ity'añ kome ya' lok'em tyi Joloñel munisipyo icha'añ Tumbala. Woli iña'tyañ cha'añ tye'ñe mi kajel iñop ity'añob a xTilajobi kome tye'ñe mi kajel ik'añ jiñi ity'añ cha'añ mi ipejkañ majkijach ya' baki mi kajel tyi tsiji chumtyäl.

BAJÑEL K'ELO'ÑOPBALÄL

Ili bajñel k'elo'ñopbaläl jiñäch baki mi ikajel ap'äk ak'/ts'äp jutyiñ tsa'bä añopo tyilel che' tsa' lajk'ele bäkibätyak iyäñälbä lak ty'añ tyi CH'ol, yik'oty bakityak añ laklumaltyak o baki tyilemoñla. Jiñ cha'añ p'äk ak'ä/ts'äp jutyiñ ya baki tsolol chänxujklel k'ajtyiyaj

- Mi jKäle yik'oty mi kts'ijbuñ baki tyilemoñ joñöñ yik'oty kmajchilob
- Mi käñe' bakityakbä jiñi e'tyel muk'bä imelob wiñikob yik'oty x-ixikob tyi klumal.
- Mi käñe' iyejtyalob ilumalob' kpi'älob xCH'olob
- Mi kch'äme tyi ñuk yik'oty mi jkän iyäñäletyak lak ty'añ CH'ol.
- Mi jkäñe yik'oty mi käl bajche' yilatyak ilumalob xCH'olob , yik'oty mi käl baki u'bibil ity'añob.
- Mi kts'ijbuñ ty'añtyak tyi CH'ol
- Mi kmele junp'el ts'älälbä iyejtyal juñ cha'añ mik sub' yäñälbä lak ty'añ CH'ol

Ñumeñ uts'aty	Weñ uts'aty	Uts'aty

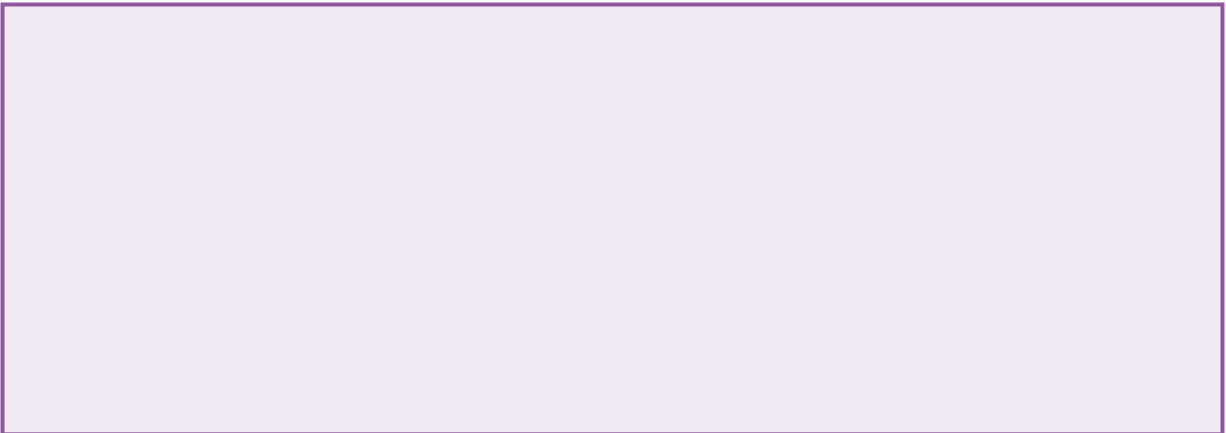
K'eloñopbal

TS'ijbuñ ik'aba' jiñi ilumalob xCH'olob tsa' bä akäñä ilayi.

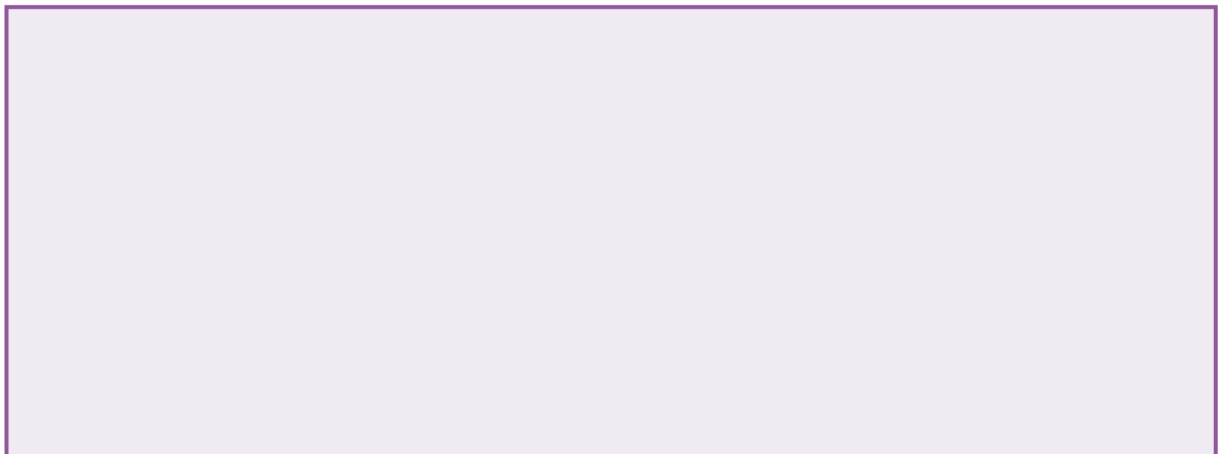

TS'ijbuñ ik'aba alumal: _____

TS'ijbuñ jiñi ty'añ yäñätyakbä tsa' awu'bi ila tyi chajpäjib päsjuñ:

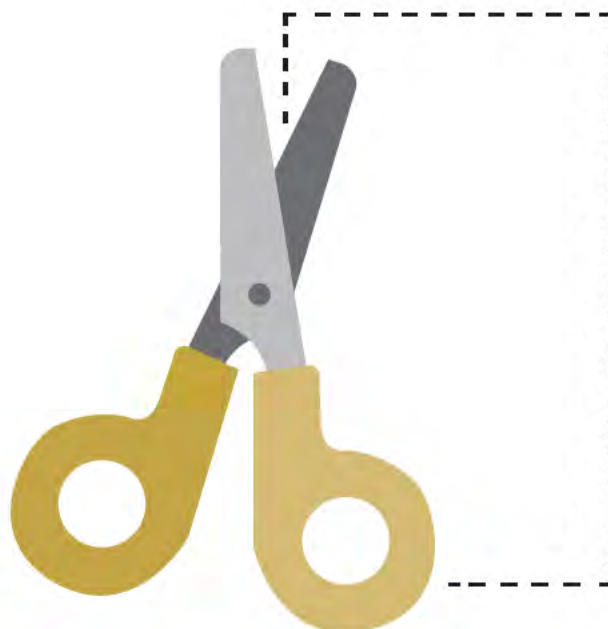

CHukoch yäñäl jiñi lakty'añ CH'ol. Ts'ijbuñ tsa' bä añopo ilayi.

ITS'ÄKTYÄYI'B

SE'TY'EJUÑTYAK

R1

A	B	CH	CH'	E
I	J	K	K'	L
M	N	Ñ	O	P
P'	R	S	T	TS
TS'	TY	TY'	U	W
X	Y	Ä	'	

A	B	CH	CH'	E
I	J	K	K'	L
M	N	Ñ	O	P
P'	R	S	T	TS
TS'	TY	TY'	U	W
X	Y	Ä	'	

A	B	CH	CH'	E
I	J	K	K'	L
M	N	Ñ	O	P
P'	R	S	T	TS
TS'	TY	TY'	U	W
X	Y	Ä	'	

a	b	ch	ch'	e
i	j	k	k'	l
m	n	ñ	o	p
p'	r	s	t	ts
ts'	ty	ty'	u	w
x	y	ä	'	

a	b	ch	ch'	e
i	j	k	k'	l
m	n	ñ	o	p
p'	r	s	t	ts
ts'	ty	ty'	u	w
x	y	ä	'	

a	b	ch	ch'	e
i	j	k	k'	l
m	n	ñ	o	p
p'	r	s	t	ts
ts'	ty	ty'	u	w
x	y	ä	'	

a	b	ch	ch'	e
i	j	k	k'	l
m	n	ñ	o	p
p'	r	s	t	ts
ts'	ty	ty'	u	w
x	y	ä	'	

R2

Woch'

Pats' /xajk'ul

We'el

Kajpe'

Ul

CH'ilim/xch'aj

Sik'ib

Alaxax

Käkäw

TYem

TYuts'

CH'ejew

Ñich

CH'ib

TYijom/
xTYijom

Woch'

Pats' /xajk'ul

We'el

Kajpe'

Ul

CH'ilim/xch'aj

Sik'ib

Alaxax

Käkäw

TYem

TYuts'

CH'ejew

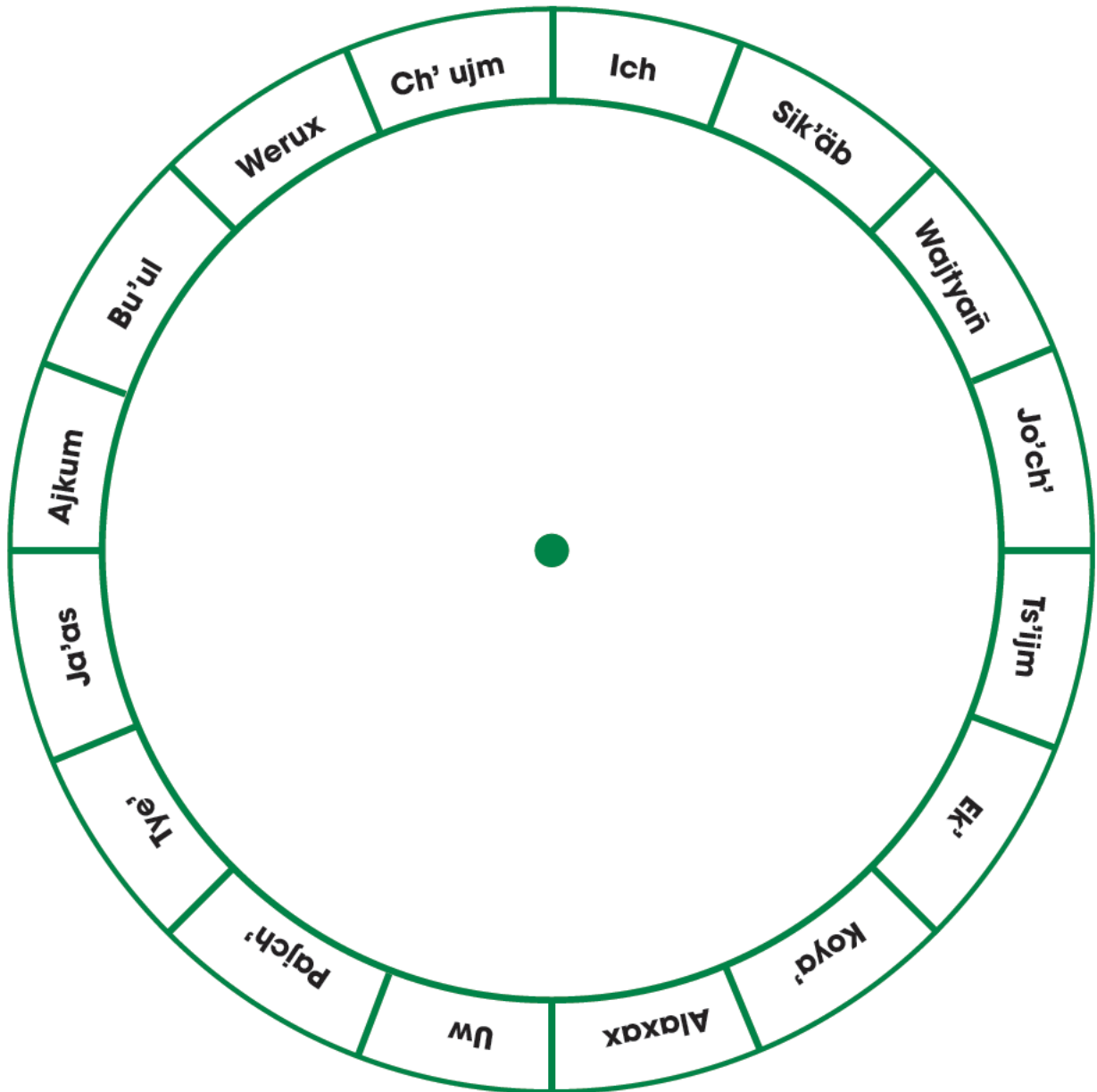
Ñich

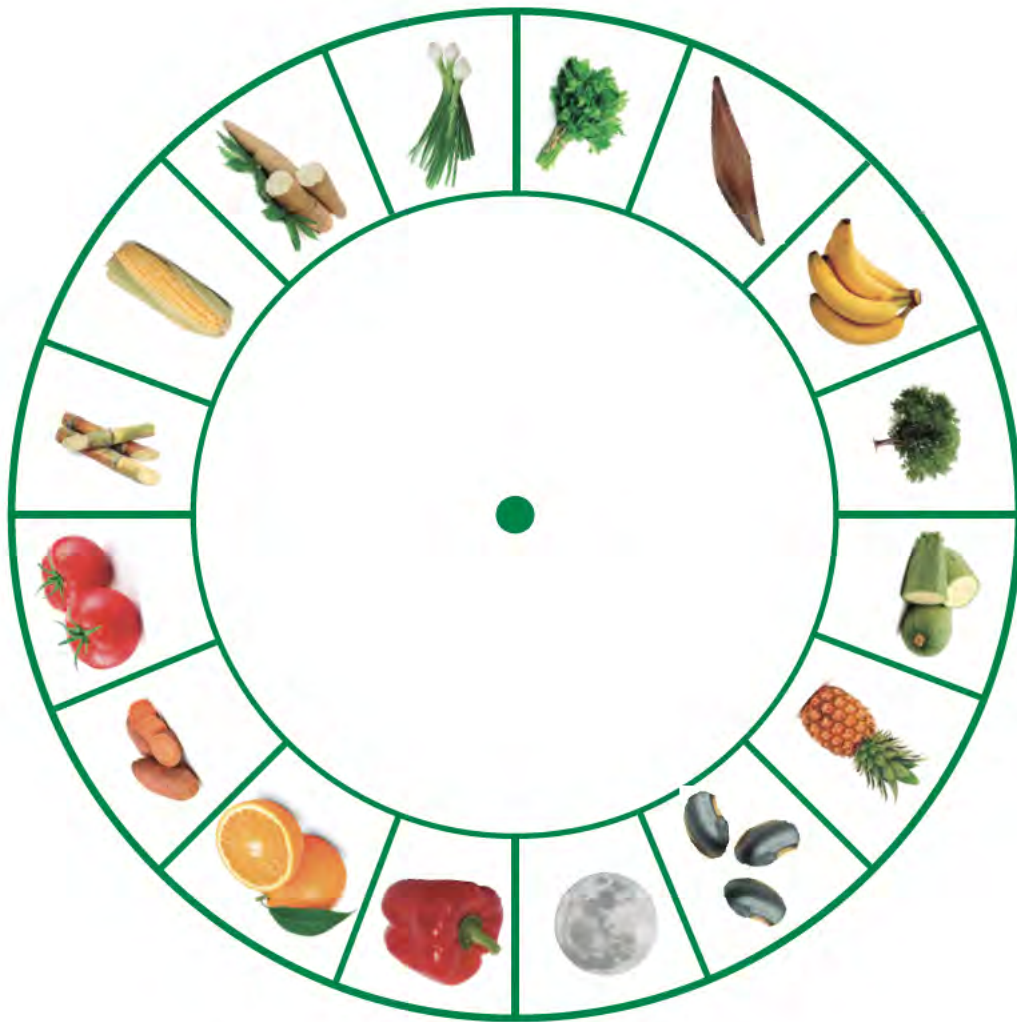
CH'ib

TYijom/
xTYijom

R3

R4

Jat̄yety yujilety e'tyelyak,

ch'ujuña' mi yälob

kñojtye'elob kome mi apäs

yorajlel pak'tyak, jinki, mi

iñojotyañety kpi'älob cha'añ

weñ mi ilok'el bälñäk'ältyak

tyi iweñlel pejtyel ktyaty

kña'ob.

R5

R6

Chityam

Tyatymuty

Pech

Wakax

Xña'muty

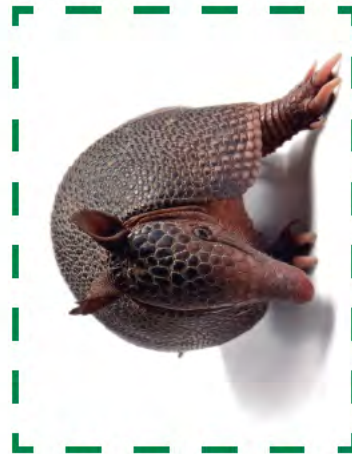

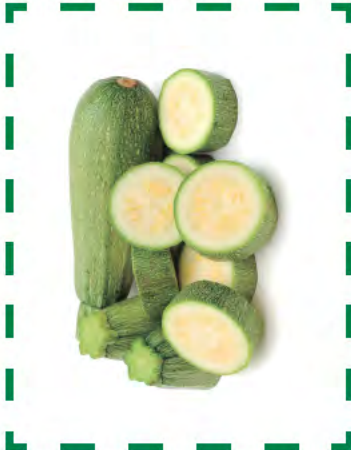
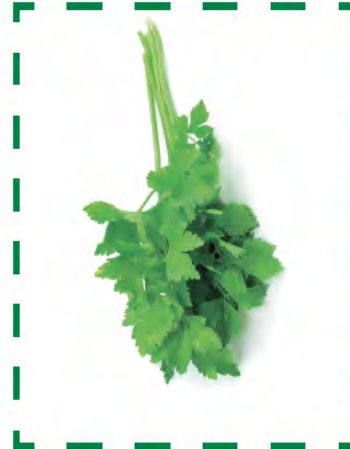
Ajtso'

R7

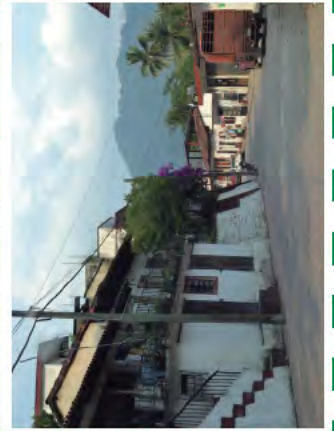

R8

R9

Palenque

Tila

Salto de Agua

Tumbalá

Sabanilla

Huitiupán

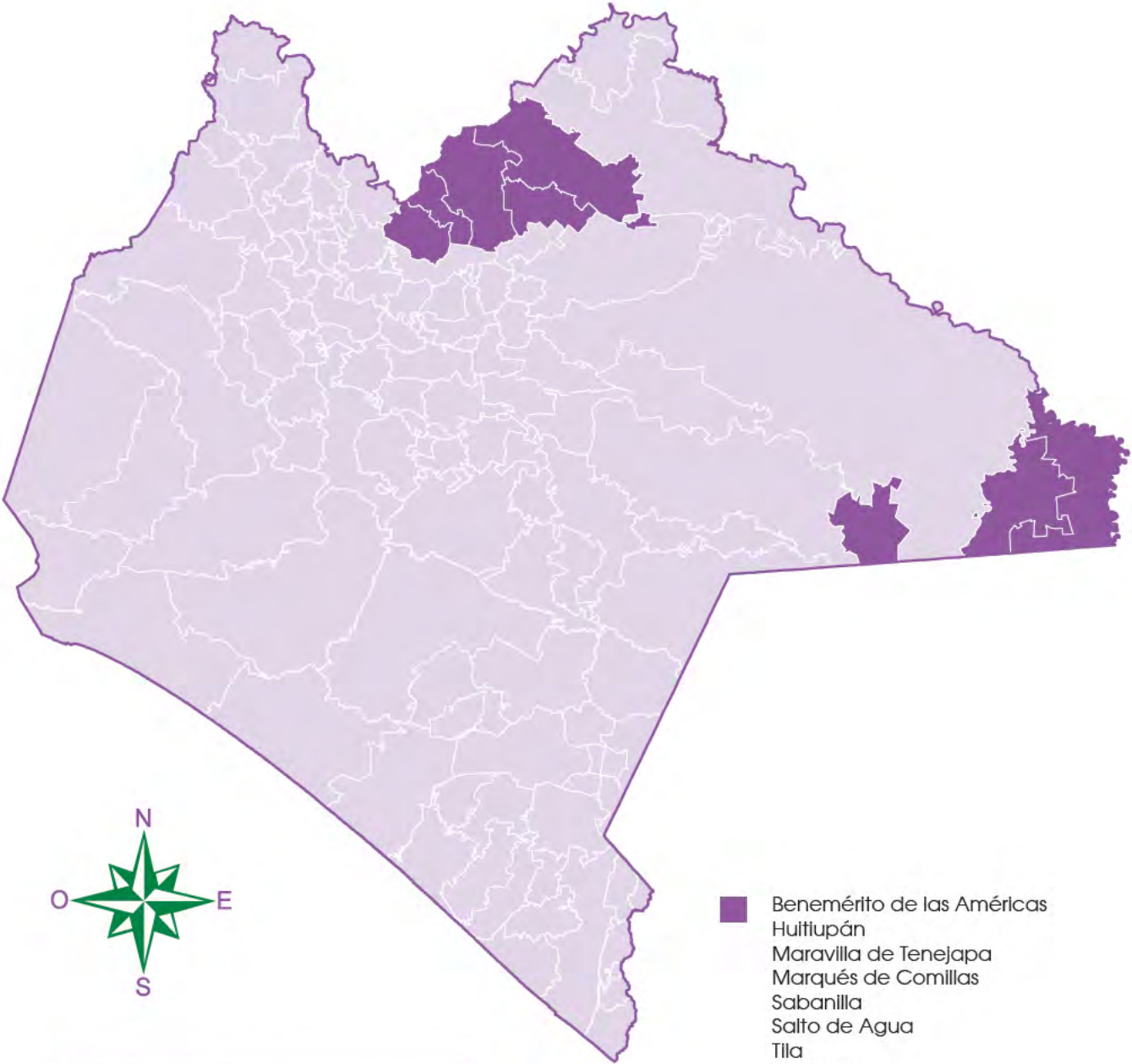
Tabasco

Campeche

■ Tacotalpa

- Benemérito de las Américas
- Huitiupán
- Maravilla de Tenejapa
- Marqués de Comillas
- Sabanilla
- Salto de Agua
- Tila
- Tumbalá
- Yajalón

TSIK TYI CH'OL

Junp'ej	(1)
Cha'p'ej	(2)
Uxp'ej	(3)
Chänp'ej	(4)
Jo´p'ej	(5)
Wäkp'ej	(6)
Wukp'ej	(7)
Waxakp'ej	(8)
Bolomp´ej	(9)
Lujunp´ej	(10)
Junlujunp´ej	(11)
Lajchänp´ej	(12)
Uxlujunp´ej	(13)
Chänlujunp´ej	(14)
Jo´lujunp´ej	(15)
Wäklujunp´ej	(16)
Wuklujunp´ej	(17)
Waxäklujunp´ej	(18)
Bolomlujunp´ej	(19)
Junk'al	(20)
Junp'ej icha'k'al	(21)
Chap'ej icha'k'al	(22)
Uxp'ej icha'k'al	(23)
Chänp'ej icha'k'al	(24)
Jo'p'ej icha'k'al	(25)
Wäkp'ej icha'k'al	(26)
Wukp'ej icha'k'al	(27)
Waxákp'ej icha'k'al	(28)
Bolomp'ej icha'k'al	(29)

Lujunp'ej icha'ak'al	(30)
Junlujunp'ej ich'ak'al	(31)
Lajchänp'ej icha'k'al	(32)
Uxlujunp'ej icha'k'al	(33)
Chänlujunp'ej icha'k'al	(34)
Jo'lujunp'ej ich'ak'al	(35)
Wäklujunp'ej ich'ak'al	(36)
Wuklujunp'ej icha'k'al	(37)
Waxaklujunp'ej icha'k'al	(38)
Bolonjunp'ej icha'k'al	(39)
Cha'k'al	(40)
Junp'ej iyuxk'al	(41)
Chap'ej iyuxk'al	(42)
Uxp'ej iyuxk'al	(43)
Chänp'ej iyuxk'al	(44)
Jo'p'ej iyuxk'al	(45)
Wäkp'ej iyuxk'al	(46)
Wukp'ej iyuxk'al	(47)
Waxäkp'ej iyuxk'al	(48)
Bolomp'ej iyuxk'al	(49)
Lujunp'ej iyuxk'al	(50)
Junlujunp'ej iyuxk'al	(51)
Lajchänp'ej iyuxk'al	(52)
Uxlujunp'ej iyuxk'al	(53)
Chänlujunp'ej iyuxk'al	(54)
Jo'lujunp'ej iyuxk'al	(55)
Wäklujunp'ej iyuxk'al	(56)
Wuklujunp'ej iyuxk'al	(57)
Waxäklunjunp'ej iyuxk'al	(58)

Bolomlujunp'ej iyuxk'al	(59)
Uxk'al	(60)
Junp'ej ichänk'al	(61)
Chap'ej ichänk'al	(62)
Uxp'ej ichänk'al	(63)
Chänp'ej ichänk'al	(64)
Jo'p'ej ichänk'al	(65)
Wäkp'ej ichänk'al	(66)
Wukp'ej ichänk'a	(67)
Waxäkp'ej ichänk'al	(68)
Bolonp'ej ichänk'al	(69)
Lujunp'ej ichänk'al	(70)
Junlujunp'ej ichänk'al	(71)
Lajchänp'ej ichänk'al	(72)
Uxlujunp'ej ichänk'al	(73)
Chänlujunp'ej ichänk'al	(74)
Jo'lujunp'ej ichänk'al	(75)
Wäklujunp'ej ichänk'al	(76)
Wuklujunp'ej ichänk'al	(77)
Waxäklujunp'ejichänk'al	(78)
Bolonlujunp'ej ichänk'al	(79)
Chänk'al	(80)
Junp'ej ijo'k'al	(81)
Cha'p'ej ijo'k'al	(82)
Uxp'ej ijo'k'aal	(83)
Chänp'ej ijo'k'al	(84)
Jo'p'ej ijo'k'al	(85)
Wäkp'ej ijo'k'al	(86)
Wukp'ej ijo'k'al	(87)

Waxäkp'ej ijo'k'al	(88)
Bolomp'ej ijo'k'al	(89)
Lujunp'ej ijo'k'al	(90)
Junlujunp'ej ijo'k'al	(91)
Lajchänp'ej ijo'k'a	(92)
Uxlujunp'ej ijo'k'al	(93)
Chänlujunp'ej ijo'k'al	(94)
Jo'lujunp'ej ijo'k'al	(95)
Wäklujunp'éj ijo'k'al	(96)
Wuklujunp'éj ijo'k'al	(97)
Waxäklujunp'ej ijo'k'al	(98)
Bolomlujunp'ej ijo'k'al	(99)
Jo'k'al	(100)

- Arcos, M. (1999).** *Juñ Chälbilbä tyi lakty'añ CH'ol. Libro de literatura en lengua CH'ol de Chiapas.* México: SEP-DGEI. Consultado el 2 de agosto de 2018 en: <https://libros.conaliteg.gob.mx/content/restricted/libros/carrusel.jsf?idLibro=1636#page/1>
- _____ **(2016).** *Päso'k'eljuñ tyi lakty'añ CH'ol ityejchibal ñopk'ējuñ. Ik'eljuñ Ñaxañ xchumtyälo'b.* México.
- Barton, B. (2013).** *La gallinita roja.* España: Océano.
- Consejo Estatal para las Culturas y las Artes de Chiapas (2015).** *Juñ cha'añ ts'ijbuñtyel.* México: CELALI.
- Instituto Nacional para la Educación de los Adultos (1996).** *Kuñ cha'añ tyi pejkäntyel yik`ojty tyi ts'ijbuñtyel.* México: INEA.
- Jiménez, E. (2007).** *Säkläjji'b ty'añ CH'ol.* México: Secretaría de Educación del Estado de Chiapas.
- _____ **(2011).** *Its'ijbuñtyel ña'alty'añ CH'ol, junmojtj.* México: Secretaría de Educación del Estado de Chiapas-DGEI.
- _____ **(2013).** *Its'ijbuñtyel ña'alty'añ CH'ol. Cha'mojty.* México: INALI. Consultado el 2 de agosto de 2018 en: https://site.inali.gob.mx/pdf/gramatica_chol.pdf
- López, R., et al. (2002).** *Vocabulario CH'ol-español.* México: DGEI.
- _____ **(2010).** *Yejtjal tsolts'ijb CH'ol.* México: Secretaría de Educación del Estado de Chiapas.
- _____ **(2011).** *Ityoj ts'ijbuñtyel lakaty'añ CH'ol. Norma de escritura de la lengua CH'ol.* México: INALI. Consultado el 2 de agosto de 2018 en: https://site.inali.gob.mx/pdf/norma_chol.pdf
- Meneses, D. (1994).** *Lakty´añ CH´ol. Lengua chol Chiapas y Tabasco: primer grado.* México: SEP.
- _____ **(1994).** *Lakty´añ CH´ol. Lengua chol Chiapas y Tabasco: segundo grado.* México: SEP.
- Montejo, B. (1999).** *Ña'alty'añ CH'ol.* México: Secretaría de Educación del Estado de Chiapas-DGEI.
- Pérez, E. (2014).** *Proyecto de investigación de prácticas sociales de lenguaje SE-DEI-UNICH. Descripción de prácticas culturales y sociales de lenguaje de la Comisión Maya-CH'ol.* México: UNICH.

CH'OL
IJUÑ ALP'EÑEL
JUNK'ÄJKLEL

Se imprimió por encargo de la Dirección General de Educación Indígena
a través de la Comisión Nacional de los Libros de Texto Gratuitos.

SEP
SECRETARÍA DE
EDUCACIÓN PÚBLICA

1